

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

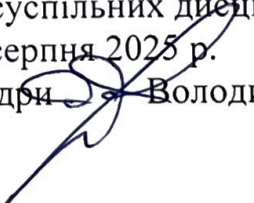
Проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр ПОЛІЩУК
«27» серпня 2025 року

ПРОГРАМА

**комплексного кваліфікаційного іспиту
з історії України та всесвітньої історії
за галуззю знань 01 Освіта / Педагогіка
зі спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
освітня кваліфікація: бакалавр середньої освіти
(Історія та громадянська освіта)
форма навчання: денна**

Розглянуто і схвалено
на засіданні кафедри суспільних дисциплін
Протокол № 1 від 26 серпня 2025 р.
Т.в.о. завідувача кафедри Володимир ОСТРОВИЙ

Укладачі:

Адамський В.Р., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін;
Гринчишин О.М., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін;
Левандовська Л. М., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін;
Островий В.М., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін, в.о. завідувача кафедри суспільних дисциплін;
Савчук Н.С. кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін;
Семенчук С.О., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Атестація осіб, які здобувають освітню кваліфікацію бакалавра середньої освіти за спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта), здійснюється у формі комплексного кваліфікаційного іспиту. Атестація здійснюється екзаменаційною комісією після повного виконання випускниками освітньої програми з метою встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Підставою для атестації особи є оцінка рівня досягнення результатів навчання та їх відповідність вимогам, передбаченим 6 рівнем Національної рамки кваліфікацій і нормативним змістом освітньо-професійної програми Середня освіта (Історія).

Підсумкова атестація оцінює рівень науково-теоретичної і практичної підготовки випускників, вирішує питання про здобуття першого (бакалаврського) освітнього рівня, присвоєння освітньої кваліфікації «Бакалавр середньої освіти (Історія та громадянська освіта)».

Програма комплексного кваліфікаційного іспиту є нормативним документом Хмельницької педагогічної академії, який розроблено на основі ОП Середня освіта (Історія) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти відповідно до затвердженого навчального плану. Програма кваліфікаційного іспиту містить базові питання програм таких освітніх компонентів: «Давня історія України», «Історія середніх віків України», «Нова історія України», «Новітня історія України», «Історія стародавнього світу», «Історія середніх віків», «Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки», «Нова та новітня історія країн Азії, Африки та Латинської Америки», «Новітня історія Західної Європи та Північної Америки». Програма визначає перелік питань, обсяг, складники, методiku проведення підсумкової атестації та оцінювання навчальних досягнень здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на завершальному етапі навчання.

2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ

Складання комплексного кваліфікаційного іспиту проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше, ніж половина її складу за обов'язкової присутності голови комісії (або його заступника). Виїзні засідання екзаменаційної комісії у структурних підрозділах академії, зокрема, де створені відповідні умови, організовуються для певних категорій студентів (осіб з особливими потребами) за окремим наказом ректора.

Тривалість засідання екзаменаційної комісії не може перевищувати шести годин на день. Тривалість усного іспиту для студента не повинна перевищувати 30 хв.

Відповідно до «Положення про контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів» результати складання кваліфікаційного іспиту визначаються оцінками за системою ECTS та національною системою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Таблиця 1

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Атестаційний іспит зі спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) проводиться в усній формі та оцінюється відповідно до таких критеріїв та рівнів (таблиця 2).

Таблиця 2

**Критерії оцінювання знань випускників
на атестаційному екзаміні**

Підсумкові оцінки			Критерії оцінювання знань
за шкалою ECTS	за національною шкалою	за шкалою академії	
A «Відмінно»	<i>Відмінно</i>	90-100	Випускник виявив всебічні, систематичні та глибокі знання навчального матеріалу дисциплін, передбачених програмою; засвоїв основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою; проявив творчі здібності в розумінні, логічному, стислому та ясному трактуванні навчального матеріалу; засвоїв взаємозв'язок основних понять освітніх компонентів, їх значення для майбутньої професійної діяльності.
B «Дуже добре»	<i>Добре</i>	82-89	Випускник виявив систематичні та глибокі знання навчального матеріалу освітніх компонентів вище середнього рівня; продемонстрував уміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою; засвоїв літературу, рекомендовану програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять освітніх компонентів, їх значення для подальшої професійної діяльності.
C «Добре»		74-81	Випускник виявив загалом достатні знання навчального матеріалу освітніх компонентів при виконанні передбачених програмою завдань, але припустив низку помітних помилок; засвоїв основну літературу, рекомендовану програмою; показав систематичний характер знань з освітніх компонентів; здатний до самостійного використання та поповнення надбаних знань у процесі подальшої навчальної роботи та професійної діяльності.
D «Задовільно»	<i>Задовільно</i>	64-73	Випускник виявив знання навчального матеріалу освітніх компонентів у обсязі, необхідному для подальшої майбутньої професійної діяльності; справився з виконанням завдань, передбачених програмою; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; припустив значну кількість помилок або недоліків у відповідях на запитання та при виконанні завдань тощо, проте самостійно

Підсумкові оцінки			Критерії оцінювання знань
за шкалою ECTS	за національною шкалою	за шкалою академії	
			виправляв помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
E «Достатньо»		60-63	Випускник виявив знання основного навчального матеріалу освітніх компонентів в мінімальному обсязі, необхідному для майбутньої професійної діяльності; в основному виконував завдання, передбачені програмою; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; припустив помилки у відповідях на запитання та при виконанні завдань тощо, лише за допомогою викладача виправляв помилки.
FX «Незадовільно»	Незадовільно	35-59	Випускник мав значні прогалини в знаннях основного навчального матеріалу освітніх компонентів; володів матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу; допускав принципові помилки при виконанні завдань.
F «Незадовільно»		1-34	Випускник не мав знань зі значної частини навчального матеріалу; володів матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів; допустив принципові помилки при виконанні більшості завдань.

У програмі подається перелік теоретичних питань програма підготовки та список рекомендованої літератури з кожного освітнього компонента, якою можуть користуватися здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти під час іспиту.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінку знань і умінь, виявлених при складанні кваліфікаційного іспиту приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії. За однакової кількості голосів, поданих за обидва варіанти оцінки, голос голови комісії є вирішальним.

Результати складання кваліфікаційного іспиту оголошуються у той же день після оформлення відповідних документів та протоколів засідання екзаменаційної комісії. Повторне складання іспиту з метою підвищення оцінки не дозволяється.

Засідання екзаменаційної комісії оформляється протоколом встановленої форми. До протоколу вносяться оцінки, одержані на кваліфікаційному іспиті, записуються питання, що ставились членами комісії та їх особливі думки.

У випадку незгоди з отриманою оцінкою, випускник має право на апеляцію. Заява про апеляцію з візою декана факультету подається ректору або проректору з науково-педагогічної роботи академії в день проведення атестаційного іспиту після оголошення результатів атестації. У випадку надходження заяви про апеляцію розпорядженням ректора створюється комісія для її розгляду.

3. ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Метою навчальної дисципліни є вивчення загальних тенденцій, регіональних та місцевих особливостей історії України від початку формування людської цивілізації на її території і до появи східнослов'янських племен у V-VII ст. «Давня історія України» розглядає актуальні проблеми історії нашої Батьківщини на широкому тлі історії Європи та в контексті світової цивілізації: від появи найдавніших людських істот на теренах України до початку формування ранніх державних утворень слов'ян; роль трипільської культури; етногенез та розселення індоєвропейських народів; витоки слов'янства та походження українського народу; місце України серед світових цивілізацій.

Тема 1. «Давня історія України» як наука та навчальний предмет. Періодизація і джерела вивчення. Антропологічна та археологічна періодизація історії давньої України.

Новітні методологічні засади вивчення історії давньої України. Джерелознавство та історіографія проблеми.

Тема 2. Походження людини. Теорія антропогенезу. Від динозаврів до найдавніших людських істот. Найдавніші людські істоти. Проблема походження *Homo sapiens* у світлі новітніх досліджень. Розселення Африки.

Тема 3. Найдавніше населення України. Культурно-історичні процеси у верхньому палеоліті України. Періодизація кам'яної доби. Обробка кременю на початку палеоліту. Первинне заселення території України. Верхній палеоліт. Рання пора (40-27 тис. р. до н.е.). Середня пора (27-19 тис. до н.е.). Пізня пора (19-14 тис. до н.е.). Фінальний палеоліт (14-10 тис. до н.е.). Мисливські суспільства: основні заняття та устрій. Археологічні культури мезоліту України.

Тема 4. Мисливці прильодовикової епохи. Устрій мисливських суспільств. Природне середовище прильодовиків'я. Мисливці на мамонтів. Полювання на мамонта. Поселення. Люди прильодовиків'я. Мисливці на бізонів. Мисливці на північних оленів. Кліматичні зміни. Способи полювання на оленя. Житло та одяг. Становлення мисливських суспільств. Сім'я. Община. Плем'я. Спосіб життя лісових мисливців мезоліту. Археологічні культури мезоліту України.

Тема 5. Найдавніші землероби і скотарі на території України. Неолітична революція. Походження, розселення, релікти індоєвропейців. Трипільська археологічна культура. Історична доля півдня України.

Тема 6. Іранські кочовики Надчорномор'я. Кімерійці. Скіфи. Скіфо-перська війна. Велика Скіфія. Скіфська культура. Сармати. Аланський спадок Європи.

Тема 7. Антична колонізація Північного Причорномор'я (VII ст. до н.е. - V ст. н.е.). Причини і наслідки. Античні поліси на території України. Суспільне, господарське життя і побут в античних полісах на території України. Взаємини греків і місцевого населення.

Тема 8. Походження слов'ян. Історія дослідження. Зарубинецькі племена Венедів. Вторгнення готів та черняхівська культура. Велике розселення слов'ян. Зародження слов'янських народів. Західні слов'яни. Південні слов'яни. Переддержавний період.

Тема 9. Наш край в контексті давньої історії України. Територія розташування, найдавніші стоянки первісних людей. Основні заняття, знаряддя праці, населення. Матеріальна і духовна культура.

Джерельна база

Основна:

1. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. 296 с.
2. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти історичного факультету денної форми навчання. Видання 2, доп. І перероблене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 270 с.

3. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: методичні рекомендації до семінарських занять. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 100 с.
4. Бровар О.В., Світлична В.В. Практикум з історії України: Навч. посібник. Київ: Каравела, 2014. 348 с.
5. Бонь О.І., Іванюк О.Л. Історія України. Курс лекцій. Документи і матеріали. Тестові завдання. Рекомендований посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Вища школа», 2013. 464 с.
6. Білінський В. Україна-Русь: історичне дослідження: у 3-х кн. Кн.1: Споконвічна земля.- Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2017. 384 с.
7. Гирич І.Б. Концептуальні проблеми історії України. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2012. 224 с.
8. Давня історія України: ілюстр. іст. України в художньо-іст. образах. Хрестоматія. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2008. 152 с.
9. Залізняк Л. Стародавня історія України – 2-ге вид. доповн. Київ: Темпора, 2019. 640 с.
10. Земерова Т.Ю., Скирда І.М. Історія України. Основні події історії України. Хронологічна таблиця. – Харків: ФОП Співак В.Л., 2014. 512 с.
11. Історія України. Хронологія подій. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 408 с.
12. Історія України в таблицях /упоряд. Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. 480 с.
13. Історія України. Навчально-методичний посібник для семінарських занять / В.М. Литвин, А.Г. Слюсаренко, В.Ф. Колесник та ін. Київ: Знання –Прес, 2010. 460 с.
14. Історія України написана у V ст. до н.е. Геродотом, перекл. Спасько С.К. – Київ: ФОП Стебеляк О.М., 2012. 144 с.
15. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 352 с.
16. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 496 с.
17. Рибак І.В. Хмельниччина в історії України. Навчальний посібник.- Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2016. 260 с.
18. Шилов Ю.О. Давня історія України у контексті світової цивілізації: Навч. посібник. Київ: МАУП, 2007. 280 с.
19. Усе найцікавіше про історію і звичаї України / К.Ю. Галушко та ін. Харків: Віват, 2018. – 320 с.

Допоміжна

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. 504 с.
2. Винокур І.С., Телєгін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» - Богдан, 2008. 480 с.
3. Винокур І. С. Черняхівська культура витоки і доля. Кам'янець-Подільський: Абетка, Оіюм, 2000. 376 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. 558 с.
5. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрошенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. 494 с.
6. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрошенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 2000. Т. 3: Слов'яно-Руська доба. с. 695 с.
7. Заєць І. Витоки духовної культури українського народу. Київ: Аратта, 2006. 325 с.
8. Заєць І.І. Трипільська культура на Поділлі. Вінниця, 2001. 184 с.
9. Залізняк Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с.
10. Залізняк Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.

11. Захар'єв В. Мегалітичне поховання культури кулястих амфор з околиць с. Ілятка на Хмельниччині. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2012. 32 с.
12. Історія українського мистецтва у п'яти томах / Г. Скрипник (гол. ред.), І. Дзюба, І. Драч та ін. Київ, 2008. Т. 1: Мистецтво первісної доби та стародавнього світу / ред. кол.: Р. Михайлова, Р. Забашта. 710 с.
13. Історія української культури: у п'яти томах / Ред. кол.: Б.Є. Патон (гол. ред.), Г.Д. Вервес, І.Ф. Курас та ін. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Історія культури давнього населення України / ред. кол.: П.П. Толочко (гол. ред.), Д.Н. Козак, Р.С. Орлов та ін. 1134 с.
14. Козак Д. Етюди давньої історії України. Київ, 2010. 184 с.
15. Козак Д.Н. Венеди. Київ: Ін-т археології НАН України, 2008. 470 с.
16. Михайлина Л.П. Слов'яни VIII–X ст. між Дніпром і Карпатами. Київ: Ін-т археології НАН України, 2007. 300 с.
17. Старожитності культури кулястих амфор на Поділлі. Збірник статей та повідомлень. Пам'яті Ю. Малєєва. (Упорядник Захар'єв В.А.). Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2015. 296.
18. Чмихов М.О. Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: курс лекцій. К.: Либідь, 1992. 376 с.
19. Шилов Ю.О. Аратта за «Ведодою словена» і пам'ятками трипільської культури та іншими науковими джерелами. К.: «Аратта», 2010. 118 с.

Інформаційні ресурси:

1. Електронні ресурси НБУВ-Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/node/2116>.
2. Інститут історії України НАН України. Періодичні та серійні видання. URL: <http://resource.history.org.ua/issue/journal/2018/5> (дата звернення 11.04.2021)
3. Ізборник. Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua>
4. Інститут археології НАН України. www.iananu.org.ua.
5. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. <http://muzeum.in.ua/>.
6. Національний музей історії України. <https://museum-portal.com/ua/museum/national-museum-of-history-of-ukraine>.
7. Хмельницька ОУНБ. <http://ounb.km.ua>.

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ УКРАЇНИ

Дисципліна є окремим змістовим компонентом. Мета дисципліни полягає у формуванні у майбутнього фахівця вчителя історії просторового, цілісного уявлення про історію середніх віків України; засвоєння особливостей розвитку суспільства на українських землях в добу середньовіччя, а саме від утворення слов'янських протодержавних племінних союзів (кінця VI – і до кінця XV ст.) – періоду входження Русі-України до складу Великого князівства Литовського, Руського, Жемайтійського та інших держав.

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1.

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ

Тема 1.1. Періодизація середньовічної історії України.

Проблема визначення термінології в історичній науці. Середньовіччя в Європейській історії та його характерні риси. Періодизація середньовічної історії України в зарубіжній та вітчизняній історіографії.

Тема 1.2. Джерела та історіографія середньовічної історії України.

Історичні джерела та історіографія у вивченні історії України. Історіографія проблеми походження та стародавньої історії слов'ян. Літописи (XI–XII ст.) та їх місце в історіографії України. Галицько-Волинський літопис. Проблема виникнення Русі-України у вітчизняній та зарубіжній літературі. «Норманська» та «Хозарська» теорії виникнення Київської держави і їх оцінки. Дискусії навколо питань державно-політичного розвитку Русі-України.

Тема 1.3. Слов'янські племінні союзи на території України (кінець VI-VIII ст.).

Історіографія проблеми. Предслав'янські спільноти та слов'янські племінні союзи. Формування союзів племен та їх розселення. Виникнення зародків державного життя. Створення у Середньому Подніпров'ї державних об'єднань. Господарство східних слов'ян. Суспільний устрій. Духовна культура. Сусіди східнослов'янських племен.

Тема 1.4. Походження Русі.

Історіографія проблеми. Теоретичні засади етногенезу. Етнічна основа Русі. Русь та інші народи (фінно-угри, голядь, летто-литовські племена, чудь, кочівники південно-руських степів). Назви і самоназви української території в епоху середньовіччя. Походження назв «Русь», «Русская земля» у зарубіжній та вітчизняній історіографії. Дискусії про походження Русі у світлі писемних джерел.

Тема 1.5. Утворення держави Русі. Перші князі, їх внутрішня та зовнішня політика.

Історіографія проблеми. Зародження держави Русі-України. Ранній феодалізм в Русі. Легендарний засновник столиці Русі – Київ. Роль полян у становленні Київської держави. Доба Аскольда і Діра. Слов'яни в Криму, на Тамані в українській та зарубіжній історіографії. (До проблеми локалізації Тмуторокані). Прийняття князем Аскольдом Християнства. Поява в Русі Норманів. Переворот (882 р.). Правління Олега та його наслідки.

Тема 1.6. Русь за перших Рюриковичів.

Історіографія проблеми. Князь Ігор та його діяльність. Походи на Візантію. Князювання Ольги. Внутрішня та зовнішня політика Святослава її наслідки. Оцінка діяльності Святослава українськими та зарубіжними вченими. Правління Ярополка.

Змістовий модуль 2.

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА) (НАПРИКІНЦІ X – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI ст.)

Тема 2.1. Піднесення і розквіт Русі-України.

Історіографія проблеми. Утвердження Володимира на Київському престолі. Внутрішня та зовнішня політика Володимира. Початок карбування монет в Русі. Запровадження Християнства, легенди та реальність. Значення впровадження Християнства як державної релігії. Християнська релігія і церква в житті середньовічного українського суспільства.

Тема 2.2. Русь за правління Ярослава Мудрого.

Історіографія проблеми. Утвердження Ярослава Мудрого в Києві. Розгром дружинами Ярослава печенігів під Києвом. Внутрішня та зовнішня політика Ярослава Мудрого. «Руська правда» й історія її тексту. Історичне значення політики Ярослава Мудрого в житті руської держави.

Тема 2.3. Політичний та соціально-економічний устрій Русі.

Історіографія проблеми. Політичний устрій Київської держави. Русь як середньовічна монархія імперського типу. Соціальна структура суспільства. «Руська правда». Соціально-економічний розвиток. Грошова система. Порівняльний аналіз суспільного устрою руського та європейського суспільств.

Тема 2.4. Культура Русі (наприкінці X – у першій половині XI ст.).

Історіографія проблеми. Розвиток мови, писемності, освіти. Книгодрукування. Архітектура та монументальний живопис. Усна народна творчість. Музична творчість. Рицарська культура в руських землях в (XI ст.).

Змістовий модуль 3.

РУСЬ У (ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XII ст.)

Тема 3.1. Відокремлення земель. Запад Києва як політичного центру.

Історіографія проблеми. Князювання в Києві Ізяслава Ярославовича. Боротьба проти кочовиків. Поразка руських дружин Ярославичів на р. Альті 1068 р. Повстання киян. Вишгородська нарада князів (1072 р.). «Правда Ярославичів». Боротьба за київський стіл між Ярославичами. Любецький з'їзд та його рішення. Феодальні з'їзди як форма колективної форми правління. Князівські снєми (1100 р.) у Витичеві, (1103 р.) на Долобському озері. Дипломатична історія Київської держави в останній чверті XI – на початку XII ст.

Тема 3.2. Остання спроба централізації влади та поліцентричність Русі (у XII ст.).

Історіографія проблеми. Посилення великокнязівської влади Володимира Мономаха.

Внутрішня і зовнішня політика. Правління Мстислава Володимировича (Великого). Утворення удільних князівств. Поліцентричність Київської держави. Міжкнязівська сюзеренно-васальна дипломатія.

Тема 3.3. Політичне, соціально-економічне життя в удільних князівствах.

Історіографія проблеми. Київське, Переяславське, Чернігівське, Галицьке, Волинське, Полоцьке, Новгородське, Смоленське, Турово-Пінське, Володимиро-Суздальське, Рязанське князівства. (Новгородська республіка (в середині XII – першій половині XIII ст.)).

Тема 3.4. Розвиток культури Русі (у другій половині XI – першій половині XIII ст.).

Історіографія проблеми. Розвиток архітектури та образотворчого мистецтва. Київська школа іконопису. Літописи та твори руської літератури. Рицарська культура в руських землях (у XII-XIII ст.).

Тема 3.5. Галицьке і Волинське князівства у (другій половині XII ст.). Історичне значення Київської держави (Русі-України).

Історіографія проблеми. Особливості політичного та соціально-економічного розвитку Галицького та Волинського князівств. Вихід князівств із підпорядкування Києву. Місце і роль Київської держави (Русі-України) в історії українського, східно-слов'янських народів. Хрестові походи та Русь (XI – XIII ст.). Русини (*Ruthenus*) на Заході Європи (XI-XIV ст.). Походження та поширення назви «Україна». Походження і розвиток символіки Русі. Міжнародне значення Русі-України.

Змістовий модуль 4.

КОРОЛІВСТВО РУСЬ (ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА)

Тема 4.1. Об'єднання Галицького й Волинського князівств.

Історіографія проблеми. Об'єднання Волинського й Галицького князівств Романом Мстиславичем. Розпад та воз'єднання князівства за синів Романа.

Тема 4.2. Монгольська навала і встановлення ординського ярма.

Історіографія проблеми. Перший похід монголів в Русь. Вторгнення хана Батия на землі південно-західної частини Русі. Оборона Києва. Загибель чернігівського князя Михайла Всеволодовича. Українські землі під гнітом Орди. Похід монголо-татар на захід. Сутність та наслідки ординського ярма.

Тема 4.3. Утворення королівства Русі.

Історіографія проблеми. Політичний устрій Галицько-Волинської держави. Соціально-економічний розвиток. Внутрішня та зовнішня політика Данила Романовича. Реорганізація війська та боротьба за зміцнення влади. Заснування м. Холм. Коронація Данила. Боротьба за незалежність від Орди. Особливості суспільно-політичного життя.

Тема 4.4. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича та її розпад.

Історіографія проблеми. Політика Лева I Даниловича та Юрія I Львовича. Останні Галицько-Волинські князі. Припинення існування Галицько-Волинської держави.

Тема 4.5. Культура Галицько-Волинської держави (XIII – першої половини XIV ст.)

Історіографія проблеми. Особливості розвитку культури Галицько-Волинської держави. Розвиток освіти та літописання. Архітектура. Образотворче мистецтво. Рицарська культура (XIII – XIV ст.).

Тема 4.6. Історичне значення Галицько-Волинської держави.

Історіографія проблеми. Галицько-Волинська держава невід'ємна складова Центрально-Східної Європи. Історичне значення Галицько-Волинської держави.

Змістовий модуль 5.

РУСЬКІ УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. КРИМСЬКЕ ХАНСТВО

Тема 5.1. Політичне, соціально-економічне становище Русі-України як передумова інкорпорації руських удільних князівств до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського інших держав.

Історіографія проблеми. Становище Русі-України після татарської навали. Становище Литви. Внутрішнє та зовнішнє становище Галицько-Волинської держави по смерті Юрія II Болеслава.

Тема 5.2. Українські землі під владою Литви.

Історіографія проблеми. Перехід українських земель під владу князів литовських. Особливості суспільно-політичного становища українських земель у складі Великого князівства Литовського.

Тема 5.3. Кревська унія та перехід українських земель під владу Польського королівства.

Історіографія проблеми. Кревська унія (1385 р.) та українські землі. Битва на р. Ворсклі (1399 р.). Грюнвальдська битва (1410 р.). Городельська унія (1413 р.). Повстання литовсько-руської знаті на чолі із князем Свидригайлом. Відновлення та остаточна ліквідація удільних князівств. «Змова руських князів». Встановлення польської влади в Галичині і Західному Поділлі.

Тема 5.4. Уерейські землі під владою Московської держави, Угорського королівства та Молдавського князівства.

Історіографія проблеми. Приєднання Чернігівської і Сіверської земель до Московської держави, Закарпаття до складу Угорщини, Буковини до складу Молдавського князівства. Становище українського населення в складі країн-загарбників. Московсько-литовські війни (кінець XV – початку XVI ст.).

Тема 5.5. Держави середньовічного Криму (друга половина XIV-XV ст.).

Історіографія проблеми. Держава Феодоро – Візантійське володіння в Криму. Заснування Кримського ханства та його залежність від Османської імперії. Династія Гіреїв. Суспільний устрій та культура ханства.

Змістовий модуль 6.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ, ПОЛІТИЧНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV-XV ст.)

Тема 6.1. Соціальний устрій, політичне та господарське життя України (друга половина XIV-XV ст.).

Історіографія проблеми. Суспільне та церковне життя. Українська шляхта. Українська церква і становище духовництва. Право. Особливості розвитку сільського господарства та становище селян. Посилення визиску та обмеження особистої свободи селян. Селянські повстання. Розвиток ремесла та торгівлі. Заснування цехів. Зміни в міському житті. Магдебурзьке право.

Тема 6.2. Культура України (друга половина XIV-XV ст.).

Історіографія проблеми. Розвиток української мови, освіти й науки на українських землях. Юрій Котермак (Дрогобич). Українське друкарство. Літописання. Українська архітектура та містобудування. Оборонні та релігійні споруди. Рицарська воєнна культура в руській землі (другої половини XIV-XV ст.). Розвиток образотворчого мистецтва.

Тема 6.3. Етнічний склад населення України. Повсякденне життя в (XIV-XV ст.).

Історіографія проблеми. Причини появи та зростання чисельності іноземних поселенців в західноукраїнських містах. Склад населення України за етнічною та релігійною ознакою. Відносини між етнічними групами населення в національній та релігійній сферах. Повсякденне життя населення (в XIV-XV ст.).

Тема 6.4. Русь-Україна в контексті епохи середніх віків та її участь у творенні єдиної Європи.

Історіографія проблеми. «Русь за межами Русі». Русини поселенці у країнах Європи XI-XIV ст. Рюриковичі та династія Пшемислідів у XI-XIV ст. Русько-французькі середньовічні відносини IX-XIV ст. Участь Русі-України у творенні єдиної Європи. Історичне значення Русі-України.

Джерельна база Основна

1. Антропология: підручник для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. / С. П. Сегеда. – К.: Либідь, 2009. – 424 с.
2. Аркас М. Історія України-Русі / Бібліотека Історичного клубу «Холодний Яр». – Київ: Наш Формат, 2015. – 464 с.
3. Борисова О. В., Климов А. О. Історія української державності: підручник у 2-х томах. – Т. 1.

Давні часи. Середньовіччя. Нова доба. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 344 с.

4. Брехуненко В. «Братня навала. Війни Росії проти України XII-XXI ст. – К., 2016. – 248 с.
5. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле, К., 2017, 280 с.
6. Брехуненко В. Україна й українці: ім'я як поле битви, Київ, 2020, 272 с.
7. Вербицька П. В., Хома І. Я. Історія української культури: європейський контекст / Навчальний посібник. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 304 с.
8. Войтович Л. В., Козак Н. Б., Овсінський Ю. В., Чорний М. І. Medium aevum; Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів. / За ред. Л. В. Войтовича / Львів «Тріада Плюс», 2010. – 502 с.
9. Дипломатична історія України : підручн. / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко. – Київ : Ніка-Центр, 2018. – 420 с.
10. Дещинський Л. Є. Історія України та її державності. Видання 3-є, перероблене і доповнене: Навч. посібник. – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2005. – 368 с.
11. Домбровський Д. Король Руси Данило Романович (приблизно 1201–1264). Політична біографія / з польської переклав Андрій Козицький. – Львів : Локальна історія, 2025. – 520 с.
12. Залізняк Л. Стародавня історія України. – 2-ге вид, доповн. – К., Темпора, 2019. – 640 с., іл.
13. Історіографія історії України: Курс лекцій / Коцур В. П., Коцур А. П. - Чернівці: Золоті литаври, 1999. - 520 с.
14. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича. – Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. – 880 с.: іл.
15. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. – К.: Либідь, 2001. – 632 с.
16. Історія середніх віків України. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів та проведення семінарських занять / Упорядник: В. М. Островий. – Хмельницький : ХГПА, 2021. – 152 с.
17. Історія середніх віків України: Методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять та організації самостійної роботи студентів для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) / Упорядник В. М. Островий. – Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2025. – 198 с.
18. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К.: Знання, 2006. – 607 с.
19. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях / Відп. ред. В. А. Смолій; Упорядн. Г. В. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 456 с.
20. Островий В. М. Історична правда та історична освіта: чинники національної безпеки України / Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри / за заг. наук. редакцією Віталія Мудракова. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2022. – С. 255-275.
21. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX ст. / О. Гуржій, О. Реєнт. Київ : Арій, 2024. 352 с. : іл.
22. Україна в міжцивілізаційних дискурсах античності, середньовіччя та раннього модерну / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України, 2022. – 568 с.
23. Україна: литовська доба 1320-1569 / Авт.: А. Блануца, Д. Ващук, Б. Черкас та ін. – Вид. 2-ге, перероб. – К.: Балтія-Друк, 2016. – 176 с.
24. Український Мультифронт: нова схема історії України (неоліт – початок XX століття) / Упор. С. Громенко. – Харків: ВД «Фабула», 2024. – 480 с.
25. Хрестоматія з історії України / Упоряд. та автор коментарів Уривалкін О. М. – К. : КНТ, 2015. – 520 с.
26. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-є вид., перероб. та розшир. Київ: Критика, 2006. 584 с.

Допоміжна:

1. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад,

- суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. – Львів. Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – 649 с.
2. Войтович Л. Феодалізм в українських землях: проблеми існування та періодизація / Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 9. – С. 30-40.
 3. Волощук М. Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII-XIV ст. / Український історичний журнал. – К.: 2018. – № 4. – С. 4-19.
 4. Волощук М. Князь і король Данило Романович у житті міста Галича XIII сторіччя [in:] Галич: збірник наукових праць, [за ред. М. Волощука], Івано-Франківськ, 2017, Вип. 2 : До 650-ї річниці магдебурзького права в Галичі, С. 127–146.
 5. Генеза міжнародної правосуб'єктності України : монографія / Задорожній О. В. ; Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Каф. міжнар. права. – Київ : К.І.С., 2014. – 688 с. – (Бібліотека кафедри міжнародного права).
 6. Грюнвальдська битва – битва народів: 1410 – 2010 : середньовічна історія України, Білорусі, Литви / [Блумблаускас, І. Марзалюк, Б. Черкас]. – Київ : Балтія друк, 2010. – 272 с. : іл.
 7. Історія Української культури: У п'яти томах. Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII століття / Ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2001. – 848 с.
 8. Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / Ред. кол.: Смолій В. (відп. ред.), Бачинська О., Боряк Г., Верменич Я., Гкржій О., Даниленко В. (заст. відп. ред.), Крупина В., Кульчицький С., Лисенко О., Литвин В., Матях В. (відп. секр.), Ресніт О., Рубльов О., Чухліб Т. (заст. відп. ред.), Швидкий В. (відп. секр.), Якубова Л. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 707 с. – (Студії з регіональної історії).
 9. Лицарі Дикого поля. Плугом і мушкетом. Український шлях до Чорного моря / Авт. кол.: О. Бачинська, Т. Вінцовський, В. Грибовський, Н. Діанова, А. Домановський, М. Майоров, В. Маслійчук, Б. Черкас, О. Шишко; Упоряд. К. Галушко – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с. : іл.
 10. Якубовський В. І. Болохівська земля XII – XIII ст. Історія, матеріальна культура, економіка. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020 – 352 с.

Довідкова література:

1. Історія в термінах і поняттях: довідник: Навч. посіб. / За загал. ред. Орлової Т.В. – Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2014. – 732 с.
2. Історія України : А-Я : енцикл. довід. / упорядкував та наук. ред.: І. Підкова, Р. Шуст, І. Гирич. НАН України. Інститут історії України. – К.: Генеза, 2008. – Вид. 3-є доопр. і доповн. – 1520 с. : іл., карти.
3. Уривалкін О. Довідник з історії України: У 2 т. – Вид. 2-ге, переробл. та доп. – Т. 1 (з найдавніших часів й до кінця XIX ст.). К.: О. Філюк, 2020 – 446 с.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. URL: <http://biblio.kgpa.km.ua/informatsiini-resursy/na-dopomohu-naukovtsiam>
2. Веб-сторінка кафедри. URL: https://kgpa.org.ua/?page_id=272#
3. Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua>
4. Інститут історії України НАН України. Періодичні та серійні видання. URL: <http://resource.history.org.ua/issue/journal/2018/5>
5. Інституційний репозитарій ХГПА URL: <http://46.63.9.20:88/jspui/>
6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
7. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://ounb.km.ua/>
8. Rutenica : альманах / НАН України. Інститут історії України; Центр досліджень з історії Київської Русі. URL: <https://surl.lt/qsyywh>

НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Нова історія України є окремим змістовим компонентом. Мета дисципліни полягає у

з'ясуванні особливостей розвитку суспільства на українських землях в добу нового часу, а саме від статусу українських земель у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.), інших держав (Австро-Угорської та Російської імперій), і до становища Українських земель (початок XX ст.) в період зародження процесу модернізації; формування просторового, цілісного уявлення у майбутнього фахівця вчителя історії про зазначений історичний період.

МОДУЛЬ 1

Змістовний модуль 1.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.)

Тема 1.1. Періодизація нової історії України та структура курсу.

Періодизація. Історіографія нової історії України. Структура курсу. Ранньомодерний або Ранній новий час (XVI – XVIII ст.). Модерний або новий час (XIX ст.). Початок XX ст.

Тема 1.2. Українські землі у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.).

Історіографія проблеми. Статус українських земель у складі Королівства Польського, Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Священної Римської та Османської імперій, Великого князівства Московського/Московського царства (в першій половині XVI ст.). Люблінська унія (1569 р.) та її вплив на українське суспільство. Державний устрій Речі Посполитої. Договірний характер королівської влади. Суб'єктність українських воєводств.

Тема 1.3. Соціальна структура суспільства та економічне життя на українських землях у (XVI ст. – перша половина XVII ст.).

Історіографія проблеми. Соціальна структура суспільства в Україні (XVI – перша половина XVII ст.) (магнати, шляхта, духовенство, містяни, селяни). Литовські статuti. Економічне життя села і міста (як простір взаємодії різних станів, етнічних і релігійних груп): фільварки, цехи. Торгівля. Сільське та міське самоврядування.

Тема 1.4. Церковне життя (XVI – першої половини XVII ст.).

Історіографія проблеми. Криза православної церкви в XVI ст. Реформаційний та контрреформаційний рухи в Україні. Пересопницьке Євангеліє. Книгодрук. Полемічна література. Православні братства. Василь-Костянтин Острозький. Церковні собори в Бересті (1596 р.). Розкол православної церкви. Утворення унійної (греко-католицької) церкви. Боротьба за відновлення православної ієрархії. Реформи митрополита Петра Могили.

Тема 1.5. Культурне життя (XVI – першої половини XVII ст.).

Особливості культурно-освітнього життя. Освіта, література і книговидавання. Театр, музика. Єзуїтські колегії, Острозька академія, братські школи. Київська (Києво-Могилянська) колегія. Містобудування, архітектура, образотворче, декоративно-ужиткове мистецтво (XVI – першої половини XVII ст.).

Змістовний модуль 2.

ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.)

Тема 2.1. Зародження українського козацтва.

Історіографія проблеми. Походження українського козацтва. Козацькі степові та прикордонні спільноти. Козацькі зимівники та поселення. Перші Січі. Дмитро Вишневецький. Запорозька Січ – козацька республіка. Військове мистецтво українських козаків.

Тема 2.2. Становлення козацького стану. Військо Запорозьке.

Історіографія проблеми. Реєстрове козацтво. Становлення козацького стану. Козацькі (війни) повстання кінця XVI ст. Походи Запорозьких козаків першої чверті XVII ст. на володіння Кримського ханства та Османської імперії. Запорозько-кримський договір (1624 р.). Участь козацтва у війнах Речі Посполитої. Петро Конашевич-Сагайдачний. Військо Запорозьке і Хотинська війна. Козацькі повстання (20–30-х років XVII ст.). «Ординація Війська Запорозького». Козаки у боротьбі за відновлення прав православної церкви. Ідентичність та політична культура козаків.

Змістовний модуль 3.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ (СЕРЕДИНА XVII – КІНЕЦЬ XVIII ст.)

Тема 3.1. Козацька революція (середини XVII ст.) і війна за суверенітет козацької держави (другої половини XVII ст.).

Історіографія проблеми. Передумови та причини козацької революції. Богдан Хмельницький та його соратники. Козацько-кримський союз. Події (1648–1649 рр.) Зборівський договір. Події (1650–1651 рр.). Битва під Берестечком і Білоцерківський договір. Іван Богун. Битва під Батогом. Молдавські походи. Облога Жванця. Програма побудови української козацької держави.

Тема 3.2. Українська козацька держава – Гетьманщина.

Інституційні витоки Української козацької держави. Адміністративно-територіальний устрій. Влада в Українській державі. Соціальні групи в середовищі козацтва. Правова культура і судочинство. Економіка та демографія. Міста і їхні спільноти. Міське господарство. Етнічні та релігійні групи. Становище православної церкви та її духовенства. Освіта та культура. Українська козацька держава в системі міжнародних відносин.

Тема 3.3. Зовнішня політика Б. Хмельницького – пошук союзників.

Історіографія проблеми. Зовнішня політика: у пошуку союзників. Українсько-московський договір (1654 р.). Воєнно-політичні події (1654–1655 рр.). Віленське перемир'я. Українсько-шведсько-трансільванський союз. Смерть Б. Хмельницького.

Тема 3.4. Козацька Україна (наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.).

Історіографія проблеми. Іван Виговський. Гадяцька угода (1658 р.). Україно-московська війна. Конотопська битва. Початок «Руїни». «Руїна» Гетьманщини, чи боротьба за утвердження Української козацької держави? Юрій Хмельницький. Переяславські статті (1659 р.). Чуднівська кампанія. Розкол козацької держави. Посягання Московського царства на її суверенітет. Павло Тетеря та Іван Брюховецький. Андрусівське перемир'я. Поділ України на Правобережжя і Лівобережжя. Петро Дорошенко та його політика.

Тема 3.5. Спроби об'єднання Лівобережної та Правобережної Гетьманщини в (60 – 70-х рр. XVII ст.).

Історіографія проблеми. Дем'ян Многогрішний. Іван Самойлович. Чигиринські походи. Бахчисарайський мир (1681 р.). Україна-Русь у битві за «золоте яблуко» Європи. «Вічний мир» (1686 р.) та його наслідки для України. Підпорядкування Київської митрополії Української православної церкви Московському патріархату. Кримський похід (1687 р.) і кінець гетьманування І. Самойловича. Правобережне козацтво (в останній чверті XVII ст.).

Тема 3.6. Слобідська Україна та Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Кошовий отаман І. Сірко.

Історіографія проблеми. Заселення і розвиток Слобідської України. Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України. Слобідські козацькі полки. Запорозьке козацтво та роль Січі у воєнно-політичних подіях другої половини XVII ст. Устрій і господарський розвиток Січі. Кошовий отаман І. Сірко.

Тема 3.7. Лівобережна Гетьманщина наприкінці XVII ст. Початок гетьманства І. Мазепи.

Адміністративно-територіальний і соціальний устрій лівобережної Гетьманщини. Розвиток господарства. Обрання І. Мазепи гетьманом. «Коломацькі статті». Другий Кримський похід 1689 р. Азовські походи 1695, 1696 рр. «Московські статті» 1689 р. Політика гетьмана І. Мазепи.

Тема 3.8. Участь Гетьманщини у Північній війні. Конституція П. Орлика.

Гетьманщина в умовах північної війни Московії та Швеції (1700 – 1721 рр.). Повстання під проводом С. Палія (1702 – 1704 рр.). Перехід І. Мазепи на бік Карла XII. Полтавська битва та її наслідки. Терор Петра I проти мазепинців та мирного населення України. Загибель Батурина («Батуринська різанина»). Пилип Орлик і його Конституція. Діяльність П. Орлика на еміграції. Російсько-турецька війна (1711 – 1713 рр.). Прутська кампанія. Ліквідація козацтва на Правобережній Україні.

Тема 3.9. Церковне життя (наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.).

Підпорядкування української православної церкви московському патріархату. Приборкання українського духовенства імперською владою. Наслідки.

Тема 3.10. Розвиток культури (наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.).

Особливості розвитку культури. Освіта і друкарство. Києво-Могилянська академія. Розвиток наукових знань, літератури. Архітектура. Мистецтво. Музика і театр.

Тема 3.11. Українські землі (в 20–90-х роках XVIII ст.).

Історіографія проблеми. Імперський наступ на автономію Гетьманщини. Гетьманування І. Скоропадського. Перша Малоросійська колегія. Павло Полуботок. Данило Апостол. Політика «Правління гетьманського уряду». Спроба ліквідації автономного устрою Слобожанщини. Нова Січ. Кирило Розумовський та його реформи. Глухівська петиція. Ліквідація гетьманства і козацького устрою в Україні (1765 р.). Друга Малоросійська колегія. Ліквідація козацького війська та закріпачення селян Лівобережної України. Підкорення Кримського ханства. Колонізація Півдня України. Зруйнування Запорозької Січі. Задунайська Січ. Азовське, Чорноморське козацтво. Переселення козаків на Кубань. Правобережна Україна. Гайдамаки. Коліївщина. Греко-католицька церква як ресурс української ідентичності. Становище Кримського ханства і його анексія Російською імперією. Імперська політика щодо півдня України. Буковина, Східна Галичина, Закарпаття. Рух опришків. Руси-українці під владою молдавських господарів. Поділи Речі Посполитої: зміни у становищі Правобережної України та західноукраїнських земель.

Тема 3.12. Культура України (другої половини XVIII ст.).

Особливості розвитку культури. Освіта і книгодрукування. Література. Розвиток філософських ідей. Г. Сковорода. Розвиток природничих наук. Архітектура і скульптура. Живопис і графіка. Повсякденне життя.

Змістовий модуль 4.

УКРАЇНА ТА РАННЬОМОДЕРНІ ІМПЕРІЇ XVIII ст.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В СКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ (НАПРИКІНЦІ XVIII – у XIX ст.)

Тема 4.1. Історія України в контексті епохи раннього нового часу. «Довге» XIX століття: доба модернізації та національного відродження в Європі.

Історіографія проблеми. Вплив Французької революції на ідейний клімат Центрально-Східної Європи. Відлуння європейських подій XVIII ст. в Україні. Здобутки українського суспільства. Особливості суспільного життя України (XVI–XVIII ст.). Внесок України у формування європейської цивілізації. Адміністративно-територіальний устрій українських територій у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Періодизація історії України XIX ст. (за етапами національного руху). Населення: чисельність, соціальний і національний склад. Іншоетнічні групи на українській території: поляки, росіяни, кримські татари, євреї, німці та ін. Упровадження «смуги осілості» для євреїв підросійської України. Україна між традиційним укладом життя та викликами модернізації.

Тема 4.2. Українські землі в складі Російської імперії (наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.).

Політика Російської імперії щодо українських етнічних територій. Козацтво після ліквідації Запорозької Січі. Соціально-економічне становище. Чиновницький апарат у відносинах з центральною імперською владою і місцевим населенням. Села і міста. Торгівля. Чумацький промисел. Україна і російсько-французька війна (1812 р.). Українські ополченські полки в російській армії. Мешканці України на боці Наполеона I в легіоні Яна Домбровського. Соціальні та економічні зміни. Криза кріпосницької системи, розмивання станових перегородок. Шляхетсько-дворянська верства інші верстви. Початок індустріальної революції. Нова модель соціально-економічного розвитку Півдня України. Порто-франко Одеси.

Тема 4.3. Українське національне відродження.

Історіографія проблеми. Політичне та етнічне розуміння нації. Початок українського національного відродження. Формування сучасної української національної самосвідомості. Новгород-Сіверський автономістський гурток. Харківський осередок українського руху. Кирило-Мефодіївське братство та ідея всеслов'янської республіки-федерації. Нації та націоналізм у сприйнятті людей XIX ст. Політичне та етнічне розуміння нації. Соціальні та політичні рухи. Польський національно-визвольний і російський опозиційний рухи на території України. Польське повстання (1830–1831 pp.) і його наслідки для України. «Українське

питання» в баченні царської влади й громадськості. Імперська теорія «офіційної народності» (православ'я – самодержавство – народність). Ліквідація греко-католицької церкви в Російській імперії.

Тема 4.4. Українські землі в складі Австрійської монархії (наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.).

Історіографія проблеми. Соціальний та етнічний склад населення. Політика Австрійської монархії щодо українських територій. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II. «Освічений абсолютизм». Соціальні протести. Початок українського національного відродження. «Будителі» Закарпаття. Товариство галицьких греко-католицьких священиків. «Руська трійця». Дискусія про абетку (кирилиця чи латиниця) в Галичині. Соціальні рухи. Європейська революція «Весна народів» (1848–1849 рр.) в українських регіонах Австро-Угорської імперії. Скасування панщини. Перша політична організація українців – Головна Руська рада та її національна програма. Газета «Зоря Галицька». Перший досвід парламентської діяльності (українці в австрійському парламенті).

Тема 4.5. Повсякденне життя та культура України (кінця XVIII – першої половини XIX ст.).

Історіографія проблеми. Повсякденне життя міського та сільського населення. Міська та сільська забудова. Житло і побут населення. Одяг. Публічна, приватна гігієна. Емансипація селянства. Становище жінки. Умови розвитку культури. Освіта. Львівський університет. Відкриття університетів у Харкові та Києві: освітнє, наукове, соціальне та політичне призначення. Елітарні навчальні заклади університетського типу: Кременецький ліцей, Рішельєвський ліцей в Одесі, Ніжинська гімназія вищих наук князя Безбородька. Інтелектуали і співтовариства. Поступ науки. Видатні вчені. Культурно-освітні товариства. Розвиток української літератури. Становлення сучасної української літературної мови. «Енеїда» Івана Котляревського – перший твір нової української літератури. Націєтворча роль літературних та історичних праць. Тарас Шевченко і його «Кобзар». Творчість П. Куліша і М. Гоголя. Музика, театр, образотворче мистецтво, архітектура. Національно-культурне життя національних меншостей на теренах України.

Тема 4.6. Українські землі в складі Російської імперії (в другій половині XIX ст.).

Історіографія проблеми. Українське питання в контексті міжнародних відносин. Східна (Кримська) війна (1853–1856 рр.) як поштовх до реформ. Українці у Східній війні. Ліквідація кріпацтва та реформи (1860–1870-х років). Модернізація промисловості й сільського господарства. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля. Втягнення підприємств України в імперський ринок. Урбанізація. Зміни в транспортному сполученні: пароплавні компанії. Будівельна лихоманка. Розвиток залізничного транспорту. Зміни в соціальній структурі суспільства. Формування та становлення української інтелігенції й робітництва (пролетаріату). Зародження робітничого і соціал-демократичного рухів. Розширення сфери застосування найманої праці. Труднощі адаптації селян до міських умов життя. Родини українських підприємців. Громадівський рух (1860–1890-х рр.). Київська громада. Хлопомани. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Молоді громади. «Братство тарасівців». Ідейні основи українського руху: Володимир Антонович і Михайло Драгоманов. Реакція російської громадськості й імперської влади на розвиток українського руху. Валуєвський циркуляр і Емський указ. Польський, єврейський та кримськотатарський рухи в Україні. Польське повстання (1863–1864 рр.) та його наслідки для України. Громадсько-політичне та культурне життя єврейського населення: ортодокси та асимілятори. Сіонізм. Наш край – Поділля в (в другій половині XIX ст.).

Національне відродження кримських татар. Ісмаїл Гаспринський.

Тема 4.7. Українські землі в складі Австро-Угорської імперії (в другій половині XIX ст.).

Історіографія проблеми. Зміни в політичному становищі західноукраїнських регіонів у зв'язку з перетворенням Австрійської імперії на Австро-Угорську, запровадженням конституційно-парламентського устрою та децентралізацією. «Українське питання» в політиці австрійської влади. Особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських регіонів. Селянська реформа в Австрійській імперії (1848 р.). Скасування панщини. Нафтова

промисловість Дрогобичини. Кооперативний рух. Трудова еміграція. Русофіли («москвофіли») і народовці («українофіли»). Товариство «Просвіта». Наукове товариство імені Шевченка. Народовська політика «нової ери». Розгортання руху народовців у (1880–1890-х роках) у Галичині, Буковині й Закарпатті. Радикальний рух у Галичині. Іван Франко. Утворення політичних партій. Русько-українська радикальна партія, Українська національно-демократична партія. Українське представництво в Галицькому сеймі та австрійському парламенті у Відні.

Змістовий модуль 5.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ (ПОЧАТКУ XX ст.)

Тема 5.1. Україна (початку XX ст.) перед викликами модернізації.

Історіографія проблеми. Населення України на початку XX ст. Міста як осередки великого підприємництва, торгівлі та фінансів. Економічна криза 1900 – 1903 рр. Особливості соціально-економічного розвитку. Індустріальна модернізація. Монополізація. Регіональна спеціалізація промисловості й сільського господарства. Кооперативний рух.

Політизація та радикалізація українського національного руху. Створення і діяльність політичних партій, культурно-освітніх і військово-спортивних організацій. Проблеми консолідації української нації. Самостійницька й автономістська течії в національному русі.

Наростання політичної напруженості. Події російської революції (1905–1907 рр.) в Україні. Діяльність українських парламентських громад у I і II Державних думах. «Українське питання» в III і IV Державних думах. Товариство українських поступовців. Українське представництво в Галицькому сеймі та австрійському парламенті у Відні.

Аграрна реформа Петра Столипіна та її вплив на Україну. Український політичний і національно-культурний рух у (1907–1914 рр.). Реформа виборчої системи в Австро-Угорщині. Посилення тиску з боку російської імперської влади на український рух. Прояви ксенофобії та шовінізму. Діяльність чорносотенців. «Справа Бейліса». Посилення соціальної і політичної напруженості. Наш край – Поділля (початку XX ст.).

Тема 5.2. Повсякденне життя та культура України (в середині XIX – на початку XX ст.).

Історіографія проблеми. Вплив процесів модернізації на суспільне життя українців, зміни у світовідчутті людини. Громада як форма організації сільського населення, відмінність української сільської громади від російської общини. Заняття та умови праці селян і містян. Дозвілля й розваги та задоволення культурних запитів. Зовнішній вигляд селян і містян. Етнічне і конфесійне розмаїття міського населення. Урізноманітнення форм і напрямів освіти. Боротьба за створення українського університету у Львові. Церковне життя. Участь церкви (релігійних організацій) і духівництва у формуванні основ новочасного українського суспільства. Емансипація жінки. Наукові товариства. Видатні вчені. Особливості розвитку культурного життя. Література. Український професійний театр. Родина Тобілевичів. Музика. Українська романтична і реалістична школа живопису. Модерн у малярстві. Стилізація й модерн в архітектурі. Повсякденне життя. Зміни в міській та сільській забудові. Облаштування громадського простору (брукування, освітлення вулиць тощо). Опіка над здоров'ям і медичні служби. Нові види мистецтва (фотографія і кінематограф). Зміни у світосприйнятті та відчутті людиною простору.

Джерельна база

Основна

1. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів: Історія України XIX століття: Навчальний посібник / За заг. ред. М. М. Мудрого. – Л.: ЛНУ імені Івана Франка. – Літопис, 2016. – 408 с., іл.
2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Передмова, коментар В. В. Кравченка: Художник, упоряд. іл. В. О. Ріяка. – Харків.: Основа, 1991. – 256 с.: іл. («Пам'ятки історичної думки України»).
3. Борисова О. В., Климов А. О. Історія української державності: підручник у 2-х томах. – Т. 1. Давні часи. Середньовіччя. Нова доба. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 344 с.
4. Брехуненко В. «Братня навала. Війни Росії проти України XII-XXI ст. – К., 2016. – 248 с.

5. Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле, К., 2017, 280 с.
6. Брехуненко В. Україна й українці: ім'я як поле битви, Київ, 2020, 272 с.
7. Вирський Д. На ловах світу: Україна ранньомодерна (XV – середина XIX ст.). Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2025. 304 с.; іл.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. – Київ: Yakaboo Publishing, 2019. – 656 с.
9. Дешинський Л. Є. Історія України та її державності. Видання 3-є, перероблене і доповнене: Навч. посібник. – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2005. – 368 с.
10. Дипломатична історія України : підручн. / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко. – Київ : Ніка-Центр, 2018. – 420 с.
11. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях / Відп. ред. В. А. Смолій; Упорядн. Г. В. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 456 с.
12. Навчально-методичний практикум «Історія України: козацько-гетьманська доба (друга половина XVI – кінець XVIII ст.) для студентів спеціальності «Історія» / укл. О. Лильо. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – 294 с.
13. Нова історія України: Методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять та організації самостійної роботи студентів / Упор. В. М. Островий. – Хмельницький, 2021. – 94 с.
14. Нова історія України: Методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять та організації самостійної роботи студентів для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) / Упорядник В. М. Островий. – Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2025. – 186 с.
15. Плохій С. Брама Європи. Пер. з англ. Романа Ключка. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 496 с.
16. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX ст. / О. Гуржій, О. Реєнт. Київ : Арій, 2024. 352 с. : іл.
17. Україна в XIX столітті: людинність та імперії / В. Шандра, О. Аркуша; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. – 436 с., 96 с. іл. – (Україна. Нариси історії).
18. Україна в цивілізаційних потоках ранньої модерності / НАН України, Інститут історії України. Київ: Академперіодика, 2024. 815 с.
19. Український Мультифронт: нова схема історії України (неоліт – початок XX століття) / Упор. С. Громенко. – Харків: ВД «Фабула», 2024. – 480 с.
20. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посібник: У 3-х кн. Кн. 2. Середина XV – кінець XVI століття. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.
21. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посібник: У 3-х кн. Кн. 1. Середина XV – кінець XVI століття. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.
22. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посібник: У 3-х кн. Кн. 3. Кінець XVI – середина XIX століття. – К.: Либідь, 1994. – 336 с.
23. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-є вид., перероб. та розшир. Київ: Критика, 2006. 584 с.

Допоміжна:

1. Абдулаєва Г. Кримські татари. Від етногенезу до державності / Вид-во «Зелений Пес». – К., 2021. – 448 с.
2. Верменич Я. Конструювання української ідентичності: національні й регіональні проекти другої половини XIX – початку XX ст. / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – 356 с.
3. Вирський Д. На ловах світу: Україна ранньомодерна (XV – середина XIX ст.). Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2025. 304 с.; іл.
4. Гордуновський О. М., Гуржій О. І., Реєнт О. П. Український хліб і його реалізація в XVIII – на початку XX ст. (Нариси з історії та економіки) / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Ін-т історії НАН України, 2013. – 224 с.

5. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. кол.: В. Смолій (відп ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. Київ: Арій, 2023. 240 с.: іл.
6. Історія козацтва. Держава-військо-битви. / О.І. Гуржій, Т.В. Чухліб. – К. : Арій, 2015. – 480 с. : іл.
7. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби. – К. : Арій, 2018. – 720 с., іл.
8. Історія Української культури: наукове видання. Т. 5. Українська культура XX – початку XXI століть. Кн. 4. Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні / Голов. ред. Б. Є. Патон. – К. : Наукова думка, 2013. – 943 с.
9. Історія Української культури: У п'яти томах. Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII століття / Ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2001. – 848 с.
10. Історія Української культури: У п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII-XVIII століть / Б. Є. Патон (голов. ред.), В. А. Смолій (ред.) – К.: Наук. думка, 2003. – 1246 с.
11. Історія Української культури: У п'яти томах. Т. 4. Українська культура другої половини XIX століття. Кн. 2. – К. : Наук. думка, 2005. – 1293 с.
12. Кожекін А. Севастополь 1854-1855 рр. – чия слава? // Український історичний журнал – К.: 1995. - № 3. – С. 153-154.
13. Кульчицький С. Донеччина і Луганщина у XVII-XXI ст.: історичні фактори й політичні технології формування особливого та загального у регіональному просторі / Відп. ред. В. Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2015. – 813 с.
14. Михайловський В. НАШІ КОРОЛІ – REGES NOSTRI. Господарі та династії в історії України (1340-1795). Київ: Темпора, 2023. 436 с., іл.
15. Немирич Юрій. Роздуми про війну з московитами - Georgii Niemirycz. De Bello Moscovitico / пер. з лат. мови В. Д. Литвинова, Я. М. Стратій; упоряд. і передм. В. Д. Литвинова. – К.: Академперіодика, 2014. – 60 с.
16. Островий В. М. Науково-педагогічна та громадська діяльність В. О. Гериновича (1900-ті – 1940-і рр.): монографія / [Островий В.М.]. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2021. – 256 с.
17. Пилип Орлик і мазепинці. Джерела / Упоряд. Т. Таїрова-Яковлева. – Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2022. – 216 с.
18. Рєєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX століття) / Гол. ред. Р. Стасюк. – К.: Вид-во «Арій», 2016. – 320 с. – (Таємниці історії).
19. СКАРБИ ШВЕДСЬКИХ АРХІВІВ. Документи з історії України / Упорядниці Марина Траттнер. – Одеса: Видавець: Музей української книги, 2021. - 259 с.
20. Сокирко О. КОЗАЦЬКИЙ МАРС: Держава та військо Козацького Гетьманату в добу Мілітарної революції 1648 – 1764, Київ: Темпора, 2023. 912 с., іл., карт., табл.
21. Старченко Н. П. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію. Київ : Laurus, 2021. 616 с.: іл.

Довідкова література:

1. Уривалкін О. Довідник з історії України: У 2 т. – Вид. 2-ге, переробл. та доп. – Т. 1 (з найдавніших часів й до кінця XIX ст.). К.: О. Філюк, 2020 – 446 с.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. URL: <http://biblio.kgpa.km.ua/informatsiini-resursy/na-dopomohu-naukovtsiam>
2. Веб-сторінка кафедри. URL: https://kgpa.org.ua/?page_id=272#
3. Запорозька старовина : зб. наук. пр. / НАН України, Інститут історії України. URL: <https://surl.li/jzhebk>
4. Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua>
5. Інститут історії України НАН України. Періодичні та серійні видання. URL: <http://resource.history.org.ua/issue/journal/2018/5>
6. Інституційний репозитарій ХГПА URL: <http://46.63.9.20:88/jspui/>
7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Новітня історія України є окремим змістовим компонентом. Мета дисципліни полягає у вивченні, засвоєнні та поглибленні теоретичних знань, практичних умінь і навичок студентів в процесі вивчення фундаментального курсу «Новітня історія України»; вивченні політичного, соціально-економічного та культурного розвитку суспільства в українських землях в добу новітнього часу, на основі широкого кола джерел і новітніх здобутків історичної науки. У результаті вивчення курсу здобувачі вищої освіти повинні демонструвати обізнаність у новітніх історичних відкриттях, оцінках історичних явищ, подій, персоналій, концептуальних проблемах новітньої історії України; інтерпретувати та аналізувати історичні події, факти, джерела, явища; розрізняти тенденційно подану інформацію; брати участь у наукових історичних дискусіях; розглядати новітню історію України як невід'ємну складову світового історичного процесу; застосовувати дані історичної науки для вирішення професійних завдань.

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1.

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА ТА УКРАЇНА

Тема 1.1. Вступ. Землі України напередодні Першої світової війни.

Історіографія проблеми. Періодизація новітньої історії України. Політичне та соціально-економічне становище українських земель (Галичини, Буковини, Закарпаття, Наддніпрянщини) напередодні Першої світової війни. Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Позиції українців. Перша світова війна як прояв кризи європейської цивілізації та її вплив на народи Центрально-Східної Європи.

Тема 1.2. Бойові дії на українських землях (1914-1917 рр.)

Історіографія проблеми. Причини війни. Війна та українські політичні сили. Головна українська рада. Союз Визволення України. Українці в арміях воюючих держав. Воєнні дії на території України в 1914-1917 рр. Бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців та їхня культурно-освітня діяльність. Останні бойові дії Першої світової війни на українських землях.

Тема 1.3. Політичне, соціально-економічне та культурне становище українських земель (1914 – 1917 рр.)

Історіографія проблеми. Економічна та політична кризи в Російській імперії та Австро-Угорщині. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях у 1914-1917 рр. Репресії австро-угорської та російської влади проти мирного населення. Антиєврейські погроми російської армії в Галичині. Стратегії виживання цивільного населення. Україна в умовах наростання економічної і політичної кризи. Повсякденне життя українців в умовах війни. Політичні орієнтири українців.

Змістовий модуль 2.

УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ. РОЗПАД РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, ПОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ – УКРАЇНЬСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (УНР). БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНЬСКУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (1918-1921 рр.)

Тема 2.1. Українська революція (1917 р. – квітень 1918 р.). Боротьба за Українську незалежність (1918-1921 рр.).

Історіографія проблеми. Лютнева революція 1917 р. й Україна. Початок Української революції. Утворення Української Центральної Ради (УЦР). Українські політичні партії. Початок українізації армії. I Універсал Центральної Ради. Генеральний секретаріат. Відносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом. II Універсал УЦР. Збройний виступ самостійників. Конгрес народів Росії. Прихід до влади більшовиків у Росії. Боротьба за владу в Києві 28-31 жовтня 1917 р. III Універсал УЦР. Українська Народна Республіка (УНР). Встановлення кордонів. Внутрішня та зовнішня політика Центральної Ради. Події 1917 р. в Криму. Курултай та Кримська Народна Республіка. Початок агресії більшовицької Росії проти УНР. Проголошення в Харкові советської влади та маріонеткової квазидержави УНР. Перша війна советської Росії проти УНР. IV Універсал УЦР. Проголошення незалежності УНР. Конституція УНР. Советська окупація України. Мирний договір із Центральними державами у Брест-Литовську. Вступ військ Німеччини й Австро-Угорщини на територію УНР. Вигнання більшовиків з території УНР. Похід П. Болбочана на Крим. Наслідки державотворчих процесів.

Тема 2.2. Боротьба за українську державність (квітень 1918 р. – 1919 р.).

Історіографія проблеми. Розпуск УЦР. Утворення Української Держави. Внутрішня та зовнішня політика. Кримські крайові уряди. Спроби приєднання Криму до України. Зародження повстанського руху. Утворення Директорії. Антигетьманське повстання. Відновлення УНР. Трудовий конгрес. Розпад Австро-Угорської імперії і західноукраїнські землі. Листопадовий зрив. Проголошення ЗУНР. Державне будівництво. Польсько-українська війна 1918-1919 рр. УГА. Чортківська офензива. Зовнішня політика. Злука УНР і ЗУНР та її історичне значення. Український національний рух у Буковині та Закарпатті. Україна в умовах зовнішньої агресії. Військова присутність Антанти на півдні України. Друга війна УНР із більшовицькою Росією. Отаманщина. Реорганізація Директорії УНР. Державницька та національна політика.

Тема 2.3. Більшовицька окупація України. УССР (1919-1921 рр.).

Історіографія проблеми. Більшовицька окупація України. УССР. Політика «воєнного комунізму». Червоний терор. Повстанський рух. Наступ польських військ. Окупація польськими військами території Західної області УНР. Наступ об'єднаних українських армій на Київ. Наступ білогвардійських військ на Україну. Денікінський режим в Україні. «Червоний імперіалізм». Перший Зимовий похід. Відновлення більшовицького режиму. Зміни у внутрішній політиці. Націонал-комунізм. Варшавська угода та війна з більшовицькою Росією. Боротьба за Україну у 1920 р. Поразка Збройних сил Півдня Росії. «Червоний терор» у Криму. Повстанський рух 1920-1921 рр. Другий Зимовий похід. Поразка українського визвольного руху. Українська політична еміграція.

Тема 2.4. Розвиток культури в українських землях (1917-1921 рр.) Історіографія проблеми. Нові тенденції розвитку культури 1917-1921 рр. Здобутки в освіті. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Наука. Театральне, музичне та хорове мистецтво. Образотворче мистецтво. Релігійне життя. Міжетнічні конфлікти їх наслідки. «Проскурівський погром». Особлива слідча комісія для розслідування проти єврейських погромів при Раді Народних Міністрів УНР. Історичні уроки Української революції.

Змістовий модуль 3.

УКРАЇНА У СКЛАДІ ТОТАЛІТАРНОЇ ІМПЕРІЇ ССРСР В (20-ті – 30-ті РОКИ ХХ ст.)

Тема 3.1. Встановлення й утвердження советського тоталітарного режиму (1921-1939 рр.).

Історіографія проблеми. Державний статус УССР. Утворення ССРСР. Формальний та реальний статус УССР у «договірній федерації» ССРСР. Привласнення союзним центром суверенітету України. Встановлення кордонів. Адміністративно-територіальний поділ. Антибільшовицький повстанський рух 1921-1923 рр. Масовий голод 1921-1923 рр. Впровадження непу в УССР. Грошова реформа. Форсована індустріалізація. Роль іноземних спеціалістів і технологій. Створення військово-промислового комплексу. Здобутки, прорахунки та наслідки індустріалізації. Згорання непу і перехід до директивної планової економіки. «Хлібозаготівельні кризи» 1927-1928. Голод 1928-1929 рр. Масові депортації. Розкуркулення та насильницька колективізація. Опір селянства. Прояви національної свідомості, антиімперські, антисовєтські настрої в УССР. Причини й перебіг Голодомору 1932-1933 рр. – геноциду українського народу. Масштаби та наслідки Голодомору. Національно-демографічні зміни. Формування культу особи Й. Сталіна. Порушення прав людини в умовах тоталітарного режиму. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання. Політичні процеси 1920-х – початку 1930-х рр. Великий терор та його ідеологічне виправдання. Суспільно-політичне життя. Політика коренізації. Ставлення влади та населення до українізації. Національна політика советської влади в УССР. Кримська та Молдавська АССР. Релігійне життя в УССР. УАПЦ. Антицерковна політика влади та її наслідки. Згорання українізації. Посилення зросійщення. Конституція УССР 1937 р.: порушення прав людини за ширмою декларованих свобод.

Тема 3.2. Культурне життя советської України (1921-1939 рр.)

Історіографія проблеми. Ідеологізація національно-культурного життя. «Розстріляне відродження». Освіта. Наука. Мистецькі спілки. Кінематограф. Митці Розстріляного відродження. Пропагандистський ідеал советської людини та її повсякденне життя.

Тема 3.3. Українські землі в складі Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини (1921-1939 рр.)

Історіографія проблеми. Правовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі. Економічне і соціальне становище населення. Національна політика Польщі. Осадництво. «Пацифікація». Українські політичні партії. УНДО. Українська військова організація (УВО) й Організація українських націоналістів (ОУН). Українські землі у складі Румунії. Татарбунарське повстання. Суспільно-політичне життя.

Українські землі у складі Чехо-Словаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й економічне життя. Карпатська Україна. Карпатська Січ. Культурне життя українських земель, які входили до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини. Відмінність у повсякденному житті радянської людини та жителів західної частини України. Уряд УНР в екзилі. Діяльність української політичної еміграції.

Змістовий модуль 4.

УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1945 рр.)

Тема 4.1. Україна в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Історіографія проблеми. Територія і населення України напередодні Другої світової війни. Українське питання у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Українці в польській армії. Розкол ОУН. Вступ СРСР у війну. Введення Східної Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії до складу УРСР. Радизація новоприєднаних територій. Правовий статус громадян на анексованих територіях. Масові політичні репресії 1939-1940 рр. Радські воєнні злочини та депортації. Політичне та соціально-економічне становище в Україні (суспільно-політичні настрої населення) напередодні німецько-радянської війни. Бойові дії в 1941-1942 рр. Відступ Радської Армії. Мобілізаційні заходи. Тактика «випаленої землі». Окупація України військами Німеччини та її союзниками. Нацистський «новий порядок». Остарбайтери. Військовополонені. Концтабори. Масове знищення мирного населення. Голокост – геноцид.

Тема 4.2. Антинацистський Рух Опору.

Історіографія проблеми. Опір окупантам. Український визвольний рух. Проголошення Акту відновлення Української Держави. Поліська Січ. Створення УПА. Українсько-польське протистояння. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). Радський партизанський рух. Патріотизм. Українці в складі інших чужих армій держав «Вісі». Колаборація.

Тема 4.3. Завершення війни і Україна.

Історіографія проблеми. Бойові дії Радської армії 1942-1944 рр. «Чорносвитники». Вигнання німецьких військ та їх союзників з України. Відновлення радського тоталітарного імперського режиму в УРСР. Депортація з Криму кримських татар та інших народів. Українці у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй у роки Другої світової війни. Українське питання на Ялтинській та Потсдамській конференціях. Ціна війни. Внесок українського народу у перемогу над нацизмом.

Тема 4.4. Культура України в роки Другої світової війни.

Історіографія проблеми. Культура в роки війни. Пропаганда в умовах війни. Освіта і наука. Література. Образотворче мистецтво. Музика та кінематограф. Повсякдення: стратегія виживання. Вплив війни на суспільну свідомість.

Змістовий модуль 5.

УКРАЇНА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Тема 5.1. Україна у (1945 – початку 1950-х рр.).

Історіографія проблеми. Україна – співзасновниця ООН. Переміщені особи в Україні. Репатріація. Неповорненці. Міжнародні договори другої половини 1940-х – початку 1950-х рр., встановлення кордонів УРСР. Участь УРСР в інших міжнародних організаціях.

Тема 5.2. Класичний Сталінізм. Останні роки в Україні.

Історіографія проблеми. Внутрішньополітичне й економічне становище УРСР. Особливості відбудовчого процесу. Масовий голод 1946-1947 рр. Зміцнення тоталітарного режиму. Ідеологічні кампанії. Відновлення політики радизації в західних областях України. Український визвольний рух у 1944-1950-х рр. Бій під Гурбами. «Велика блокада» проти УПА. Обмін населенням між Польською Народною Республікою та УРСР. Масові депортації (1944-1946 рр.). Операції «Вісла» та «Захід». Обмін територіями 1951 р. Оунівський рух в еміграції. Ліквідація УГКЦ. Демографічні зміни.

Тема 5.3. Культура України в перші повоєнні роки.

Історіографія проблеми. Особливості розвитку культури. Повсякдення: стратегія виживання. Відбудова системи освіти. Наука. Література. Образотворче мистецтво. Музика та кінематограф. Становище творчої інтелігенції. Зміни в суспільній свідомості.

Змістовий модуль 6.

УКРАЇНА В УМОВАХ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ

Тема 6.1. Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства

(середина 1950-х – 1960-х рр.).

Історіографія проблеми. Внутрішньополітичне становище Української ССР у середині 1950-х рр. Адміністративно-територіальні зміни. Входження Кримської області до складу УССР. Становище кримськотатарського народу у місцях депортації та його боротьба за повернення на батьківщину. Стан промисловості та сільського господарства. Початок лібералізації суспільного життя. Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах ГУЛАГу 1953-1954 рр. XX з'їзд КПСС. Суперечлива реабілітація жертв політичних репресій. «Відлига». Загострення боротьби серед вищого партійного керівництва України. Спроби опозиційної діяльності. Зародження дисидентського руху в Україні та його особливості. Антирежимні виступи. Зміни в управлінні господарством. Раднаргоспи. Розвиток промисловості. Аграрна політика у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр. Хрущовські надпрограми.

Тема 6.2. Розвиток культури УССР (середина 1950-х – 1960-х рр.).

Історіографія проблеми. Нові явища у соціальній сфері та повсякденному житті населення. Антирелігійні кампанії. Науково-технічна революція. Здобутки науки. Реформи освіти. Посилення зросійщення. «Відлига» в мистецтві. «Шістдесятництво» в українській культурі. Розвиток спорту. Зміни у суспільній свідомості.

Змістовий модуль 7.

УКРАЇНА НА ЕТАПІ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ ССРС

Тема 7.1. УССР у період загострення кризи радянської системи (середина 1960-х – середина 1980-х рр.).

Історіографія проблеми. Спроби реформування командної економіки в другій половині 1960-х рр. Економічне становище УССР у 1970-ті – на початку 1980-х рр. Продовольчі програми та їх провал. Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. Неосталінізм. Конституція УССР 1978 р. Зміни в соціальній та національній структурі населення. Привілейоване становище партійних радянських працівників. Вплив міжнародних процесів на ситуацію в Україні. Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація». Українська Гельсінська група. Посилення репресій проти української інтелігенції. Опозиційна діяльність режимові в середовищі інших національних меншин. Кримськотатарський національний рух. Наростання економічної кризи. Уповільнення темпів зростання промисловості. Провал продовольчої програми. Феномен советського повсякдення: «хрущовки», «дефіцит», «черги».

Тема 7.2. Розвиток культури УССР (середина 1960-х – середина 1980-х рр.).

Історіографія проблеми. Моральний стан советського суспільства. Розвиток освіти, науки, літератури. Формування опозиційних течій у культурі. Українське мистецтво. Досягнення українських спортсменів. Молодіжний неформальний рух в Україні. Особливості державної пропаганди в Україні: «радянський народ», «радянська людина» та їх «вороги».

Змістовий модуль 8.

ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗПАДІ ССРС

Тема 8.1. Розпад ССРС.

Історіографія проблеми. Початок «перебудови». Політика «прискорення» та її наслідки в Україні. Відродження пам'яті про Голодомор 1932 – 1933 рр. Антиалкогольна кампанія. Стан економіки. Шахтарські страйки. Рівень життя населення. Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Зрушення у політичному житті України. Розгортання страйкового руху. Формування багатопартійної системи. Активізація національно-демократичного руху в другій половині 1980-х рр. Національні громадські організації і об'єднання. Релігійне відродження. Вихід УГКЦ з підпілля. Вибори до Верховної Ради УССР і місцевих советів 1990 р. Відновлення Кримської АССР. «Декларація про державний суверенітет України». «Революція на граніті». Повсякдення. Особливості розвитку культури і спорту. Спроба державного перевороту в ССРС у серпні 1991 р. та його наслідки.

Тема 8.2. Відновлення незалежності України 1991 р.

Історіографія проблеми. «Акт проголошення державної незалежності України» та її міжнародне визнання. Всеукраїнський референдум і вибори президента України 1 грудня 1991 р. Роль України у розпаді ССРС. Внесок української діаспори у відновлення державної незалежності України.

Змістовий модуль 9.

УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Тема 9.1. Творення української держави і нації через деколонізацію: проблеми і виклики.

Історіографія проблеми. Державотворчі процеси та стан економіки. Вихід незалежної України на міжнародну арену. Багатовекторність зовнішньої політики та її наслідки. Початок формування Збройних сил та правоохоронних органів України. Ядерне роззброєння. Будапештський меморандум. Тузлівська криза. Повернення кримських татар на історичну батьківщину. Статус Криму. Позачергові вибори до Верховної Ради та дострокові президентські вибори у 1994 р. Конституція України 1996 р. Соціальна диференціація суспільства. Запровадження національної валюти. Специфіка приватизації. Демографічні процеси. Трудова еміграція. Стан сільського господарства. Початок реформ в аграрному секторі. Основні тенденції економічного розвитку України у 1998-2008 рр. Становлення олігархічної системи. Пошуки шляхів економічної стабілізації. Початок інтеграції української економіки у європейський та світовий економічний простір. Політична розбудова суспільства. Виборчі кампанії 1998 та 1999 рр. Спроби формування авторитарного режиму. Рухи протесту початку 2000-х рр. Парламентські вибори. Конституційна реформа 2004 р. «Помаранчева революція» 2004 р. Суспільно-політичне життя та соціально-економічний розвиток України у 2005-2013 рр. Конституційна реформа 2010 р. Формування зовнішньої політики України. Україна в міжнародних організаціях. Загострення відносин із Російською Федерацією. «Газові» та «торговельні» війни з РФ.

Тема 9.2. Україна в системі міжнародних відносин в умовах гібридного та прямого протистояння збройній агресії РФ.

Історіографія проблеми. Процес європейської інтеграції та його призупинення. Студентський майдан. Загострення дискусії навколо геополітичного вибору України. Євромайдан. Антикримінальна революція. «Революція гідності» 2013-2014 рр. «Небесна Сотня». Анексія та тимчасова окупація Криму Російською Федерацією. Збройна агресія РФ на Сході України. Початок Антитерористичної операції (АТО) в Донецькій та Луганській областях. Квazиреферендуми і проголошення маріонеткових квазідержав. Дострокові президентські вибори 2014 р. Угода про асоціацію між Україною й Європейським Союзом. Економічні, політичні, судово-правові реформи, їх незавершеність. Бойові дії на сході України. Реакція світової спільноти на агресію РФ. Процес мирного врегулювання: Мінські угоди та «нормандська четвірка». Санкції накладені на РФ за невиконання Мінських угод. Російсько-українська війна. Операція об'єднаних сил (ООС). Вибори 2019 р. Земельна та інфраструктурна реформи.

Тема 9.3. Широкомасштабне вторгнення військ РФ на територію України. Російсько-українська війна.

Історіографія проблеми. Політичне та соціально-економічне становище України в умовах широкомасштабного вторгнення військ РФ 2022 р. Збройні сили України (ЗСУ), Національна гвардія, територіальна оборона, громадянське суспільство та влада в обороні України. Злочини геноциду та воєнні злочини РФ проти України. Пропаганда РФ як інструмент підбурювання війни та геноциду. Ідеологема «денацифікація України». Протидія України пропаганді РФ та дезінформації. Утворення міжнародної коаліції держав на підтримку незалежності і обороноздатності України. Ленд-ліз. Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС. Колабораційна діяльність і кримінальна відповідальність за неї. Рух Опору на окупованих територіях. Біженці та вимушені переселенці. Примусове переселення громадян України до РФ. Перспективи війни.

Тема 9.4. Розвиток культури України в добу незалежності.

Історіографія проблеми. Особливості культурного розвитку України у середині 1990-х на початку 2000-х рр. Євробачення 2005 та 2016 рр. Розвиток спорту та здобутки українських спортсменів. Чемпіонат Європи з футболу в Україні та Польщі 2012 р. Релігійне життя. Утворення канонічної автокефальної Православної церкви України (ПЦУ). Надання Томосу. Зміни в системі національної освіти. Основні тенденції розвитку науки. Література і мистецтво. Українці в світі. Екологічні проблеми України. Культура України в умовах широкомасштабної агресії РФ. Повсякдення в умовах російсько-української війни: індивідуальний досвід, стратегії виживання та протистояння. Гуманітарна підтримка українських біженців в країнах ЄС. Діячі вітчизняної та світової культури в підтримці України.

Джерельна база

Основна

1. Борисова О. В., Климов А. О. Історія української державності: підручник у 2-х томах. – Т. 2. 1917-2017 рр. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 464 с.
2. Вербицька П. В., Хома І. Я. Історія української культури: європейський контекст / Навчальний посібник. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 304 с.

3. Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1997. – 344 с.
4. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. – Київ: Yakaboo Publishing, 2019. – 656 с.
5. Дипломатична історія України : підручн. / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко. – Київ : Ніка-Центр, 2018. – 420 с.
6. Історія України : підручник / Олександр Бойко. – 9-те вид., допов. – Київ : ВЦ «Академія», 2023. – 560 с.
7. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В. М. Литвина. – К.: Знання, 2006. – 607 с.
8. Історія України: новітня доба: Навч. посіб. / [В. М. Литвин, В. Ф. Колесник, А. Г. Слюсаренко та ін.]; за ред. В. М. Литвина. – К. : Академвидав, 2012. – 480 с.
9. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях / Відп. ред. В. А. Смолій; Упорядн. Г. В. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 456 с.
10. Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.: табл.
11. Лаврів П. І. Історія Південно-Східної України. – Київ: «Українська Видавнича Спілка», 1996. – 208 с.
12. Нариси новітньої історії України, 1991 – 2021 ; зб. ст. / ред. М. Мінаков, Г. Касьянов та М. Роджанські. Київ : Laurus, 2021. 344 с.: табл., граф.
13. Нариси новітньої історії України. Книга 2. Від революції до II світової війни / Русначенко А. // К. : Видавець Олег Філюк, 2017. – 715 с.
14. Нариси новітньої історії України. Книга 3. Україна в II світовій війні / Русначенко А. // К. : Видавець Олег Філюк, 2017. – 680 с.
15. Нариси новітньої історії України. Книга 4. Україна в системі імперії: від тоталітарної диктатури до перебудови / Русначенко А. // К. : Видавець Олег Філюк, 2017. – 478 с.
16. Нариси новітньої історії України. Книга 5. Україна в революційних подіях на межі 1980-х – 90-х років на шляху до незалежності / Русначенко А. // К. : Видавець Олег Філюк, 2017. – 646 с.
17. Нариси новітньої історії України. Книга I. / Русначенко А. // К. : Видавець Олег Філюк, 2017. – 473 с.
18. Новітня історія України (1900-2000) Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. П. Дрожин та ін. – К.: Вища школа, 2000. – 663 с.
19. Новітня історія України (2014 – 2023 рр.) : навч. посіб. / Олександр Бойко. – 2-ге вид., допов. – Київ : ВЦ «Академія», 2023. – 224 с. – (Серія «Альма-матер»).
20. Новітня історія України: Методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять та організації самостійної роботи студентів / Упор. В. М. Островий. – Хмельницький, 2021. – 77 с.
21. Новітня історія України: Методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять та організації самостійної роботи студентів для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) / Упорядник В. М. Островий. – Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2025. – 219 с.
22. Островий В. Історична правда та історична освіта: чинники національної безпеки України. Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри / за заг. наук. редакцією Віталія Мудракова. Хмельницький: ФОН Мельник Л.Л., 2022. С. 255-275.
23. Плохій С. Брама Європи. Пер. з англ. Романа Ключка. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 496 с.
24. Україна в Другій світовій війні. – Київ, Український інститут національної пам'яті, 2015. – 28 с., іл.
25. Український Мультифронт: нова схема історії України (неоліт – початок XX століття) / Упор. С. Громенко. – Харків: ВД «Фабула», 2024. – 480 с.

Допоміжна:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / Кер. проекту, упор.

- П. П. Гай-Нижник. – К., 2016. – 586 с.
2. Адамський В. Подільський кооперативний з'їзд (9-11 квітня 1917 р.) / В. Р. Адамський. Хмельницький: ПП Мельник, 2017. 96 с.
 3. Віднянський С., Мартинов А. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2023. – 264 с.
 4. Вторгнення в Україну: Хроніка російської агресії. Група «Інформаційний спротив». – К.: Брайт Стар Паблішинг, 2016. – 240 с.
 5. Гуржій О., Ресент О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку ХХ століття. Київ: Арій, 2023. 352 с.: іл.
 6. Даниленко В. Україна в 1985-1991.: остання глава радянської історії. – К.: Інститут історії України НАН України, 2018. – 278 с.
 7. За ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У 2-х кн. Кн. 1 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. – Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2022. – 800 с.; іл.
 8. Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин: монографія / Укр. асоц. міжнар. права. Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Каф. Міжнар. права. – Київ: К.І.С., 2015. – 576 с.
 9. Історія української культури: наукове видання. Т. 5. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть. Кн. 4. Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні / Голов. ред. Б. Є. Патон. – К.: Наукова думка, 2013. – 943 с.
 10. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проект / [В. Островий (автор ідеї та кер. проекту, гол. ред.), Н. Година, Т. Куйдан, Х. П'явчук, І. Бондарчук]. Хмельницький: ХГПА, 2024. Випуск 1. 115 с., іл.
 11. Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953-1991): українська версія. – Запоріжжя, 2019. – 432 с.
 12. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940-2015): Збірник документів і матеріалів. 2-ге вид. / Г. В. Боряк, С. І. Власенко, Н. В. Маяковська. – К.: Кліо, 2016. – 1092 с.
 13. Островий В. М. Науково-педагогічна та громадська діяльність В. О. Гериновича (1900-ті – 1940-і рр.): монографія / [Островий В.М.]. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2021. – 256 с.
 14. Островий В. М. Голодомор на Поділлі 1932-1933 рр. за матеріалами архівів Хмельницької області / Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій ХХ століття (до 80-х роковин пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні): зб. наук. пр. / Гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький: Вид-во ХІ МАУП, 2014. – Вип. 7. – С. 161-170.
 15. Островий В. М. З історії релігійного життя на Поділлі на початку 1920-х рр., за матеріалами спогадів Ю. Горліс-Горського «У ворожому таборі». Духовні витоки Поділля: церква та релігійні діячі в історії краю: матеріали VII всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХГПА, 2017. С. 125-129.
 16. Островий В. М. Селянське повстання 1931 р. на Дунаєвеччині / Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: збірник науково-краєзнавчих праць // [редкол.: Прокопчук В. С. (голова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 5. – С. 248-259.
 17. Пагіря О. Карпатська Україна в документах Другої Чехо-Словацької республіки: у 2 кн. / перекл. із чеської Ірина Забіяка; картограф Дмитро Вортман. – Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету, 2020. – 1220 с. + 4 іл. (Серія «Україна. Європа – 1921 – 1939», під серія «Карпатська Україна 1938 – 1939».
 18. Проскурівський погром 1919 року в документах: міфи та реальність / Упоряд.: В. І. Сергійчук, О. М. Завальнюк, В. Г. Байдич, Ю. В. Олійник, В. В. Галатир. Державний архів Хмельницької області; Хмельницька обласна організація архівістів та дослідників Поділля та «Південно-Східної Волині» «Поклик віків». – Хмельницький: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – 290 с. – (Проблемні сторінки історії Хмельниччини. – Вип. 1).
 19. Смолій В., Якубова Л. Історичний контекст формування проекту *руський мир* та практика

його реалізації в Криму й на Донбасі (аналітична записка). – К.: Ін-т історії України, 2018. – 144 с.

20. Смолій В., Ясь О. Ідеали будучності та злободення сучасність, або Як українці уявляли й проектували своє майбутнє (XX – початок XXI ст.): Аналітична записка / За ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2019. – 44 с.
21. Якубова Л. Інтеграція Донбасу і Криму vs дезінтеграція України: історичний досвід, сучасні виклики (аналітична доповідь). – К.: Ін-т історії України НАН України, 2019. – 324 с.
22. Якубова Л., Головка В., Примаченко Я. *Русский мир* на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії (аналітична доповідь) / Відп. ред. В. Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 227 с.

Довідкова:

1. Символи українофобії: матеріали до довідника / Авт. статей: К. Галушко, А. Гречило, М. Чмир. Наук. ред. А. Гречило. Керівн. Проекту Г. Боряк. Національна академія наук України, Інститут історії України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Українське геральдичне товариство; Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2025. 264 с.; іл.
2. Уривалкін О. Довідник з історії України: У 2 т. – Вид. 2-ге, переробл. та доп. – Т. 2 (з початку XX ст. й до сьогодення). К.: О. Філюк, 2020 – 442 с.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. URL: <http://biblio.kgpa.km.ua/informatsiini-resursy/na-dopomohu-naukovtsiam>
2. Веб-сторінка кафедри. URL: https://kgpa.org.ua/?page_id=272#
3. Інститут історії України НАН України. Періодичні та серійні видання. URL: <http://resource.history.org.ua/issue/journal/2018/5>
4. Інституційний репозитарій ХГПА URL: <http://46.63.9.20:88/jspui/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://ounb.km.ua/>

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

«Історія стародавнього світу» – це нормативна навчальна дисципліна циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», що є складовою всесвітньої історії, запроваджено для студентів-істориків вищих навчальних закладів України. В полі зору цієї навчальної дисципліни перебуває історичне минуле тих народів, які пройшли повний шлях свого розвитку від початку до занепаду (наприклад, Ассирія чи Вавилон), і тих народів, які, створивши в стародавні часи власну високорозвинену цивілізацію, й нині продовжують свій історичний шлях (наприклад, Індія чи Китай). Ці народи збагатили світову культуру творами мистецтва, технічними винаходами, науковими відкриттями, світоглядними вченнями. Опанування знаннями з історії стародавнього світу значно покращить і розширить межі підготовки у вузі молодих фахових істориків.

Вступ до вивчення Історії стародавнього світу. Джерела та періодизація історії стародавнього світу.

Зміст і структура навчального курсу «Історія стародавнього світу». Поняття «історичні джерела». Види історичних джерел. Періодизація історії стародавнього світу. Системи періодизації.

Тема 1. Формування людини та людського суспільства.

Місце людини у тваринному світі. Рушійні сили процесу антропогенезу. Проблема прабатьківщини людства. Основні етапи антропогенезу (Австралопітеки, *Homo habilis*, Архантропи, Палеантропи). Праобщина та основні етапи її розвитку. Заселення Америки та Австралії. Формування людини сучасного фізичного типу. Виникнення общинно-родової організації.

Тема 2. Розклад первісного суспільства та формування нерівності й держави. Формування перших цивілізацій.

Поява регулярного надлишкового продукту. Суспільний поділ праці та зародження приватної власності. Перехід від материнського роду до патріархального. Формування сусідської общини. Зародження суспільних класів. Становлення держави. Шляхи переходу до цивілізації. Розвиток грабіжницьких війн та військової демократії. Формування нерівності, експлуатації та держави.

Тема 3. Утворення цивілізації Стародавнього Єгипту.

Стан джерельної бази. Історія археологічного дослідження країни. Періодизація історії Стародавнього Єгипту. Формування держави в Стародавньому Єгипті. Єгипетське суспільство в період Давнього (Стародавнього Царства). Єгипет за доби Середнього царства.

Тема 4. Єгипет доби Нового та Пізнього Царств: розквіт і занепад.

Визволення Єгипту від гиксосів та перетворення його на світову державу. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV. Воєнна політика фараонів XIX династії. Єгипет за правління династії Рамесидів. Єгипет за доби Пізнього Царства.

Тема 5. Соціально-економічний та культурний розвиток Стародавнього Єгипту.

Іригаційне землеробство, інші галузі сільського господарства. Розвиток ремісничого виробництва. Торгівля. Соціальна структура Єгипту, її державне регулювання. Староєгипетська сім'я. Техніка та інженерна справа. Матеріальний побут. Мова, писемність, освіта. Науково-практичні знання. Релігія і міфологія. Література. Архітектура і мистецтво. Театр, музика, спорт.

Тема 6. Держави Шумеру і Аккаду.

Месопотамія архаїчна та ранньодинастична. Аккадське царство. Нашестя кутіїв. Царство Шумеру і Аккаду (III династія Ура). Поява писемності – клинопису. Господарство Дворіччя. Релігія Дворіччя.

Тема 7. Стародавній Вавилон.

Загальна характеристика джерел до вивчення історичного минулого Стародавньої Вавилонії. Політична історія Вавилонії в II тис. до н.е. Царювання Хамурапі. Господарське життя Стародавнього Вавилону. Старовавилонське суспільство. «Закони Хамурапі». Касситська Вавилонія (Середньовавилонське царство).

Тема 8. Ассирія: від народження до вершин могутності.

Політична історія Ассирії в II тис. до н.е. Господарське життя, суспільство Ассирії у II тис. до н.е. Посилення Ассирії наприкінці X – в IX ст. до н.е. Створення та розквіт Ассирійської імперії. Загибель Ассирії.

Тема 9. Культура стародавньої Месопотамії.

Матеріальний побут. Писемність, освіта, бібліотеки та архіви. Науково-практичні знання. Релігійно-міфологічні уявлення. Література. Архітектура, мистецтво, музика.

Тема 10. Хетське, Фрігійське та Лідійське царства

Основні джерела, археологічне дослідження Анатолії. Природно-кліматичні умови, населення Стародавньої Анатолії. Політична історія хеттів. Господарське життя й суспільство Хеттської держави. Культура хетів. Анатолія після загибелі Хеттського царства. Фрігійське царство. Лідійське царство. Культура Фрігії та Лідії.

Тема 11. Ванське царство (Урарту) та ранні держави Закавказзя.

Природно-кліматичні умови. Стан джерельної бази. Утворення Ванського царства. Розквіт Урарту. Урартське суспільство. Занепад Урарту. Утворення ранніх держав Вірменії та Грузії. Культура Урарту.

Тема 12. Палестина в I тис. до н.е.

Географічне положення та природа Палестини. Заселення Палестини стародавніми євреями. Держава Давида і Соломона. Староєврейське суспільство після загибелі Ізраїльсько-Іудейського царства. Рух пророків, реформи Іосії. Палестина під іноземним володарюванням.

Тема 13. Перська держава

Еламіти – найдавніше населення Ірану. Прихід до Ірану племен мідійців і персів (поняття аріїв), райони їх розселення. Об'єднання Кіром II мідійських володінь під своєю владою. Виникнення Перської держави. Правління Камбіза II, повстання Гауумати. Прихід до

влади Дарія. Його реформи: грошова реформа: введення єдиної золотой монети, поштової кінної служби. Занепад Перської імперії. Повстання поневолених народів. Війна з Грецією і поразка Перської імперії.

Тема 14. Держава Ахеменідів.

Характеристика джерел. Мідійське царство у VIII-VI ст. до н.е. Поява й посилення держави Ахеменідів. Царювання Дарія I. Держава Ахеменідів у V-IV ст. до н.е. та її загибель. Господарське життя та суспільство ахеменідського Ірану.

Тема 15. Політична історія Стародавньої Індії.

Стан джерельної бази, археологічне дослідження країни. Індська (Хараппська) цивілізація. Заселення Північної Індії «аріями». Поява цивілізації в долині Гангу. Індійський похід Александра Македонського. Імперія Маур'їв. Імперія Гуптів.

Тема 16. Соціально-економічне життя давньої Індії.

Особливості економічного розвитку. Варни та касты. Форми власності й залежності. Система общин. Сім'я.

Тема 17. Культура давньої Індії.

Матеріальна культура. Мови, писемність, освіта. Наукові знання. Література. Архітектура та мистецтво. Театр, музика.

Тема 18. Найдавніші Китайські держави.

Стан джерельної бази. Археологічне вивчення Китаю. Етногенез та ментальність населення. Шань-Інь: світанок китайської державності. Держава Західне Чжоу: політична історія. Господарство та суспільство Західного Чжоу. Китай доби Східного Чжоу: на політичному роздоріжжі.

Тема 19. Культура Стародавнього Китаю.

Матеріальна культура. Писемність, мова, освіта. Наукові знання. Релігія і міфологія. Література. Архітектура та мистецтво. Музика.

Тема 20. Егейська та ахейська цивілізації. Гомерівський період давньої Греції.

Періодизація епохи, її хронологічно-географічний принцип: мінойський, елладський, кікладський періоди та їх основні характеристики. Перші держави на території Греції, їх соціально-економічний і політичний устрій. Ахейські держави. Завоювання ахейцями о. Крит. Розвиток господарства і культури. Розширення торговельно-економічних зв'язків ахейців у регіоні. Виникнення нової писемності. Занепад ахейських держав і його причини. Вторгнення дорійців, іллірійців, фракійців у материкову Грецію і на прибережні острови. Розпад ахейських держав.

Тема 21. Розквіт держави в Афінах.

Демократичні реформи Солона. Тиранія Пісистрата. Реформи Клісфена в Афінах. Піднесення Афін. Перемоги Афін у грецько-перських війнах. Створення Афінського морського союзу. Перетворення Афін на могутню морську державу. Пелопоннеська війна. Розкол Греції на два ворогуючі табори. Архідамова та Декелейська війни. Поразка Афін і розпад Афінського морського союзу. Занепад Афін.

Тема 22. Становлення олігархічної держави в Спарті.

Утворення спартанської держави. Географічне положення і населення Спарти. Спартанське суспільство за законами Лікурга. Месенські війни. Спартанські воїни. Звичаї спартанців.

Тема 23. Становлення Македонської гегемонії на Балканах. Похід Александра Македонського на Схід.

Македонська держава, її поява, географічне положення, соціально-політичний устрій, економічний і культурний розвиток, військова організація, агресивність зовнішньої політики, перші завоювання. Встановлення македонської гегемонії на Балканах. Антимакедонська коаліція грецьких міст і її поразка. Коринфська війна. Об'єднання всієї Греції під владою Македонії. Битва при Хероней. Втрата незалежності Еллади. Початок царювання Александра. Похід Александра на Схід. Завоювання перської держави Ахеменідів.

Тема 24. Становлення Республіки в Римі.

Племена стародавньої Італії: італіки, етруски, галли та ін. Грецькі колонії в Італії. Грецький вплив на територію Італії. Виникнення Риму. Соціально-економічний, державно-

адміністративний устрій. Плебеї, патриції, народні трибуни: їх статус, права, взаємини. Закони 12 таблиць – перші римські писані закони. Безперервні війни Риму з іншими племенами. Підкорення Римською республікою всієї Італії.

Тема 25. Криза та падіння Республіки в Римі.

Громадянська війна 40-х рр. до н.е.: причини, хід, наслідки. Встановлення диктатури Юлія Цезаря, її відмінності від правління Сулли. Реформи Юлія Цезаря. Боротьба за владу. Загибель Юлія Цезаря. Утворення II тріумвірату. Проскрипції проти римської аристократії. Принципат Августа, його реформи. Правління династії Юліїв – Клавдіїв. Історичні зміни у землеволодінні різні його форми. Правління династії Антоніїв – "золота стаття" Риму. Християнство. Соціальна і духовна криза як передумова пошуку нових форм релігійних вірувань. Постать Ісуса Христа в світовій історії, його релігійна діяльність. Стрімке поширення християнства і причини цього феномену.

Тема 26. Пізня Римська імперія.

Завершення завойовницької політики Доба "солдатських" і "сенатських" імператорів. Економічна криза III ст., занепад сільського господарства, ремесла. Правління Діоклетіана. Нова форма правління – домініон. Поділ імперії на дві частини – Західну і Східну. Послаблення Римської імперії. Велике переселення народів. Держава готів. Утворення могутнього об'єднання кочівників під проводом гунів: структура, військова організація. Аттіла. Похід на Захід – "битва народів". Утворення варварських королівств на території Західної імперії. Захоплення Риму вандалами у 410 р. н.е., невдалі спроби Риму виправити становище. Остаточне падіння Західної Римської імперії.

Тема 27. Слов'яни напередодні великого переселення народів.

Походження та розселення слов'ян. Історичні джерела про слов'ян. Господарська діяльність давніх слов'ян. Світогляд. Взаємовідносини з сусідніми народами.

Тема 28. Витоки українського народу.

Походження назви «Україна». Формування державотворчих традицій. Основні концепції походження українського народу. Літературно-мовна система давньоукраїнської держави із центром у Києві. Походження писемності та освіти.

Джерельна база

Основна

1. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. 296 с.
2. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти історичного факультету денної форми навчання. Видання 2, доп. І перероблене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 270 с.
3. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: методичні рекомендації до семінарських занять. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 100 с.
4. Балух В.О. Історія античної цивілізації. У 3-х томах. Т. 1. Чернівці: Наші книги, 2007. 658 с.
5. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х томах. Т.3. Практикум. Чернівці: ТОВ Видавництво «Наші книги», 2008. 544 с.
6. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закл. Істор. Спец. // Всесвітня історія: в 5 т. К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 472 с.
7. Дудка Р.А. практикум з історії Стародавнього Сходу. Ніжин: Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя, 2005. 247 с.
8. Заєць І. Витоки духовної культури українського народу. Київ: Аратта, 2006. С. 325 с.
9. Історія Стародавнього Сходу: Практикум для студентів історичного факультету /автори-укладачі Л.В. Баженов, О.І. Жмурко. Кам'янець-Подільський: Інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2006.172 с.

10. Історія Стародавньої Греції та Риму. Навчальний посібник для історичних спеціальностей. Упорядник Замуруйцев О.В. Мелітополь, 2015. 213 с.
11. Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу: Підручник. К., 2009. 588 с.
12. Удич З. І. Історія стародавнього світу в схемах таблицях. Мандрівець, 2009. 320 с.
13. Мустафін О. Справжня історія стародавнього світу. Харків, «Фоліо», 2023. 350 с.

Допоміжна

1. Бандровський О. Методика викладання історії стародавнього світу у середній школі. Львів, 2002. 328 с.
2. Бондар Ю.В. Аристотель і Олександр Великий: трансформація владою. // Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 48. С. 26-34.
3. Винокур І.С., Журко О.І., Мегей В.П., Якубовський В.І., Літописний Губин XII-XIII ст. Болохівська земля. Київ-Кам'янець-Подільський-Хмельницький -Староконстантинів, 2004. 208 с.
4. Гейштор А. Слов'янська міфологія / перекл. з польськ. С. Гірік. Київ: «Вид-во "КЛІО"», 2015. 416 с.
5. Геродот. Евтерпа // Геродота Турійця з Галікарнаса "Історій" книг дев'ять що їх знаменують музами / Переклад, передмова і примітки А.О. Білецького. К., 1993. 576 с.
6. Заєць І.І. Трипільська культура на Поділлі. Вінниця, 2001. 184 с.
7. Залізник Л. Стародавня історія України. К. 2012. 542 с.
8. Історія української культури: у п'яти томах / Ред. кол.: Б.Є. Патон (гол. ред.), Г.Д. Вервес, І.Ф. Курас та ін. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Історія культури давнього населення України / ред. кол.: П.П. Толочко (гол. ред.), Д.Н. Козак, Р.С. Орлов та ін. 1134 с.
9. Міфи Давньої Греції: Твори давньогрецьких авторів: Навч. Посіб.: У 2 кн. / Упоряд., передм. І комент. Чічановського А.А. Кн. 1. 2004. 608 с.
10. Шама О.І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. Тернопіль : ТНПУ, 2015. 238 с.
11. Якубовський В.І. Болохівська земля XII-XIII ст. Історія, матеріальна культура, економіка. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2020. 352 с.

Інформаційні ресурси

1. Афіни. <https://airlife.ua> > evropa > gretsiya > afini.
2. Криза Римської Республіки. Реформи братів Гракхів. <https://history.vn.ua> > lesson > vsesvitnya-istorya.
3. Криза і падіння Римської республіки. ua-referat.com > Криза_і_падіння_Римської_рес. Інститут археології НАН України. www.iananu.org.ua.
4. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. <http://muzeum.in.ua/>.
5. Національний музей історії України. <https://museum-portal.com/ua/museum/national-museum-of-history-of-ukraine>.
6. Науковий журнал «Археологія». <https://archaeologyua.wordpress.com/>.
7. Одеський археологічний музей НАН України. <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000524>.
8. Причини падіння республіки. Диктатура Цезаря. <https://pidruchniki.com> > pravo > prichini_padin.

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Навчальна дисципліна «Історія середніх віків» є однією з професійно-орієнтованих і покликана дати необхідні знання про важливий і тривалий період історії країн Західної Європи на протязі більше як тисячоліття. У результаті вивчення курсу студенти повинні знати основні поняття і терміни з історії європейського середньовіччя; закономірності розвитку середньовічного суспільства, його характерні риси; особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн Західної Європи та Візантії; інтерпретувати та аналізувати історичні події, факти, джерела, розглядати історію середніх віків як невід'ємну складову світового історичного процесу; застосовувати дані історичної науки для вирішення професійних завдань.

Змістовий модуль 1. Раннє середньовіччя. V–XI ст.

Тема 1. Вступ до історії Середньовіччя. Джерела Середньовічної історії.

Предмет, завдання, зміст та актуальні проблеми історії середніх віків. Термін «середні віки» і його походження. Зміст терміна «феодалізм» в історичній науці. Соціальні, політично-правові та ідеологічні інституції середньовічного суспільства. Періодизація середньовічної історії. Середньовіччя і сучасність.

Класифікація середньовічних джерел. Джерела V–XI ст. Джерела розвинутого середньовіччя: законодавчі та наративні.

Тема 2. Падіння Західної Римської імперії і утворення варварських королівств.

«Золотий вік» Римської імперії. Початок політичної кризи в імперії. Реформи Септімія Севера та Каракалли. Правління «солдатських імператорів» та його наслідки. Політичні та соціально-економічні зміни в імперії в III–IV ст. Домінат. Поширення християнства у Римській імперії. Поділ Римської імперії. Падіння Західної Римської імперії. Стародавні германці: становлення та еволюція. Кельтський світ. Велике переселення народів. Утворення варварських королівств. Вестготське королівство. Вандальське королівство. Бургундське королівство. Гунський племінний союз. Остготське королівство. Завоювання Італії лангобардами. Англосаксонські королівства. Франкське королівство.

Тема 3. Франкська держава Меровінгів.

Походження терміна «франк». Передумови й причини виникнення державності. Григорій Турський – історик Меровінзької доби. Перші Меровінги. Початки держави Хлодвіга I. Хрещення франків. Зовнішня та внутрішня політика Хлодвіга I. Посилення влади короля. Законодавство Хлодвіга. Суд франків за даними «Салічної правди». Общинно-родові відносини у франків за даними «Салічної правди». Франкське суспільство за даними «Салічної правди». Поземельні відносини. Стосунки держави і церкви. Спадщина Хлодвіга I. Період «довговолосих королів» (511–614 рр.). Стабілізація становища за Хлотаря II і Дагоберта I. Доба «лінивих королів» (639–751 рр.). Посилення Піпінідів.

Тема 4. Франкська монархія Каролінгів.

Коронування й перші кроки Піпіна I Короткого. Церковна політика. Спадкоємці Піпіна I Короткого. Початки правління Карла Великого. Організація війська франків. Війни Карла Великого. Розширення території держави. Зміцнення рубежів Імперії. Формування марок. Імператорське коронування Карла Великого в Римі. Стосунки з Візантією. Королівські помістя та система управління ними. Аграрний переворот VIII ст. Прекарні відносини, патронат, комендація. Адміністративно-територіальний устрій імперії. Законодавство Карла Великого. Економічні відносини в імперії. Церковна політика. Останні роки правління імператора. Перші кроки спадкоємця Карла Великого. Людовик Благочестивий (814–840). Боротьба за батьківську спадщину. Верденський розподіл імперії. Причини розпаду Імперії та внесок Карла Великого.

Тема 5. Візантія IV – першої половини VII ст.

Утворення Візантійської імперії. Особливості аграрного устрою в IV–VI ст. Візантійське місто, ремесло й торгівля. Соціально-політичний лад та адміністративна організація імперії у IV–VI ст. Християнська церква і єретичні рухи. Внутрішня і зовнішня політика Юстиніана, його реформи та їх соціальна спрямованість. Візантія в другій половині VI – першій половині VII ст. Ранньовізантійська культура.

Тема 6. Візантія в другій половині VII – першій половині IX ст.

Економічний розвиток Візантійської імперії. Фемний устрій Візантії та боротьба з монофелітством. Іконоборчий рух у Візантії. Зовнішньополітичне становище Візантії другої половини VII – першої половини IX ст. Соціальні конфлікти і єретичні рухи у Візантії в першій половині IX ст. Культура Візантії другої половини VII – першої половини IX ст.

Тема 7. Західна Європа наприкінці раннього Середньовіччя.

Встановлення феодальної системи. Організація феодального помістя. Феодальна ієрархія і побут феодалів.

Тема 8. Франція IX – XI ст.

Виникнення Французького королівства. Адміністративна роздробленість Франції. Політичний устрій Франції в IX–XI ст. Соціально-економічний розвиток Франції. Становище

французького селянства і форми боротьби з феодалним визиском. Держава і церква. Культура Франції IX–XI ст.

Тема 9. Німеччина IX – початку XII ст.

Особливості процесу феодалізації в Німеччині. Виникнення ранньонімецької держави і церковна політика Оттона I. Італійська політика німецьких королів і утворення «Священної Римської імперії». Агресія проти полабських слов'ян і завершення процесу феодалізації в Німеччині. Політична криза другої половини IX ст. і початок боротьби за інвеституру. Саксонське повстання 1070–1075 рр. Завершення боротьби за інвеституру і крах церковної політики німецьких імператорів. Культура Німеччини. «Оттонівське відродження».

Тема 10. Італія VIII – X ст.

Особливості соціально-політичного розвитку Італії. Розвиток феодальних відносин в Італії та особливості процесу феодалізації. Розвиток італійських міст. Політична роздробленість Італії і процес формування італійської народності. Ранньоіталійська культура.

Тема 11. Англія до середини XI ст.

Англосаксонські королівства у Британії і особливості процесу феодалізації. Суспільно-економічний розвиток англосаксонських королівств і початок процесу феодалізації. Християнізація Британії та суспільний устрій англосаксів. Утворення королівства Англія. Соціально-економічний розвиток Англії в X – на початку XI ст. Відновлення Данського завоювання і його крах. Культура ранньосередньовічної Англії.

Тема 12. Іспанія у VIII – середині XI ст.

Мусульманська Іспанія. Адміністративний устрій та економічний розвиток мусульманської Іспанії. Крах арабського панування. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти. Особливості розвитку королівств Каталонія та Наварра і Арагон. Культура Іспанії.

Тема 13. Північна Європа в IX – XI ст.

Рання історія Скандинавії. Експансія вікінгів у IX–XI ст. Утворення ранньофеодальних держав на території Скандинавії. Культура Скандинавії.

Тема 14. Візантія в другій половині IX – XI ст.

Аграрний розвиток Візантійської імперії. Аграрне законодавство імператорів Македонської династії. Особливості Візантійського великого землеволодіння. Візантійське місто і ремесло. Державний устрій Візантії IX – середини X ст. Зовнішня політика Візантії. Схизма церков. Культура Візантії IX–XI ст.

Тема 15. Візантія наприкінці XI – XII ст.

Відбудова Візантійської імперії за Олексія і Комніна. Відновлення експансії Візантійської імперії. Перші невдачі Комнінів. Спроба реакції при Андроникові Комніні. Криза імперії. Четвертий хрестовий похід і захоплення Константинополя. Культура Візантії.

Тема 16. Ранньосередньовічна церква.

Поширення християнства і перетворення його у державну релігію. Формування християнської догматики. Вселенські собори. Вчення і таїнства християнської церкви. Християнізація германських і кельтських племен та їхня церковна організація IV–V ст. Становлення доктрини папства і створення патримонію Св. Петра. Раннє чернецтво. Поширення статуту Св. Бенедикта. Папство і церква в другій половині IX – середині XI ст.

Європа в період високого та пізнього Середньовіччя

Тема 17. Виникнення і ріст середньовічних міст.

Характер виробництва ранньосередньовічної доби. Передумови та особливості виникнення міст у Західній Європі. Теорії походження середньовічних міст. Особливості появи міст у різних регіонах Західної Європи. Боротьба міст із феодалними сеньйорами. Комунальні рухи і формування міського самоврядування. Міське ремесло, його роль і організація. Боротьба цехів з міським патриціатом. Початок розкладу цехового устрою. Розвиток торгівлі і кредитної справи в Західній Європі. Купецькі об'єднання. Розвиток товарно-грошових відносин і зміни в соціально-економічному житті феодалного суспільства.

Тема 18. Хрестові походи (2 год.)

Передумови та характер хрестових походів. Перший хрестовий похід. Держави хрестоносців на Сході. Другий і третій хрестові походи. Четвертий хрестовий похід і

загарбання Константинополя. Останні хрестові походи. Хрестові походи в інших напрямках. Підсумки, наслідки і роль хрестових походів.

Тема 19. Франція в XI–XIII ст.

Особливості феодальних відносин і аграрного розвитку. Французькі міста в XI–XIII ст. та їхній вплив на село. Політична роздробленість у Франції і початок процесу централізації королівської влади. Альбігойські війни. Французька держава у XIII ст. Культура Франції XI–XIII ст.

Тема 20. Франція в XIV–XV ст.

Особливості економічного і політичного розвитку Франції у XIV ст. Боротьба з папством і виникнення станової монархії у Франції. Причини та початок столітньої війни. Паризьке повстання 1356–1358 рр. Жакерія. Франція у другій половині XIV ст. Народні повстання і феодальні міжусобиці. Відновлення столітньої війни. Жанна Дарк. Економічний розвиток Франції після столітньої війни. Політичне об'єднання Франції в другій половині XV ст. Культура Франції.

Тема 21. Англія в XI–XIII ст.

Нормандське завоювання і його наслідки. «Книга страшного суду». Соціально-економічний розвиток країни в XI–XII ст. Зміцнення англійської феодальної держави у XII ст. Основні напрямки економічного розвитку Англії в XIII ст. Політичний розвиток Англії в XIII ст. Велика хартія вольностей і встановлення баронської олігархії. Громадянська війна 1263–1267 р. і виникнення англійського парламенту. Культура Англії XI–XIII ст.

Тема 22. Англія в XIV–XV ст.

Динаміка соціально-економічного розвитку Англії в XIV ст. Рух за реформу церкви. Повстання Уота Тайлера. Соціально-економічний розвиток Англії в XV ст. Особливості політичного розвитку країни в XV ст. Повстання Джека Кеда. Війна Білої і Червоної троянд. Заснування династії Тюдорів. Культура Англії XIV–XV ст.

Тема 23. Німеччина в XII–XIII ст.

Соціально-економічний розвиток Німеччини у XII–XIII ст. Особливості політичного розвитку «Священної Римської імперії». Зміцнення самостійності територіальних князівств у Німеччині. Німецька агресія на Схід. Культура Німеччини XII–XIII ст.

Тема 24. Німеччина в XIV–XV ст.

Особливості економічного і соціально-політичного розвитку Німеччини у XIV ст. Нові явища в економічному розвитку Німеччини XV ст. Закріплення політичної роздробленості Німеччини. Піднесення опозиційного руху в Німеччині. Німецька імперія у другій половині XV ст. Німецька культура.

Тема 25. Італія в XI–XII ст.

Економічний і політичний розвиток Північної і Середньої Італії. Формування міських комун. Аграрні відносини й італійське село. Боротьба міст проти німецьких імператорів. Папська область. Повстання Арнольда Брешианського. Південна Італія і Сицилія. Культура Італії XI–XII ст.

Тема 26. Італія в XIII–XV ст.

Ліквідація кріпосного права у Північній і Середній Італії. Єресі і селянські повстання. Міське ремесло і торгівля. Зародження мануфактури в італійській економіці. Політичний устрій міських комун. Міські повстання. Флорентійська республіка. Міланське герцогство. Генуезька республіка. Венеціанська республіка. Папська область. Римська республіка. Кола ді Рієнцо. Особливості економічного і політичного розвитку Південної Італії і Сицилії. Італійська культура XIII–XV ст.

Тема 27. Піренейський півострів в XI–XIII ст.

Реконкіста XI–XIII ст.: її особливості і результати. Аграрний устрій і становище селянства. Міста в XI–XIII ст. Соціальна структура іспанського суспільства в XI–XIII ст. Політичний устрій в XI–XIII ст. Культура Іспанії в XI–XIII ст.

Тема 28. Іспанія і Португалія в XIV–XV ст.

Соціально-економічний розвиток регіону. Політичний розвиток країн Піренейського півострова у XIV – середині XV ст. Об'єднання Кастилії і Арагону. Іспанія під владою

«католицьких правителів». Завершення Реконкісти і «Свята інквізиція». Культура Піренейського півострова XIV–XV ст.

Тема 29. Скандинавські країни в XII–XV ст.

Особливості розвитку Скандинавських країн. Розвиток феодалізму у Данії. Політичний устрій Данії. Розвиток феодалізму у Швеції. Політичний розвиток Швеції. Особливості соціального устрою в Норвегії. Норвегія під владою феодалів. Культура Скандинавії.

Тема 30. Угорське королівство в X–XV ст. Валахія і Молдавія до кінця XV ст.

Утворення ранньофеодальної Угорської держави. Процес феодалізації Угорщини і внутрішні усобиці XI – початку XIII ст. «Золота булла» 1222 р. Зовнішня політика Угорського королівства в XII–XIII ст. Монголо-татарське нашествя та його наслідки. Утвердження Анжуйської династії в Угорщині та її внутрішня політика. Зміни соціальної структури Угорського суспільства у XIV–XV ст. Управління Трансільванією. Зовнішня політика Анжуйської династії та прихід до влади в Угорщині Люксембургів. Формування станової монархії і остання перемога над турками. Розквіт Угорського королівства при Матяші I. Культура Угорщини.

Формування Волоської і Молдавської середньовічних народностей. Соціально-економічний розвиток Карпатсько-Дунайського регіону в XIII–XIV ст. і виникнення перших ранньодержавних об'єднань. Утворення князівств Валахії і Молдавії. Державний устрій Валахії і Молдавії і розвиток у них феодальних відносин. Розвиток ремесла і торгівлі. Виникнення міст. Політичний розвиток Валахії і Молдавії в умовах експансії Османської імперії. Культура Валахії і Молдавії.

Тема 31. Візантія в XIII–XV ст. Загибель імперії.

Формування нової системи держав. Зліт і падіння Епіру. Піднесення Нікейської імперії. Правління Феодора II та Іоанна IV у переддень реставрації Візантійської імперії. Відновлення могутності Візантії за Михайла VIII.

Пізньювізантійський феодалізм і місто XIII – середини XV ст. Візантія за Андроника II. Період громадянських війн. Сербська гегемонія на Балканах. Завоювання Балкан османами та перетворення Візантії у васала Туреччини. Падіння Візантійської імперії. Пізньювізантійська культура.

Тема 32. Християнська церква в XI–XV ст.

Встановлення папської теократії. Католицькі ордени. Еволюція християнського вчення у час класичного середньовіччя. Єресі другої половини XII– XIII ст. Створення і діяльність інквізиції. «Авіньйонський полон» пап. «Велика схизма» і соборний рух. Занепад папства.

Тема 33. Раннє Відродження і гуманізм в Італії XIV–XV ст.

Передумови виникнення культури Відродження. Ранній гуманізм. Громадянський гуманізм. Лоренцо Валла та його етична концепція. Вчення про людину Леона Баттиста Альберті. Флорентійський неоплатонізм. Антифеодальний характер гуманізму. Мистецтво раннього Відродження. Наука раннього Відродження.

Джерельна база

Основна

1. Балух В. О. Візантиністика: курс лекцій. Чернівці: Книги-XXI, 2006. 606 с.
2. Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків: У 2-х т. Т. 1: Раннє Середньовіччя: курс лекцій. 2-е вид., стереотипне. Чернівці: Наші книги, 2016. 496 с.
3. Балух В. О. Лоренцо Валла – видатний гуманіст Середньовіччя // Історичні портрети античності та середньовіччя. Чернівці: Наші книги, 2007. С. 287–305.
4. Балух В. О., Балух О. В., Коцур В. П. Практикум з історії Середніх віків: навчальний посібник. Чернівці: ТОВ «Видавництво Наші книги», 2012. 424 с.
5. Medium aevum. Середні віки / Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний. Львів: Тріада Плідус, 2010. 502 с.
6. Данте Аліґ'єрі. Божественна комедія / Пер. з італ. Б. І. Лончина. Львів: Вид-во УКУ, 2007. 276 с.
7. Джеджора О. Нариси з історії європейської цивілізації. Книга перша: від витоків до високого середньовіччя. Львів: Видавництво УКУ, 2024. 328 с.

8. Д'ячков С. В., Лиман С. І., Сорочан С. Б. Історія Середніх віків. Навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. 128 с.
9. Зайбт Фердинанд. Близькість і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2009. 512 с.
10. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С. Б. Сорочана, Л. В. Войтовича. Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. 880 с.
11. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядн. М. О. Рудь: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2005. 654 с.
12. Історія середніх віків. Практикум. Частина I: Навчальний посібник / В. В. Гордієнко, Г. М. Гордієнко, І. І. Кривошея, О. О. Салата. Київ: КНТ, 2021. 623 с.
13. Історія середніх віків. Практикум. Частина II: Навчальний посібник / В. В. Гордієнко, Г. М. Гордієнко, І. І. Кривошея, О. О. Салата. Київ: КНТ, 2021. 683 с.
14. Крижановський О. О., Крижановський О. П. Історія Середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя: Курс лекцій: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 364 с.
15. Подаляк Н. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII–XVII століть. Київ: Темпора, 2009. 360 с.
16. Санніков С. В. Огляд історії християнства: Навчальний посібник. Київ: ОБС, 2024. 632 с.

Допоміжна

1. Блок М. Апологія історії або ремесло історика. Київ: Laurus, 2018. 144 с.
2. Блок М. Феодальне суспільство / Пер. з французької В. Шовкун. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2001. 528 с.
3. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Простір та історія / Пер. з французької Світлани Глухової. Київ: Вид-во Жупанського, 2013. Кн. 1. 368 с.
4. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Люди і речі / Пер. з французької Світлани Глухової. Київ: Вид-во Жупанського, 2014. Кн. 2. 232 с.
5. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Люди і речі / Пер. з французької Світлани Глухової. Київ: Вид-во Жупанського, 2017. Кн. 3. 472 с.
6. Гваньїні О. Хроніка Європейської Сарматії / Упоряд. о. Ю. Мицик. 2-е вид., доопрац. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2009. 1006 с.
7. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980–1420 років. Київ: Видавництво Юніверс, 2003. 352 с.
8. Європейське Середньовіччя: літературний флорилегіум / Упорядн. Б. Щавурський. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2020. 944 с.
9. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів: Львівський державний університет ім. Ів. Франка, 1999. 226 с.
10. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. Львів: ПАІС, 2007. 312 с.
11. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018. 667 с.
12. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2021. 698 с.
13. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018. 763 с.
14. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Експедиції. Торгівля. Утопії / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2020. 700 с.
15. Лінч Д. Середньовічна Церква. Київ: Основи, 1994. 492 с.
16. Мустафін О. Справжня історія середніх віків. Харків: Фоліо, 2014. 285 с.
17. Осіп'ян О. Л. Експериментальна історія: дослідницькі підходи та методи французької школи «Анналів». Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Краматорськ, 2007. 176 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.utm.edu/staff/globeg/heroic.shtml>
2. <http://gumilevica.kulichki.net/VAA/index.html>
3. <http://www.ebookee.com>
4. <http://avaxhome.ws/ebooks/history-military/729193.html>
5. <http://apropospage.com/history/paragl/hist1.html>
6. <http://www.architektura.com/>
7. <http://www.questia.com/publicdomainindex>
8. <http://www.jstor.org/>
9. <http://www.myriobiblos.gr/>
10. <http://keui.univer.kharkov.ua/Byzantium/index.php>
11. <http://www.geocities.com/yioulepp/ByzantineLiterature.htm>
12. <http://www.stoa.org/sol/>
13. <http://www.fordham.edu/halsall/medweb/>
14. <http://www.thoughtline.com/byznet/>
15. <http://www.byzantine.nd.edu/>

НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Навчальна дисципліна «Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки» є окремим змістовим компонентом. Предметом її вивчення є з'ясування провідних тенденцій, особливостей становлення та основних етапів історичного розвитку країн Західної Європи і Північної Америки нового часу в їхньому політичному, соціально-економічному, культурному вияві.

Мета: формування у майбутніх спеціалістів розуміння провідних тенденцій та особливостей соціально-економічного і політичного розвитку, цілісного уявлення щодо історичного розвитку людської цивілізації, що дасть змогу адекватно аналізувати та співвідносити явища та події суспільно-політичного життя країн Західної цивілізації.

Змістовний модуль 1

Тема 1. Світ на початку Нового часу. Становлення національних держав.

Початкове накопичення капіталу. Колоніальна політика Європи. Реформація. Утвердження протестантизму в Європі. Формування абсолютизму. Національно-визвольна боротьба Нідерландів проти Іспанії. Нідерландська революція.

Тема 2. Англійська революція XVII ст.

Передумови Англійської революції. Розвиток нового укладу в надрах феодального суспільства. Особливості та протиріччя соціально-економічного ладу Англії; аграрні відносини. Нове дворянство і буржуазія. Англійський абсолютизм та його своєрідність. Пуританізм, його роль в ідеологічній підготовці революції; основні напрями в пуританізмі. Наростання конфлікту між абсолютизмом і парламентською опозицією при перших Стюартах. Початок революції. Скликання Довгого парламенту. «Велика ремонстрація». Панування пресвітеріан у парламенті.

Перша громадянська війна. Роль Л.Кромвеля й інDEPENDENTІВ у реорганізації армії. Законодавство Довгого парламенту. Боротьба за поглиблення революції. Позиція пресвітеріан. Програма інDEPENDENTІВ. «Глави пропозицій». Джон Лільберн. «Народна угода». ІнDEPENDENTська республіка. Її внутрішня і зовнішня політика. «Щирі левелери». Джерерд Уінстенлі. Криза ІнDEPENDENTської республіки, причини переходу до протекторату, його сутність. «Знаряддя правління». Криза системи протектора. Реставрація монархії Стюартів, її причини.

Бредська декларація. Політична реакція. Економічна політика в період Реставрації. Віги і торі. Державний переворот 1688 р. «Білль про права». Історичне значення перевороту.

Тема 3. Війна за незалежність Північно-Американських колоній Англії і утворення США.

Соціально-економічний розвиток північноамериканських колоній Англії. Буржуазна основа колоній. Елементи феодалізму в аграрному ладі. Політичний пристрій колоній.

Формування північноамериканської нації. Американська освіта. Б.Франклін. Т. Джефферсон. Піднесення масового визвольного руху. Патріоти і лоялісти. Початок збройної боротьби та проголошення незалежності. «Декларація незалежності», її історичне значення.

Реформи в ході війни в економічній. Соціальній і політичній сферах. Хід воєнних дій у 1775 - 1781 р. Дж. Вашингтон.

Версальський мир і визнання США. Загострення соціально-економічних протиріч після війни. Повстання Д. Шейса. Становлення державного ладу США. Від «Статей конфедерації» до конституції 1787 р. «Федераліст». Поправки до конституції. Основні підсумки й історичне значення війни за незалежність.

Тема 4. Соціально-економічний та політичний розвиток країн Європи в XVII-XVIII столітті.

Економічний розвиток, зовнішня політика Англії. Діяльність парламенту. Передумови та початок промислового перевороту, його соціальні наслідки. Політичне становище Англії в 60-80 роках XVIII. Колоніальна політика

Соціально-економічний розвиток. Особливості соціальної структури суспільства. Політика Мазаріні і Фронди. Французький абсолютизм за Людовіка XIV. Внутрішня і зовнішня політика. Кольбер і кольберизм. Криза французького абсолютизму. Внутрішня політика монархії за Людовіка XV і Людовіка XVI. Наростання опозиції абсолютизму. Французька Освіта, її характерні риси.

Економічне, соціально-політичне, міжнародне становище Німеччини. Бранденбург-Пруссія в XVII-XVIII ст.. Німецьке Просвітництво.

Володіння Габсбургів в XVII-XVIII ст.. Стан промисловості, сільського господарства, торгівлі. Початок реформ. Війна за Австрійську спадщину. Реформи Марії-Терезії. Реформи Йосипа II.

Італія в XVII-XVIII ст.. Політична та економічна роздробленість країни. Італійські просвітники. Становище Іспанії в XVII-XVIII ст.. Балканські та грецький народи в XVII ст. Чеський, словацький, польський народи в XVII ст.

Тема 5. Французька революція XVIII століття. Франція в період термідоріанської реакції, консульства та імперії.

Складання революційної ситуації і початок революції. Скликання Генеральних штатів, їхнє перетворення в Національні Установчі збори. Панування монархістів-конституціоналістів. Підкорення Бастилії. Муніципальна революція. Аграрне законодавство. "Декларація прав людини і громадянина". Діяльність Установчих зборів. Конституція 1791 р. Клуби, народні суспільства, печатка.

Початок революційних війн. Діяльність Законодавчих зборів. Народне повстання 10 серпня 1792 р. повалення монархії та проголошення республіки. Жирондисти у владі. Вторгнення інтервентів. Вересневі дні в Парижі. Перемога у селищах Вальми.

Скликання Національного Конвенту і його склад. Монтаньєри і жирондисти. Страта Людовика XVI. Якобінський блок і якобінська диктатура. Політика терору. Соціально-економічний рух; дехристиянізація. Політика в області культури і побуту. Перелом на фронтах. Розпад якобінського блоку і падіння якобінської диктатури.

Термідоріанський Конвент. Народні повстання в Парижеві. Конституція 1795 р. Директорія. «Граф» Бабеф і «Суспільство рівних». Зовнішня і внутрішня політика Директорії. Переворот 18 брюмера. Значення Французької революції.

Франція в роки консульства і Першої імперії. Режим консульства. Режим Консульства. Проголошення імперії. Адміністративна централізація. «Кодекси Наполеона». Конкордат з папою римським. Характер і мети наполеонівських війн. Війни Франції з 3-ї і 4-ї коаліціями. Континентальна блокада. Тильзитський мир. Апогей наполеонівської імперії. Загострення франко-російських протиріч. Вторгнення Наполеона в Росію. Відступ Наполеона. Шоста коаліція. «Битва народів». Кампанія 1814 р. Перша реставрація Бурбонів. «Сто днів». Друга реставрація Бурбонів. Історичні підсумки і значення наполеонівських війн.

Тема 6. Країни Європи в період Французької революції кінця XVIII ст. та наполеонівських війн. Віденський конгрес.

Економічне, політичне, міжнародне становище Англії. Німецькі держави та французька революція. Німецькі держави в період наполеонівських війн. Реформи в Пруссії. Австрія. Габсбурги та французька революція. Розвиток промисловості та торгівлі. Італія. Іспанія.

Зміна співвідношення сил між європейськими державами після розгрому

наполеонівської імперії. Віденський конгрес. Створення «віденської системи», її основні принципи. Позиції ведучих європейських держав у питанні про реставрацію в колишній імперії Наполеона і у Франції. Заключний акт Віденського конгресу. Утворення Священного союзу; його роль у підтримці віденської системи. Політика легітимізму. Реакційний характер «віденської системи» і Священного союзу.

Змістовний модуль 2

Тема 7. Європа та США в 1815-1847р.р..

Англія. Завершення промислового перевороту. «Вікторіанська епоха». Чартиський рух. Франція: від революції 1830 р. до Другої імперії. Липнева революція 1830 р. «Три славетних дні». Встановлення буржуазної монархії у Франції. Хартія 1830 р. Економічний розвиток Франції в 30 - 40-і роки. Хід промислової революції. Сільське господарство у Франції і становище селянства.

Політична боротьба у Франції в 30 - 40-і рр. XIX в. Буржуазна опозиція режиму Липневої монархії. Створення масової політичної преси. Ріст впливу республіканців. Діяльність О.Бланкі. Криза Липневої монархії. Банкетна кампанія. Економічна криза 1847 р.

Німецький союз. Боротьба за єдність. Вплив липневої революції на Німеччину. Початок робітничого руху. Повстання сілезьких ткачів. Перші робітничі організації.

Внутрішнє та зовнішнє становище Австрійської імперії після Віденського конгресу. Початок промислового перевороту.

Назрівання кризи феодально-абсолютистського ладу в італійських державах. Вплив Французької революції на Італію. Початок Рісорджименто. Наполеонівське панування в Італії. Національно-визвольний рух. Карбонарії. Відновлення державної роздробленості й абсолютистських порядків в Італії. Австрійський гніт. Революції 1820 - 1821 р. Економічний розвиток Італії. Перші кроки промислового перевороту. Положення в сільському господарстві.

Новий революційний підйом 1831 р. у Центральній Італії. Виникнення двох напрямків в італійському національно-визвольному русі. Д.Мадзіні і «Молода Італія». Ліберально-монархічний плин у визвольному русі. Діяльність помірних лібералів наприкінці 30-х - початку 40-х років.

Іспанія. Початок другої буржуазної революції. Ліберальна буржуазія при владі. Поразка революції.

Тема 8. Революції 1848-1849 рр. в Європі.

Революція 1848 р. Друга республіка у Франції. Тимчасовий уряд і його політика. Проголошення республіки. Вимоги робітників і політика уряду. Національні майстерні. Установчі збори. Червневий повстання робітників. Конституція 1848 р. президентські вибори 1848 р. Причини обрання Луї Бонапарта. Підйом демократичного руху навесні 1849 р. «Нова гора». Падіння республіканців. Скасування загального виборчого права. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Встановлення Другої імперії.

Італія. Повстання в Палермо. Початок першої війни за незалежність. Нове піднесення революції. Друга війна за незалежність.

Німецькі держави. Революції в Південно-Західній Німеччині, Пруссії. Селянський рух. Пруська конституція.

Австрійська імперія. Березнева революція 1848 року у Відні. Революція в Угорщині, Польщі.

Тема 9. Європа та США в 50-х-80-х р.р. XIX ст..

Економіка Англії в 50-80 ті р.р.. Виборча реформа 1867р. Принципи внутрішньої політики. Колоніальна політика Англії.

Особливості її політичного ладу Франції. Реакційний режим Другої імперії. Розвиток капіталізму у Франції в 50-60-х рр. XIX в. Завершення промислового перевороту. Роль фінансової буржуазії. Внутрішня і зовнішня політика Другої імперії в 50-х рр., колоніальна експансія.

Загострення внутрішньої кризи імперії. Ріст суспільного невдоволення наприкінці 60-х рр. Посилення страйкової боротьби. Ліберальна і республіканська опозиції. Франко-пруської війна 1870 - 1871 р.

Успіхи промислового перевороту в 50-60-х рр. XIX ст. в Німеччині. Причини швидкого

економічного підйому. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Аграрне законодавство в Пруссії. Боротьба Австрії і Пруссії за гегемонію в Німеччині.

Піднесення буржуазно-ліберального руху. Створення «Національного союзу». Утворення Прогресистської партії. Конституційний конфлікт у Пруссії і прихід О. Бісмарка до влади. Робітничий рух у Німеччині в 50 - 60-х рр. XIX в. Лассаль та Бісмарк. Утворення Соціал-демократичної робочої партії.

Початок об'єднання Німеччини під верховенством Пруссії. Війна з Данією. Австро-пруська війна. Створення Північнонімецького союзу. Франко-пруська війна і завершення об'єднання Німеччини.

Політичне й економічне становище Італії після революції 1848 - 1849 р. Місце П'ємонту серед інших італійських держав. К. Кавур. Боротьба двох напрямків у національно-визвольному русі. Посилення ліберального напрямку. Союз П'ємонт з Францією. Франко-італо-австрійська війна 1859 р. Національний рух у Центральній Італії. Плебісцити 1860 р. повстання в Сицилії. Експедиція Дж. Гарібальді. Утворення Італійського королівства. Приєднання Венеції. Особливості процесу об'єднання Італії, його підсумки і значення.

Основні тенденції розвитку. Посилення темпів промислового перевороту. Буржуазія і рабовласництво. Боротьба з рабством. Назрівання протиріч між північними і південними штатами. Територіальна експансія. Загострення боротьби за незалежність у союзі.

Становлення двопартійної системи. Громадянська війна в Канзасі. Громадянська війна в 1861-1865 р. Обрання А. Лінкольна президентом і заколот рабовласників. «Конституційна війна» (1861-1862). Акт про гомстедах. Прокламація про звільнення рабів. Другий період громадянської війни (1863-1865). Перемога Півночі.

Міжнародне становище США. Погроза англо-французької інтервенції.

Реконструкція 1865-1877 р. «Президентська реконструкція», «Чорні кодекси». Радикальна реконструкція 1867-1869 р. Поворот до реакції. Угода Тіндена-Хейса. Значення Громадянської війни і реконструкції Півдня.

Країни Східної Європи в 50-х-80-х рр. XIX ст..

Змістовний модуль 2(6 семестр)

Тема 10. Загальні тенденції розвитку Європи та Північної Америки в останню третину XIX - на початку XX ст. Теоретичне обміркування епохи.

Історичні підсумки епохи революцій. Теоретичне осмислення періоду. Дискусія навколо формаційного підходу К. Маркса. Концепції Д. Гобсона, Р. Гільфердінга, В. Леніна, Ю. Мархлевського, Г. Кунова та інших. Індустріальне суспільство і його характерні риси (Д. Белл, Б. Рассел і ін). Нерівномірність індустріального розвитку країнах Заходу. Теорія економічного зростання У. Ростоу. Концепція модернізації А. Гершенкрона, Б. Мура, С. Хантінгтона. Типи індустріального суспільства Р. Арона. «Ешелонна» концепція розвитку капіталізму (І. Пантін, В. Хорос, Є. Плїмак).

Тема 11. Економічні процеси в Європі та Америці.

Індустріальна революція та її наслідки. Технічний і технологічний поступ, виникнення нових галузей промисловості. Переворот у засобах транспорту і зв'язку. Зміна структури національних ринків. Особливості сільськогосподарського розвитку в різних країнах Заходу. Фрітрейд як основа економічного прогресу. Співвідношення протекціонізму і свободи торгівлі. Становлення світового ринку. Основні економічні ресурси. Індустріальна структура.

Поява монополій, їх різновиди. Співвідношення монополії і конкуренції. Монополії і технічний прогрес. Нові форми власності. Формування багатокласності господарства. Поєднання фінансового і промислового капіталу. Колоніальна експансія і вивіз капіталу. Питома вага найбільш розвинутих країн у світовому промисловому виробництві.

Тема 12. Соціальні процеси в Європі та Північній Америці в останню третину XIX - на початку XX ст.

Населення і продовольчі ресурси. Динаміка розміщення населення. Загальне зростання чисельності населення і його міграція. Соціальна структура індустріального суспільства. Процес урбанізації і нове міське середовище. Робітничий клас і боротьба за соціальні права. Пошук засобів подолання протиріч. Освітні реформи. Успіхи матеріального розвитку та складання «середнього» класу в розвинених країнах Заходу. Громадянське суспільство і

формування «масової» свідомості. Процес утворення націй і його особливості у різних країнах Заходу. Конфесійний склад західного суспільства. Національні рухи. Повсякдення життя різних прошарків населення у країнах Європи і Америки. Робітничий клас у умовах соціально-економічних зрушень.

Тема 13. Політичні трансформації в країнах західної цивілізації.

Конституційні режими як основа формування політичної культури та системи. Нерівномірність і особливості політико-державного розвитку країн Заходу. Парламентські реформи. Формування основних ідейно-політичних течій: консерватизм, націоналізм, лібералізм, соціалізм. Концепції, що виправдовували колоніальну експансію. Становлення демократичної представницької системи у більшості країн Заходу та їх поєднання з авторитарними методами управління.

Лібералізм як політична доктрина. Вплив анархізму, марксизму, соціал-реформізму на політичну динаміку останньої третини XIX - початку XX століття. Реформи, революції і національно-визвольні рухи початку XX ст.

Міжнародний робітничий і соціалістичний рух. I Інтернаціонал. Виникнення соціал-демократії. Проблема тактики у соціалістичному русі. Профспілки та інші масові організації. Утворення і початок діяльності II Інтернаціоналу. Бернштейніанство і ревізія марксизму. Паризький і Амстердамський конгреси інтернаціоналу, їхні рішення. Боротьба проти мілітаризму.

Тема 14. Культурні процеси останньої третини XIX - початку XX ст.

Вплив наукової «революції» на процес розвитку матеріальної і духовної культури. Світосприйняття європейців. Епоха романтизму у художній культурі Європи і Америки. Нові тенденції розвитку культури наприкінці XIX ст. Еволюція реалістичного напрямку у культурі. Авангардні течії. Період модерну і його загальна характеристика.

Тема 15. Великобританія в останню третину XIX - на початку XX ст.

Особливості економічного розвитку країни. Втрата торгово-промислової монополії. Причини цього процесу. Необхідність структурної модернізації економіки Великобританії. Економічні кризи, перехід до політики протекціонізму. Особливості сільськогосподарського розвитку. Фінансовий, торговий капітал і колоніальний фактор в економічному розвитку країни. Розвиток промисловості. Особливості процесу монополізації. Сільське господарство у Великобританії. Зовнішня торгівля. Експорт капіталу.

Оформлення нової структури двопартійної-політичної системи Великобританії. Наслідки реформ 1867 і 1884 року. Консервативна партія, її стратегічні орієнтири. Діяльність Б. Дізраелі, Р. Солсбері. Утворення Ліберальної партії. Реформи «ери» У. Гладстона. Влив громадської думки на політичні процеси. Робітничий рух. Розвиток науки і культури. «Едвардівська епоха» її характеристика. Монополістичний капіталізм. Розповсюдження соціалістичних ідей. «Юніоністи». Тред-юніонізм. Формування лейбористської партії. Д. Ллойд Джордж і реформи в ім'я «класового миру» (закони 1911 року). Загострення національного питання. Зовнішня політика Лондону. Колоніальна експансія Великобританії. Культурні процеси. Швидке зростання народонаселення і масова еміграція на початку XX ст. Нова соціальна структура британського суспільства. Зростання соціальної активності. Фабіанці. Формування громадянського суспільства та його особливості у Великобританії.

Тема 16. Становлення політичної системи і соціально-економічний розвиток Франції у 1871-1914 роках.

Країна в умовах війни з Пруссією. Уряд національної оборони. Паризька комуна. Конституційно-правовий устрій Третьої республіки. Оформлення провідних політичних рухів. «Монархічний період». Прихід республіканців до влади. Демократизація політичного життя і соціальне законодавство. Буланжізм. «Панамський криза». «Партія порядку». Радикали, соціалісти, анархо-синдикалісти у Франції в кінці XIX. Формування масової свідомості французького суспільства. «Казус Мільєрана». Президентство Ф. Фора и Лубе. «Справа Дрейфуса». Перегрупування політичних сил на початку XX ст. «Лівий блок». Правління радикалів. Колоніальний фактор у політичному житті країни. Прискорення економічного розвитку на початку XX ст. Структурні зміни у французькій економіці в епоху імперіалізму, особливості фінансово-банківської системи. Кінець «прекрасної епохи». Підготовка до війни.

Тема 17. Становлення політичної системи та соціально-економічний розвиток Німеччини у 1871-1914 роках.

Фактори економічного зростання. Науково-технічний прогрес. Розвиток промисловості. Зовнішня торгівля і вивіз капіталу.

Державний лад Німецької імперії. Псевдоконституційний характер німецької державності. Імперія як федерація монархій. Проблема політичного домінування Пруссії. Становлення партійної структури. Основні політичні партії, їх програми.

«Ліберальна ера» (1871-1878). Завершення загальнодержавних перетворень. Фінансова реформа, уніфікація системи мір і ваг, військова реформа. Швидкий розвиток капіталізму: причини і наслідки. Грюндерство і його крах. Криза 1873 р. та її наслідки. Промислова буржуазія і пролетаріат. Юнкерство і селянство. Економічна політика держави: коливання між промисловим і аграрним протекціонізмом. Боротьба Бісмарка проти «внутрішньої опозиції». «Культуркампф». Готський з'їзд соціалістів. «Винятковий закон» проти соціалістів. Розрив Бісмарка з лібералами. «Новий курс» Бісмарка в 80-і роки XIX століття. Соціальне законодавство. Посилення протекціоністської політики. Відставка «залізного канцлера». Соціально-економічний розвиток країни. Перехід до світової політики. Новий курс Капріві і його крах. Зміни у суспільно-політичному житті Німеччини. Загострення політичної ситуації на початку XX ст. Створення консервативно-ліберального блоку. Пропаганда зовнішньої експансії. Німеччина напередодні війни.

Тема 18. Італія в останню третину XIX - на початку XX ст.

Історичні підсумки національного об'єднання. Формування політичної системи країни. Внутрішня і зовнішня політика «Правої». Взаємовідносини церкви і держави. Економічний розвиток країни. Південне питання. Парламентська революція 1876 р. «Ліва» і її політика. Становлення соціалістичного руху. Авторитарний і імперський курс Ф. Кріспі. Зовнішня політика Італії у 1870-1880-х рр. Політична криза кінця XIX - початку XX ст. «Криваве десятиліття». «Ліберальна ера» Джолітті. Зовнішня політика Італії на початку XX ст. Соціалістичний рух. «Червоний тиждень» 1914 року.

Тема 19. Особливості політичного, соціального і економічного розвитку

Сполучених Штатів Америки у 1877-1914 роках.

Бум матеріального розвитку США в останній третині XIX. Передумови та особливості бурхливого економічного піднесення країни. Формування фінансово-промислових груп, процес трестування і його соціально-політичні наслідки. Освоєння західних територій. Особливості аграрного розвитку і фермерський рух 1890-х років. Протекціонізм і формування системи державного регулювання економіки. Специфічні риси розвитку Півдня. Зовнішня торгівля. Експорт капіталу.

Особливості соціальної динаміки американського суспільства останньої третини XIX - початку XX століття. Процес урбанізації. Масова еміграція до США. Становище корінного населення. Етнічних меншин. Остаточне освоєння Середнього і Далекого Заходу.

Особливості партійно-політичної динаміки «позолоченої ери». Республіканці, питання про тарифи, закон Мак-Кінлі 1890 року, антитрестовський закон 1890 року. Демократи, Г. Клівленд, введення золотого стандарту, протекціоністський тариф 1894 року. Американський корпоративний капіталізм. Активізація зовнішнього курсу.

Американська демократія і риси громадянського суспільства в США. Формування ліберально-реформістської ідеології. Антимонополістична традиція. Новий етап розвитку руху соціального протесту. Ідеологія і політика американських соціалістів. Грейнджер, створення робочої партії Америки. Американська федерація праці (АФП). Масові демократичні рухи. Соціальне законодавство Т. Рузвельта «прогресистської ери». «Новий націоналізм». Загострення внутрішньополітичної боротьби. Президентські вибори 1912р. Еволюція ліберально-реформістської політики у перші роки президентства В. Вільсона.

Тема 20. Міжнародні відносини у 1871-1914 рр.

Розстановка сил на міжнародній арені і розвиток міжнародних відносин в останню чверть XIX ст. Підсумки та міжнародні наслідки франко-пруської війни. Союз трьох імператорів. Воєнна тривога 1875 р. Загроза нової франко-пруської війни. Австро-німецьких союз 1879 р. Троїстий союз 1882 р. Австро-німецько-російська угода. Колоніальна експансія

1870-х - 1880-х рр. Посилення міжнародного напруження в Європі у другій половині 1880-х рр. «Договір перестраховки». Загострення російсько-німецьких відносин. Франко-російський союз 1891-1893 рр.). Суперництво великих держав на Далекому Сході.

Розстановка сил у світі на початку XX ст. Перші війни за переділ світу. Загострення англо-німецьких протиріч. Далекосхідне питання на початку XX ст. Російсько-японська війна. Міжнародна ситуація на Американському континенті на початку XX ст. Утворення англо-французької Антанти. Побачення імператорів у Бйорку. Перша марокканська криза 1905-1906 рр. Англо-німецьке морське суперництво. Англо-російська угода 1907 р. Боснійська криза 1908-1909 рр. Друга марокканська криза 1911 р. Італійсько-турецька війна 1911 р. Балканські війни та їх результати. Міжнародні відносини напередодні Першої світової війни.

Джерельна база

Основна

1. Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. Хронологія подій. Навч. посібник. Миколаїв. ТОВ «Фірма Імон», 2013 – 575 с.
2. Баран З., Качараба С., Сиромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу кін. XV – поч. XIX ст. Навч. посібник - «Знання», 2015. – 536 с.
3. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII ст. Структури повсякденності: можливе і неможливе. Т.1. Київ, 1995.
4. Бураков Ю., Питльована Л. Нариси історії Англії нового часу. – Львів, 2003.
5. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. К., 1998.
6. Всесвітня історія: Навчальний посібник / Ю. М. Алексеев, А. Г. Вертегел, О. О. Казаков. К., 2006.
7. Всесвітня історія: Навчальний посібник / Ю. М. Алексеев, А. Г. Вертегел, О. О. Казаков. К., 2006.
8. де Токвіль А. Давній порядок і Революція. Київ, 2000.
9. де Токвіль А. Про демократію в Америці. Київ, 1999.
10. Дейвіс Н. Європа Історія. [Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко] Київ : Основи, 2020. 1464 с.
11. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про двадцяте століття. Київ : Човен, 2019. 384 с.
12. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Ч.1. До кінця XVIII століття. Львів, 1999.
13. Джон Дьюї. Демократія і освіта. – К.: Ніка-Центр, 2001.
14. Єлавіч Б. Історія Балкан. XVIII і XIX ст. – К., 2003
15. Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу (XIX – початок XX століть): навч. посібник/за ред. Б. Сипко. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020.
16. Історія Нового часу: Підручник / За ред. І.Д. Кривого. – К.: Либідь, 2012.
17. Каррі Девід П. Конституція Сполучених Штатів Америки. Київ, 1993.
18. Консерватизм: Антологія / Упорядники і автори передмови Олег Проценко і Василь Лісовий. К., 1998.
19. Лібералізм : Антологія / Упорядники Олег Проценко, Василь Лісовий. К., 2002.
20. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти. Київ : Ніка-Центр, 2020. 960 с.
21. Рассел Б. Історія західної філософії. Київ, 1995.
22. Тіндалл Д. Б., Шай Д. Е. Історія Америки (6-те видання) / Джордж Бравн Тіндалл, Дейвід Е. Шай. / Пер. з англ. : Людмила Притула, Галина Шашків, Олександра Щур. – Львів : Літопис, 2010. – 904 с.
23. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії / Пер з англ.: В 2-х т. – К., 1995.
24. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник Київ: Юрінком Інтер, 2021.
25. Шевченко Н. І. Основні проблеми англійської революції у висвітленні британських істориків другої половини XX століття.// Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія. – К., 2000, № 49.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Інтернет-мережа гуманітаріїв в Україні та світі: <http://www.historians.in.ua>

НОВА ТА НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ, АФРИКИ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Сучасний світ характеризується не тільки тісною взаємодією та взаємозалежністю, а й значною нерівністю розвитку складових сучасної цивілізації. Поряд із загальним проголошенням гуманістичних ідеалів та закликами до гармонізації міждержавних відносин незаперечним фактом є те, що суб'єкти цих відносин по-різному ставляться до напрямів, форм і змісту світових змін, виходячи з власних культурно-цивілізаційних засад та соціально-економічних завдань. Країни Азії, Африки та Латинської Америки становлять суттєву і впливову складову світової системи, де проживає більшість населення планети і яка обтяжена низкою складних економічних, демографічних, соціокультурних проблем, проте водночас є скарбницею культурних, релігійних та історичних надбань людства.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Нова і новітня історія країн Азії, Африки та Латинської Америки» є формування у студентів цілісної системи знань про нову і новітню історію Азії, Африки та Латинської Америки на основі різнобічного аналізу політичних, економічних, соціальних та етнокультурних складових даного регіону.

Тема 1. Китай у XVII–XVIII ст. Китай на початок нового часу. Причини загострення кризи Мінської імперії. Зростання зовнішньої загрози. Формування маньчжурської держави. Внутрішня політика цінських володарів. Релігійно-ідеологічна система феодального Китаю. Російсько-китайські відносини у XVII–XVIII ст. Утворення і діяльність Російської духовної місії у Пекіні.

Тема 2. Японія в XVII – XIX ст. Японія на початок нового часу. Контакти з європейською цивілізацією. Міжусобні війни і встановлення сьогунату Токугава. Внутрішня політика уряду. Економіка Японії у XVII–XVIII ст. Політика “самоізоляції” та її наслідки. Перші контакти між Японією і Росією, виникнення проблеми “північних територій”. Насильницьке “відкриття” Японії і політика капіталістичних держав. “Ансейські договори”. Російсько-японські відносини. Загострення політичної кризи, рух проти іноземців і сьогуна. Буржуазні перетворення кінця 60-х – початку 70-х рр. XIX ст. та їхня роль у капіталістичній модернізації Японії. Історіографія “революції Мейдзі”, дискусія відносно її характеру.

Тема 3. Індія в XVII – XVIII ст. Індія на початок нового часу. Імперія Великих Моголів: особливості розвитку, соціально-політичний устрій, аграрні відносини. Національні і релігійні відносини, кастовий лад. Внутрішні і зовнішні причини розпаду імперії Великих Моголів.

Тема 4. Індія наприкінці XVIII – поч. XX ст. Англо-сикхські війни та анексія Пенджабу. Аграрна політика англійців. Колоніалізм і традиційні індійські структури. Зародження національного руху. Англійське повстання 1857- 1859 рр.: причини, початок, хід, основні центри боротьби. Британська політика в Індії після придушення повстання, реформи кінця 50-х – початку 60-х рр.

Тема 4. Іран у другій половині XIX – на початку XX ст. Англо-іранська війна 1856-1857 рр. і Паризький мир. Перетворення Ірану в напівколонію. Англо-російські суперечності в Ірані. Посилення позицій Німеччини в Ірані. Початок іранської революції 1905-1911 рр., її періодизація. Утворення і діяльність меджлісу, прийняття конституції. Позиція іноземних держав щодо іранської революції.

Тема 6. Османська імперія у XVII – поч. XX ст. Зовнішня політика та загарбницькі війни Туреччини у Центральній і Східній Європі. Україна в планах турецьких султанів. Утворення “Священної ліги” і боротьба європейських держав проти турецької агресії. Карловицький (1699 р.) і Константинопольський (1700 р.) мирні договори. Виникнення “східного питання” Внутрішньополітична криза в Османській імперії наприкінці XVIII ст., її причини та прояви. Російсько-турецька війна 1828-1829 рр. Англо-турецька торговельна конвенція 1838 р. Танзімат. Відношення західних країн до турецьких реформ. Товариство “нових османів” і початок ліберально-конституційного руху. Молодотурки та їхня програма. Османізм. Характер і особливості молодотурецької революції. Ускладнення міжнародного становища Туреччини.

Тема 7. Арабські країни у XVII – поч. XX ст. Політична карта, особливості розвитку, політичний устрій арабських країн на початок нового часу. Боротьба за створення

централізованої держави на Аравійському півострові у 70-80-х рр. XVIII ст. Особливості історичного розвитку Сирії, Лівану і Палестини. Втручання Англії і Франції у справи Лівану, "Органічний статут Лівану" 1861 р. Турецько-єгипетські відносини у другій половині XVIII ст. Громадянська війна початку XIX ст. і прихід до влади Мухаммеда Алі. Зовнішня політика. Завоювання Аравії і Східного Судану. Експансія англійських і французьких колонізаторів у Північній Африці. Захоплення Францією Алжиру і визвольна боротьба алжирського народу.

Тема 8. Тропічна і Південна Африка у XVII – середині XIX ст. Державні утворення і суспільний лад народів Тропічної і Південної Африки. Проникнення європейських мандрівників і місіонерів у внутрішні райони Африканського континенту. Перші колоніальні війни. Початок колоніального розподілу Африки. Антиколоніальна боротьба африканських народів.

Тема 9. Латинська Америка доби колонізації XVII–XVIII ст. Латинська Америка в XVIII–XIX ст. Розвиток країн Латинської Америки в колоніальний період (XVI–XVIII ст.). Зміни в адміністративно-політичному устрої американських колоній Іспанії. Піднесення визвольного руху народів Латинської Америки в кінці XVIII ст.

Тема 10. Латинська Америка напередодні війн за незалежність (1810-1826 рр.). Іспанська Америка в колоніальний період. Територія Іспанської Америки в XVII–XVIII ст. її зміна. Визвольна боротьба індіанців і негрів, креольський рух XVII–XVIII ст. Революція негрів-рабів французької колонії о. Сан-Домінго 1791-1803 рр. Антиколоніальні рухи напередодні війн за незалежність. Гаїті: від колонії до утворення незалежної держави (1789–1818 рр.). Португальська Америка в колоніальний період. Культура Латинської Америки в колоніальний період.

Тема 11. Експансія американського імперіалізму в Латинській Америці в XIX – поч. XX ст. Англійська інтервенція на Ріо-де-ла-Плате 1806-1807 рр. Політична діяльність Сімона Болівара. Республіканське повстання в Бразилії 1823-1824 рр. Відміна рабства в Новій Гранаді 1851 р. Громадянська війна в Мексиці 1857-1860 рр., її наслідки. Визвольна боротьба кубинського народу в XIX ст.

Тема 12. Соціально-економічний та політичний розвиток Аргентини у XIX – на поч. XX ст. Особливості економічного та соціально-політичного розвитку країни після війни за незалежність. Становлення агро-експортного латифундизму і його роль в буржуазній еволюції Аргентини. Характер громадянських воєн 20 – 60-х рр. XIX ст. Реформи Б. Рівадавії. Диктатура Х.М. Росаса, його внутрішня і зовнішня політика. Проблема характеру і ролі в аргентинській історії режиму Росаса. Конституція 1853 р. і консолідація аргентинської держави. Діяльність урядів Б. Мітрі і Д.Ф. Сарм'єнто. Війна з Парагваєм. Проблема «цивілізації і варварства» в суспільно-політичному житті Аргентини.

Тема 13. Становлення національних держав: Парагвай, Уругвай, Венесуела, Колумбія, Еквадор, та Болівія. Мексика у XIX – поч. XX ст. Соціально-політичний розвиток латиноамериканських республік наприкінці XIX – початку XX ст. Мексиканська революція 1910–1917 рр. Диктатура П. Діаса, її політика та соціальна спрямованість. Проникнення іноземного капіталу і англо-американське суперництво в Мексиці. Інтервенція США. Конституція 1917 р. Підсумки і значення мексиканської революції 1910–1917 рр.

Тема 14. Визвольна боротьба та процес державотворення на Кубі XIX – поч. XX ст. Десятирічної війна: її характер і етапи. Соціально-політичні погляди і діяльність Х. Марті. Створення Кубинської революційної партії. Друга війна за незалежність. Іспано-американська війна і перша американська окупація. Американські військові губернатори Кубі Джон Р. Брук і Леонард Вуд. Проголошення Кубинської республіки 20 травня 1902 р. Завершення першої американської окупації. Перетворення Куби на напівколонію США.

Тема 15. Соціалістичні перетворення у Китаї та утвердження тоталітарного режиму (1949-1980 рр.) Перемога КПК у громадянській війні 1945 - 1949 рр. Політика демократичних перетворень (1949 -1952 рр.). Перехід до побудови соціалізму. Рішення УШ з'їзду КПК. політика "великого стрибка" та її провал (1958-1965 рр.). Апогей "культурної революції" (1966 - 1969 рр.). Криза тоталітарного режиму (1970 -1978 рр.).

Тема 16. Японія у 1918-1945 рр. Японія на рубежі нової і новітньої історії "Рисові бунти". Внутрішня і зовнішня політика уряду у 20 -х рр.. Фашизація країни та її особливості.

Тема 17. Арабські країни Азії у 1918-1945 рр. Версальська мирна конференція і післявоєнний переділ арабських територій Османської імперії. Англійська окупація Іраку. Визвольна боротьба іракців й здобуття незалежності. Проведення реформ у 30 -х рр. Утворення Саудівської Аравії. Внутрішня і зовнішня політика її уряду. Опіка Англії над Палестиною.

Тема 18. Індія у 1947 р. - поч. ХХІ ст. Соціально -політичний і економічний розвиток у 1947-1950 рр. Проголошення республіки. Курс Д. Неру на утвердження незалежності Індії (1950-1964 рр.). Успіхи й труднощі розвитку країни у другій половині 60 -х – першій половині 80-х рр. Загострення внутрішньополітичної ситуації у другій половині 80-х - першій половині 90-х рр. Реформи 90 -х рр. ХХ ст.- початку ХХІ ст. та їх наслідки.

Тема 19. Близькосхідна криза та шляхи її врегулювання (друга половина 40 -х років ХХ – початок ХХІ ст.). Утворення держави Ізраїль. Сіонізм і арабо-ізраїльська війна 1948 -1949 рр. Арабо-ізраїльські війни 1956, 1967 і 1973 рр. та їх наслідки. Розгортання Палестинського руху опору. Створення Організації Визволення Палестини та її діяльність в другій половині 1960 -х – 1970 -х рр. Перші спроби мирного врегулювання Близькосхідної кризи. Кемп-Девідські угоди. Війна Судного дня. Ліванські війни.Інтифади (повстання палестинського народу) і збройні конфлікти в Секторі Гази.

Тема 20. В'єтнамська війна та її геополітичні наслідки .Індокитай після Другої світової війни. «Особлива війна» США у Південному В'єтнамі. Криза маріонеткового режиму. Паризька угода 1973 р. Завершення громадянської війни та утворення Соціалістичної республіки В'єтнам.

Тема 21. Соціально -економічний і політичний розвиток Пакистану наприкінці 40-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. Утворення держави Пакистан. Економічне й політичне становище країни після здобуття незалежності. Зародження Кашмірської проблеми: перші індо -пакистанські війни та спроби мирного врегулювання. Соціально -економічний та політичний розвиток держави в 1950-х - 1990 -х рр. Національне питання і роль ісламу. Каргільська війна та переворот 1999 р. Зовнішня політика уряду Пакистану в ХХІ ст.

Тема 22. Країни Латинської Америки в 1900–1918 рр. Особливості історичного розвитку Латинської Америки на початку ХХ ст. Політика США в Латинській Америці на початку ХХ століття. Масові рухи та ліберальні реформи. Основні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку регіону в 1900-1918 рр. Країни Латинської Америки в роки Першої світової війни. Участь країн Латинської Америки у війні і розвиток міжамериканського співробітництва 1914-1918 рр.

Тема 23. Латинська Америка між двома світовими війнами. Вплив Першої світової війни на Латинську Америку. Економічний та політичний розвиток Латиноамериканських республік в середині та другій половині 20-х рр. ХХ ст.. Військовий переворот в Аргентині та буржуазна революція в Бразилії. Революційна криза 1931–1932 рр. в Чилі. Посилення ролі держави в економіці. Економічні реформи в країнах регіону 1933–1939 рр.

Тема 24. Країни Латинської Америки наприкінці 1960-их –1980 рр. Політичний, соціальний та економічний розвиток країн Латинської Америки. Перуанська (1968 – 1975 рр.) та чилійська (1970 – 1973 рр.) революції. Уряд Народної єдності в Чилі. Криза і ліквідація військових диктатур в Південній Америці. Військові режими 70–80-х рр. ХХ ст. Криза та ліквідація воєнних диктатур в Південній Америці. Нікарагуанська революція та Центральноамериканський конфлікт. Панамська криза та інтервенція США в Панамі. Куба: загострення проблем.

Тема 26. Неоліберальна модернізація Латинської Америки наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Неоліберальна модернізація та її застосування в Латинській Америці. Політика модернізації в Аргентині, Мексиці, Бразилії, Чилі. Особливості інтеграційних процесів в регіоні. Тенденції розвитку латиноамериканських держав на поч. ХХІ ст. Латинська Америка на сучасному етапі.

Джерельна база Основна

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст., т. 1-3. Київ, 1995– 1998.

- Газін В.П., Копілов С.А. Новітня історія країн Європи і Америки. Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Поділ. держ. ун-т. 2-е вид., доповн., переробл. Київ: Слово, 2003. 470 с.
- Год Н.В. Нова історія країн Європи та Америки (навчальний посібник) / Н.В. Год. Полтава, 2010.
- Гончар Б.М., Машевський О.П. [та ін.] Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII - 60-ті роки XIX століття. підручник для студентів вищ. навч. закл. Київ, 2013.
- Головченко В. І., Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки. Колоніальний Схід (кінець XIX ст. – друга третина XX ст.). Київ, 2010.
- Поп Ю. І. Нова історія країн Азії і Африки (XVI – поч. XX ст.): підручник. Київ, 2012.
- Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): навч. посібник. Київ, 2007.
- Свідерська О. М. Нова і новітня історія країн Азії та Африки: навчально-методичний посібник. Хмельницький: ХГПА, 2020. 45 с.
- Степанков В. С., Дубінський В. А., Опря І. А. Нова історія країн Азії та Африки. Навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2007.

Допоміжна

- Дубінський В. Основні напрями зовнішньої політики Ірану в контексті сучасних геополітичних викликів: підходи та перспективи. Старожитності Лукомор'я. 2023. No 4 (19). Липень-Серпень. (<http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/226/220>)
- Дубінський В. Суніто-шиїтське протистояння як чинник впливу в зовнішній політиці країн Близького Сходу: історія, зміст і перспективи. Вісник аграрної історії. Науковий журнал. Київ: ТОВ «ТВОРИ», 2023. Вип. 45-46. С. 261–270.
- Дубінський В., Лисиця Л. Релігійний чинник у внутрішній та зовнішній політиці Туреччини на початку XXI ст.: практики впливу та перспективи. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: історичні науки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. Т. 40. С. 146-158.
- Дубінський В., Юга О. American and Chinese vectors of the Japanese foreign policy under the premiership of Junichiro Koizumi (years 2001-2006). Наукові праці К-ПНУ імені Івана Огієнка. Історичні науки. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Т.37: До 75-річчя від дня народження професора Валерія Степанкова. С. 114-156.
- Козицький А. Новітня історія країн Азії та Африки 1918-1999 рр. Львів, 2000.
- Колоніалізм в історії країн Сходу (Актуальні проблеми вивчення): Навчально-методичний посібник / Упор. О. Ковальков. Кіровоград, 2014.
- Марущак М.Й. Історія дипломатії XX століття. Львів, 2003.
- Постоловський Р. Світ на зламі епох: історія кінця XIX – середини XX ст. / Р.Постоловський, С. Троян, В. Федорак. Київ, 2000.

Інформаційні ресурси

- Електронна бібліотека з історії України та всесвітньої історії. URL: <https://history.vn.ua/>
- Львівська національна бібліотека України імені Василя Стефаника. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/>
- Наукова бібліотека Львівського університету імені Франка. URL: <https://www.lnlibrary.lviv.ua/>
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
- Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/>
- Національна Парламентська бібліотека України URL: <http://www.nplu.kiev.ua/>

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

«Новітня історія країн Європи та Північної Америки» є окремим змістовим компонентом та дисципліною професійного становлення студентів. Метою навчальної дисципліни є

досягнення студентами сучасного конструктивного, фундаментального і критичного мислення та набуття системи спеціальних знань з Новітньої історії країн Європи та Північної Америки (1914–2025 рр.), її теорій та концепцій, історіографії, класифікації країн за їх політичною, економічною, соціальною системами, релігійно-конфесійною та культурною ознаками, особливостями державного устрою та міждержавних відносин та їхніми політичними впливами на долю народів усього світу.

Тема 1. Перша світова війна. Воєнні кампанії та події 1914-1918 рр.

Загострення суперечностей між великими світовими державами на початку ХХ ст. Причини, характер та учасники Першої світової війни. Стратегічні плани сторін напередодні Першої світової війни. Початок війни. Бойові дії у 1914-1916 рр. Вступ Османської імперії, Королівства Італія, Царства Болгарія, Королівства Румунія в Першу світову війну. Воєнні дії у 1917-1918 рр. Вступ США у війну. Брестський мирний договір, його вплив на перебіг подій у Першій світовій війні. Поразка Німеччини та її союзників. Наслідки Першої світової війни.

Тема 2. Облаштування повоєнного світу. Версальсько-Вашингтонська система договорів.

Поразка Німеччини та держав Четверного союзу. Паризька мирна конференція 1919 р. «14 пунктів Вільсона». Вироблення Версальського мирного договору 1919 р., його зміст. Укладення мирних договорів з іншими учасниками Четверного союзу – Австрією (Сен-Жерменський мирний договір), Болгарією (Нейський мирний договір), Угорщиною (Тріанонський мирний договір) та Туреччиною (Севрський, а потім Лозанський мирні договори). Характер версальської системи в Європі, її історичні наслідки. Вашингтонська конференція 1921 – 1922 рр. її наслідки. Характер Версальсько-Вашингтонської системи. Генуезька конференція, Рапалльський договір. Гаагська конференція. Лозанська конференція. План Дауеса. Локарнська конференція. Пакт Бріана-Келлога. План Юнга.

Тема 3. Зростання ролі США на міжнародній арені.

Наслідки Першої світової війни для США – перетворення країни на найпотужнішу капіталістичну державу світу. Політика уряду В. Вільсона. «Трагедія Вільсона» – відмова конгресу ратифікувати Версальський мирний договір. Ізоляціоністський рух в США. Перша післявоєнна економічна криза 1920 – 1921 рр. Стабілізація капіталізму в США («період проспериті»). Політика урядів В. Гардінга та К. Куліджа. Економічна криза 1929 – 1933 рр. («Велика депресія»). Президентські вибори 1932 р. та прихід до влади уряду Ф. Рузвельта. «Новий курс». Зовнішня політика Ф. Рузвельта. Перемога Ф. Рузвельта на виборах 1936 р. Економічна криза 1937 – 1938 рр. Зовнішня політика США напередодні Другої світової війни. «Інтернаціоналісти» та «ізоляціоністи» в США і їх вплив на політику уряду.

Тема 4. Велика Британія. Особливості розвитку Великої Британії в 1920-1930-ті рр.

Економічне і політичне становище Великобританії після Першої світової війни. Парламентські вибори 1918 р. Уряд Ллойд Джорджа і його політика. Економічна криза 1920- 1921 рр. Британська колоніальна система після Першої світової війни. Великобританія і Версальсько-Вашингтонська система. Розрив консервативно-ліберальної коаліції, відставка уряду Ллойд Джорджа. Консервативний кабінет Бонар-Лоу, його внутрішня і зовнішня політика. Перший лейбористський уряд, його внутрішня і зовнішня політика. Прихід до влади консерваторів. Уряд С. Болдуїна. Вибори 1929 р. Другий лейбористський уряд. Внутрішня, зовнішня і колоніальна політика другого лейбористського уряду. Вестмінстерський статут. Урядова криза 1931 р. і криза лейбористської партії. «Національний уряд» і його політика. Становище Великобританії напередодні Другої світової війни. Вибори 1935 р. Консервативні уряди С. Болдуїна і Н. Чемберлена. Імперська конференція 1937 р. Зовнішня політика Великобританії напередодні Другої світової війни.

Тема 5. Французька Республіка. Політичний та соціально-економічний розвиток Франції в 1920-1930 рр.

Економічне та політичне становище Франції після Першої світової війни. Внутрішня та зовнішня політика уряду Ж. Клемансо. Англо-французькі суперечності після Першої світової війни. Окупація Рура. Соціально-політична стабілізація у Франції. Політика уряду «лівого» блоку. Падіння уряду «лівого» блоку та створення уряду «національного єднання». Франція під час світової економічної кризи 20-х – початку 30-х рр. Відродження «лівого» блоку і його прихід до

влади. Фашистський путч 1934 р. та його провал. Програма Народного фронту. Парламентські вибори 1936 р. та перемога Народного фронту. Діяльність Народного фронту. Початок у Франції нової економічної кризи. Мюнхенська політика правлячих кіл. Розкол Народного фронту. Франція напередодні Другої світової війни.

Тема 6. Виклики міжвоєнного часу. Тоталітарні режими: встановлення державного контролю над публічним життям і суспільною свідомістю.

Визначення тоталітаризму як системи повного контролю держави над усіма сферами життя суспільства. Ключові ознаки тоталітарних режимів: однопартійна система, ідеологічний диктат, державний терор, культ особи та мілітаризація. Встановлення контролю над публічним життям через ліквідацію політичної опозиції та створення системи масових репресій. Маніпуляція суспільною свідомістю шляхом тотальної пропаганди, цензури та контролю над ЗМІ, освітою та культурою. Приклади тоталітарних режимів: фашизму в Італії та Іспанії, нацизму в Німеччині, комунізму в СРСР. Наслідки розвитку тоталітарних режимів як головна причина початку Другої світової війни.

Тема 7. Королівство Італія. Становище Італії після Першої світової війни та міжвоєнний період.

Наслідки Першої світової війни для Італії. Зародження фашистського руху. «Похід» фашистів на Рим і прихід до влади фашистської партії. Початковий період фашистського правління в Італії. Соціально-політична стабілізація в Італії. Встановлення тоталітарної фашистської диктатури в Італії. Постать Беніто Мусоліні. Латеранська угода. Агресивна середземноморська та балканська зовнішня політика фашистської Італії. Економічна криза 1929 – 1933 рр. в Італії. Фашистська «корпоративна система». Агресія Італії проти Ефіопії. Інтервенція італійського фашизму проти республіканської Іспанії. Італія і мюнхенська змова. Захоплення Італією Албанії. Економічне та політичне становище Італії напередодні Другої світової війни.

Тема 8. Німеччина в 1920-1930-х рр.

Листопадова революція в Німеччині (1918-1919 рр.). Веймарська республіка (1919 – 1933 рр.). Прийняття Веймарської конституції, її зміст. Каппівський путч та його поразка. Рапалльський договір. Політична криза 1923 р. в країні. План Дауеса. Німеччина в роки світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. Прихід нацистів до влади. Нацистська диктатура в Німеччині (1933 – 1939 рр.). Постать А. Гітлера. Соціально-політична суть та соціальна база нацизму. Соціальна політика, фашизація та мілітаризація внутрішнього життя країни. Порушення А. Гітлером воєнних статей Версальського договору та Рейнського гарантійного пакту. Позиція західних держав, їх політика «умиротворення». Початок створення Німеччиною агресивного блоку. Захоплення Німеччиною Австрії. Зародження антифашистського руху опору в Німеччині. Загострення суперечностей між Німеччиною та західними демократіями. Мюнхенська політика західних держав і використання її Гітлером. Плани війни за світове панування, підготовка до їх реалізації після 1938 р.

Тема 9. Іспанія у 1918 - 1939 рр. Громадянська війна в Іспанії. Встановлення диктатури Франциско Франко.

Соціально-економічний і суспільно-політичний розвиток Іспанії в 1918-1923 рр. Диктатура Примо де Рівери (1923-1930 рр.). Початок демократичної революції (1931-1939 рр.). Проголошення республіки. Прихід до влади Народного фронту в 1936 р. Заколот генерала Ф. Франко та початок громадянської війни. Позицій великих європейських держав щодо громадянської війни в Іспанії. Соціально-економічна політика республіканців у 1936 – 1939 рр. Воєнні дії 1937 – 1939 рр. Поразка республіканців. Наслідки громадянської війни.

Тема 10. СРСР між світовими війнами (1918-1939 рр.).

Завершення Першої світової війни та укладення Брестського миру. Громадянська війна та іноземна інтервенція. Реалізація політики «воєнного комунізму» (1918-1921 рр.). Запровадження Нової економічної політики (НЕП). Боротьба за владу після смерті В. Леніна і встановлення одноосібного контролю над партією та державою Й. Сталіна. Згорання НЕПу та початок форсованої індустріалізації і колективізації сільського господарства. Проведення масових політичних репресій та «Великого терору» (1937–1938 рр.). Зовнішня політика СРСР. Укладення договору з нацистською Німеччиною (Пакт Молотова-Ріббентропа, 1939 р.).

Тема 11. Центральна-Східна Європа: вибір між демократією та авторитаризмом.

Завершення Першої світової війни та утворення нових незалежних держав: Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії, Югославії. Перші спроби побудови демократії. Слабкість демократичних інститутів. Економічні труднощі, соціальна напруга. Зростання націоналізму та популізму. Вплив Великої депресії (1929 р.). Посилення авторитарних тенденцій. Державні перевороти та встановлення диктатур. Внутрішня та зовнішня політика Ю. Пілсудського. Режим короля Олександра I у Югославії (з 1929 р.). Авторитарні режими в Угорщині, Румунії, Болгарії. Загроза з боку нацистської Німеччини та ССРСР. Поляризація політичних сил. Обмеження громадянських свобод. Підготовка до Другої світової війни.

Тема 12. Друга Річ Посполита у міжвоєнний період.

Польське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. Боротьба за кордони та їх міжнародно-правове визнання. Ризький мир 1921р. Соціальна структура і динаміка її зміни. Реструктуризація промисловості. Польська економіка у роки великої кризи початку 30-х років. Політичний розвиток в міжвоєнні роки. Діяльність Законодавчого сейму з формування основ парламентаризму. Мала конституція 1919 р. Березнева Конституція 1921 р. Вбивство президента Г. Нарutowича. Особливості партійнополітичної системи в 1922-1926 рр. Державний переворот Пілсудського у травні 1926 року і становлення авторитарного режиму «санації». Режим і опозиція в 1926-1930 рр. Наступ на політичні свободи. Квітнева конституція 1935 р. Початок загальнонаціональної консолідації в 1938-1939 рр. Польща в системі міжнародних відносин в 1921-1939 рр. Радянсько-німецький пакт про ненапад і Польща.

Тема 13. Чехословацька республіка між двома світовими війнами.

Виникнення Чехословаччини як незалежної держави. Участь чехів і словаків у Першій світовій війні. Паризька мирна конференція 1919 р. та міжнародне визнання Чехословаччини. Проблема кордонів та національних меншин. Конституція 1920 р. та її значення для демократичного розвитку країни. Президентство Томаша Масарика та його роль у становленні Чехословацької республіки як демократичної держави. Особливості політичної системи. Економічний розвиток – високий рівень індустріалізації, провідні позиції в металургії, машинобудуванні та легкій промисловості. Економічні наслідки Великої депресії. Зростання напруги в Судетській області. Зростання впливу нацистської Німеччини та прагнення німецьких меншин до відокремлення. Мюнхенська конференція 1938 р. та її наслідки для Чехословаччини. Окупація німецькими військами та розчленування країни. Проголошення незалежності Словацької республіки. Остаточна ліквідація Чехословацької республіки у березні 1939 р.

Тема 14. Угорське королівство в 1920-30 роки.

Розпад Австро-Угорської імперії та повалення короточасної Угорської Радянської Республіки (1919 р.). Прихід до влади адмірала Міклоша Хорті та встановлення авторитарного режиму. Тріанонський мирний договір 1920 р. Втрата Угорщиною значних територій та населення. Авторитарна політична система з елементами консерватизму та відсутність демократичних свобод. Поступове зближення з нацистською Німеччиною та фашистською Італією. Вступ Угорщини у Другу світову війну на боці Країн Осі.

Тема 15. Королівство Румунія у міжвоєнні роки.

Територіальні зміни Румунії після Першої світової війни: приєднання Трансільванії, Бессарабії, Південної Добруджі. Створення «Великої Румунії». Політична система та економічний стан. Зростання ультра націоналістичних та фашистських рухів, діяльність «Залізної гвардії». Встановлення королівської диктатури короля Кароля II у 1938 році. Зовнішньополітичні виклики та територіальні поступки (втрата Бессарабії). Зближення з нацистською Німеччиною та вступ у Другу світову війну на боці Країн Осі.

Тема 16. Болгарське царство у міжвоєнний період.

Наслідки Першої світової війни для Болгарії. Територіальні втрати за Нейським мирним договором 1919 р. Політична система та економічний стан. Встановлення конституційної монархії. Зростання авторитарних тенденцій. Перевороти 1923 та 1934 років, встановлення королівської диктатури Бориса III у 1935 році. Зовнішньополітична орієнтація. Зближення з нацистською Німеччиною та вступ у Другу світову війну на боці Країн Осі.

Тема 17. Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців. Королівство Югославія в 1930-х рр.

Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців (1918 р.). Об'єднання Сербії, Чорногорії, словенських, хорватських та боснійських земель. Проблеми національної єдності. Політична нестабільність та економічні труднощі. Встановлення королівської диктатури короля Олександра I у 1929 році. перейменування держави на Королівство Югославія. Зовнішньополітичні спроби збереження незалежності. Зближення з Німеччиною та Італією. Внутрішньополітична боротьба. Угода Цветковича-Мачека 1939 р. Вступ у Другу світову війну на боці Антигітлерівської коаліції.

Тема 18. Повсякденне життя та культура в міжвоєнний період.

Основні тенденції та загальні особливості розвитку повсякденного життя населення. Нові досягнення в галузі освіти та науки. Модернізм і постмодернізм. Образотворче мистецтво, архітектура. Література, театр і музика. Доба кінематографу. Масова культура.

Тема 19. Друга світова війна 1939-1945 рр.

Передумови, причини, характер, періодизація Другої світової війни. Агресія Німеччини й СССР проти Польщі. Оголошення війни Німеччині Англією й Францією. «Дивна війна». Радянсько-фінська війна та її наслідки. Завоювання Німеччиною Голландії, Бельгії, Франції. Воєнні дії в Середземномор'ї та Східній Африці (вересень 1939 р. – червень 1941 р.). Битва за Англію. Початок битви за Атлантику. Анексія Советським Союзом Литви, Латвії, Естонії, Бессарабії й Північної Буковини. Вторгнення Німеччини та союзників на Балкани, захоплення Криту. План «Барбаросса». Напад Німеччини на СССР. Нацистський окупаційний режим в Східноєвропейських країнах і на окупованій території СССР. Рух опору. Бойові дії на Східному фронті в 1943 р. Сталінградська і Курська битви, їх історичне значення. Завоювання союзними військами Сицилії, вторгнення в Південну Італію. Відкриття другого фронту. Наступ радянських та союзних військ у 1944-1945 рр. Берлінська операція. Капітуляція Німеччини. Прибуття Е. Роммеля до Африки, наступ німецькоіталійських військ у 1941-1942 рр. Напад японських військ на Перл-Харбор та вступ США у війну. Бойові дії на Півночі Африки наприкінці 1942 р. – першій половині 1943 р. Втрата державами «осі» Північної Африки. Бойові дії на Далекому Сході в 1943-1944 рр. та встановлення повного панування антигітлерівської коаліції над Тихим океаном. Воєнна кампанія 1945 р. на Тихому океані. Бомбардування міст Хіросіми та Нагасакі. Розгром Квантунської армії. Капітуляція Японії.

Тема 20. Політичні, економічні та соціальні наслідки Другої світової війни.

Підсумки Другої світової війни. Людські і матеріальні втрати. Міжнародно-політичні наслідки війни. Перемога демократії над фашизмом. Нове співвідношення сил у світі. Активізація тенденції до міжнародної співпраці. Зростання суперечностей між СРСР і західними державами. Криза і поступовий розпад світової колоніальної системи.

Тема 21. Поляризація суспільно-політичних систем у післявоєнному світі. Національні та глобальні виклики у США в другій половині 1940-х – 1990-х рр. США в першій чверті XXI століття.

Формування обрисів біполярного світу після Другої світової війни. Створення та діяльність ООН у перші повоєнні роки. Післявоєнне мирне врегулювання в Європі. Мирні договори 1947 р. Початок «холодної війни» та посилення протистояння між двома наддержавами. Доктрина Трумена та «план Маршалла». Створення Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Організації Варшавського договору (ОВД), Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ). США у другій половині 1940-х – 1950-ті рр. Економічні, геополітичні та психологічні підсумки Другої світової війни для США. Особливості економічного розвитку у повоєнний період. Перетворення США на фінансово-економічного та політичного лідера капіталістичного світу. Проблеми реконверсії. Послаблення неоліберального курсу в роки президентства Г. Трумена. Доктрина «стримування комунізму» і «план Маршалла». Маккартизм. «Динамічний консерватизм» Д. Ейзенхауера. Рух за громадянські права афроамериканців. Мартін-Лютер Кінг. «Доктрина Ейзенхауера» та зовнішня політика США другої половини 50-х XX ст. США у 1960-ті – 1970-ті рр. Ліберальний реформізм президентів Дж. Кеннеді та Л. Джонсона: політика «нових рубежів» та «великого суспільства». Демократизація внутрішньополітичного життя. Боротьба з бідністю. Третя Берлінська та Карибська кризи. Масові рухи соціального протесту 1960-х рр. Політика «нового федералізму» Р. Ніксона. «Уотергейтська справа». Радянсько-американські угоди в галузі обмеження озброєнь. США у

1980 – 1990-ті рр. Президентські вибори 1980 р. «Рейганоміка» – економічна теорія та практика американського неоконсерватизму. Громадсько-політичне життя 1980-х рр. Радянсько-американські стосунки. Програма «зоряних війн», «Доктрина Рейгана». 11 вересня 2001 року: Терористичні атаки «Аль-Каїди» на Всесвітній торговий центр та Пентагон. Президентство Дж. Буша, ініціація «війни з тероризмом». Економічні виклики та трансформації: світова фінансова криза 2008 року. Війни в Афганістані та Іраку та їхні наслідки. Президентство Б. Обама. Укладення ядерної угоди з Іраном (2015 р.), відновлення дипломатичних відносин з Кубою (2015 р). Д. Трамп (президентство 2017-2021 рр.): політика «Америка понад усе», вихід США з Паризької кліматичної угоди та ядерної угоди з Іраном, торговельні війни з Китаєм. Президентство Дж. Байдена (2021-2025 рр.) та відновлення трансатлантичних зв'язків, повернення до активної участі в міжнародних організаціях. Реакція США на російську агресію проти України (починаючи з 2022 року): запровадження санкцій, надання військової та гуманітарної допомоги. Початок другого президентського терміну Д. Трампа та його зовнішня політика.

Тема 22. Канада у другій половині XX – першій чверті XXI століття.

Наслідки Другої світової війни для Канади. Прем'єр-міністр Л. Сен-Лоран та період економічного буму післявоєнної Канади. Прем'єр-міністр Л. Б. Пірсон та запровадження загальної системи охорони здоров'я (Medicare). Прем'єр-міністр П. Трюдо та епоха ліберального реформізму, прийняття офіційної політики білінгвізму. «Жовтнева криза» в Квебеку, вбивство міністра праці П. Лапорта членами Фронту визволення Квебеку. Прийняття нової конституції Канади та Канадської хартії прав і свобод. Прем'єр-міністр Б. Малруні та укладення Угоди про вільну торгівлю з США (NAFTA). Другий референдум у Квебеку щодо незалежності. Прем'єрство Ж. Кретьєна та П. Мартіна. Прем'єр-міністр С. Гарпер та консервативний уряд. Прем'єр-міністри Д. Трюдо і М. Карні та ліберальний уряд. Допомога Україні.

Тема 23. Європейська ідея та початок євроінтеграції. Утворення та розвиток Європейського Союзу.

Європейська ідея та початок євроінтеграції. Історичні передумови інтеграційного процесу в Європі. Заснування Ради Європи. Організація Європейського економічного співробітництва. Утворення Європейської асоціації вільної торгівлі. Європейські співтовариства у 1960 – 1970-ті рр. «Спільний ринок» наприкінці 1950-х – на початку 60-х рр. Криза СЕС середини 60-х рр. Люксембурзький компроміс 1966 р. Об'єднання вищих виконавчих органів ЄСВС, ЄЕС та Євратому. Перше розширення СЕС. Утворення Європейської валютної системи. Еволюція САВТ та Ради Європи у 60 – 70-ті рр. XX ст. Маастрихтський договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. та його ратифікації. Формування спільної зовнішньої та оборонної політики Євросоюзу. Запровадження євро. Завершення створення Економічного та валютного союзу. Проблема розширення на Південь та Схід. Ліссабонський договір 2007 р. Криза Єврозони й заходи по її подоланню. Перспектива членства України в ЄС. Допомога ЄС Україні у протистоянні збройній агресії РФ в 2022-25 рр.

Тема 24. Розкол Німеччини (1945 – 1949 рр). Німеччина на шляху до об'єднання та на початку XXI ст.

Рішення Потсдамської конференції про поділ Німеччини на зони окупації. Денацифікація та демілітаризація. Економічні та політичні відмінності між східною та західними зонами. Блокада Західного Берліна як каталізатор розколу. Утворення двох німецьких держав – ФРН та НДР у 1949 році. ФРН: «Економічне диво» за канцлерства К. Аденауера. «Нова східна політика» В. Брандта. НДР: Однопартійна система під контролем СЕПН. Придушення Народного повстання 1953 р. Зведення Берлінського муру. Посилення контролю «штазі». Вплив радянської «перебудови». Падіння Берлінського муру в 1989 р. Об'єднання Німеччини у 1990 р. під керівництвом канцлера Г. Коля. Політика інтеграції східних земель та зміцнення позицій в ЄС. Тривала епоха А. Меркель (2005-2021 рр.) – стабільність, подолання фінансової та міграційної криз. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році за канцлера О. Шольца. Значні зміни у зовнішній та внутрішній політиці Німеччини. Внутрішня та зовнішня політика канцлера Ф. Мерца.

Тема 25. Велика Британія у 50-х-90-х рр. XX ст. та у першій чверті XXI ст.

Парламентські вибори 1945 р. Соціально-економічні реформи та зовнішня політика уряду К. Еттли. Британська Співдружність. Перехід до політики «холодної війни». Парламентські вибори 1950 р. Повернення консерваторів до влади 1951 р. Коронація Єлизавети II. Закінчення політичної кар'єри В. Черчілля. Розпад колоніальної імперії. Лейбористські уряди Г. Вільсона. Загострення етнорелігійного конфлікту у Північній Ірландії. Расова проблема. Парламентські вибори 1970 р. Внутрішня політика уряду Е. Хіта. Вступ до СЕС. Робітничі страйки 1973 – 1974 рр. Лейбористські кабінети 1974 – 1979 рр. урядові реформи та конфлікт з БКТ. Ольстерська проблема. Референдум 1 березня 1979 р. в Уельсі та Шотландії. Англія і політика розрядки в Європі. М. Тетчер і внутрішня перебудова консервативної партії у другій половині 1970-х рр. Парламентські вибори 1979 р. «Тетчеризм» – британський варіант неоконсервативної ідеології і політики. Внутрішня політика урядів «залізної леді». Кабінет Дж. Мейджора: корекція неоконсервативного курсу. «Новий лейборизм» Е. Блера. Референдуми 1997 р. в Шотландії та Велсі. Урегулювання Ольстерської проблеми. Соціальна політика лейбористів на початку XXI ст. Уряд Г. Брауна. Вплив світової фінансово-економічної кризи на Сполучене Королівство. Соціально-економічний курс уряду Д. Кемерона та його політичні наслідки. Референдум про «Брекзит». Зміна кількох прем'єр-міністрів (Т. Мей, Б. Джонсон, Л. Трасс, Р. Сунак). Початок прем'єрства К. Стармера. Допомога Україні у протистоянні агресії РФ.

Тема 26. Франція у 50-х-90-х рр. XX ст. та у першій чверті XXI ст.

Завершення звільнення території Франції. Французький Союз. Зростання впливу лівих сил. Демократичні перетворення. Конституція 1946 р. Партійно-політична система IV Республіки. Зовнішня політика IV Республіки. Колоніальні війни та їх вплив на внутрішньополітичну ситуацію. Алжирське питання. Політична криза 1958 р. Крах режиму IV Республіки. Конституція 1958 р. Політичний режим V Республіки. Розпад французької колоніальної системи. Розв'язання алжирської проблеми. Внутрішня і зовнішня політика президента Ш. де Голля. Розмежування політичних сил у 60-ті роки XX ст. «Червоний травень» 1968 р. та його наслідки. Відставка Ш. де Голля. Політика «спадкоємності та діалогу» президента Ж. Помпіду. Президентські та парламентські вибори 1981 р. Ф. Міттеран – четвертий президент V Республіки. Парламентські вибори 1986 р. Уряд Ж. Ширака: політика «співіснування» та «реприватизації». Президентські вибори 1988 р. Уряд М. Рокара. Корсиканська та каледонська проблеми. Перемога Ж. Ширака на президентських виборах 1995 р. Соціально-політична криза 1995 – 1996 рр. Парламентські вибори 1997 р. Внутрішня політика уряду Л. Жоспена. Референдум 2000 р. Зовнішня політика президента Ж. Ширака. Н. Саркозі – шостий президент V Республіки. Президентські вибори 2012 р. повернення соціалістів до влади. Ідеологія «франкофонії». Президентство Е. Макрона. Місце Франції на сучасній економічній та політичній карті світу. Підтримка України в Російсько-українській війні.

Тема 27. Італія, Іспанія у 50-х-90-х рр. XX ст. та у першій чверті XXI ст.

Референдум 1946 р. Мирний договір. Перехід ІКП в опозицію. Конституція 1947 р. Партійно-політична система Першої республіки. Парламентські вибори 1948 р. А. де Гаспері та реформи першої половини 50-х рр. Проблеми Півдня. Посилення впливу мафії. Внутрішня політика центристських та правочентристських урядів у другій половині 1950-х – на початку 60-х рр. Італійське «економічне диво» Особливості моделі «держави добробуту» Загострення класової боротьби. Еволюція доктрини католицької церкви та її вплив на політичне життя Італії. Парламентські вибори 1976 р. Період «національної солідарності». Вбивство А. Моро. Боротьба з мафією. Вибори 1979 р. і утворення коаліційного уряду Ф. Коссігі. Вступ до НАТО та стосунки зі США. Участь у процесі європейської інтеграції. Соціально-економічний розвиток 1980-90-х рр. Утворення «широкої коаліції». Уряд Б. Краксі. Конкордат 1984 р. Особливості італійського неоконсерватизму. Конституційна криза і дестабілізація партійно-політичної системи. Діяльність ліворадикальних терористичних організацій. Криза Першої республіки. Війна з мафією. Референдум 1993 р. Перебудова партійної системи та поляризація політичних сил. Парламентські вибори 1996 р. Посилення регіонального сепаратизму. Конституційна реформа та перехід до Другої республіки. Феномен С. Берлусконі та причини відставки його кабінету 2011 р. Уряди М. Монті, Летта, М. Ренці, П. Джентілоні та Д. Конте. 2021-22 рр. – зміна урядів М. Драгі та Д. Мелоні. Основні вектори зовнішньої та внутрішньої політики Італії.

Диктатура Ф. Франко. Перші повоєнні роки. Суспільно-політичний та економічний розвиток

у 50-х – першій половині. Особливості переходу Іспанії до демократії. Конституція 1978 р. і консолідація демократичного ладу в Іспанії. Вступ Іспанії до НАТО і СЕС. Сучасне політичне життя, національне питання, її міжнародне становище.

Тема 28. Сталінська модель соціалізму та її втілення в Польщі. Республіка Польща у 1990-х рр. – першій чверті ХХІ ст.

Результати Другої світової війни для Польщі: територіальні зміни та встановлення прорадянського режиму. Націоналізація, індустріалізація, політичні репресії. Роль СРСР у формуванні соціально-економічної ситуації та утворення РЕВ. Доля українців у Польщі. Операція «Вісла», як приклад репресивної політики. Наростання кризи комуністичного режиму у 1970–1980-х рр. та формування незалежної профспілки «Солідарність». Постать Л. Валенси. Введення воєнного стану (1981 р.). «Круглі столи» та падіння комунізму у 1989 р. Політичні та економічні трансформації у 1990-х рр.: «шокова терапія», перехід до ринкової економіки. Вступ до НАТО (1999 р.) та ЄС (2004 р.). Республіка Польща у першій чверті ХХІ ст.: внутрішньополітичне протистояння, роль у сучасних міжнародних відносинах, підтримка України. Внутрішня та зовнішня політика А. Дуди та К. Навроцького.

Тема 29. Чехословацький шлях до свободи: «Празька весна», «Оксамитова революція» та мирний поділ держави. Чехія та Словаччина у 1990-х рр. – першій чверті ХХІ ст.

Сталінська модель соціалізму в Чехословаччині. Прихід комуністів до влади (1948 р.) та політична уніфікація. Спроби модернізації суспільно-політичного устрою. «Празька весна» 1968 р. – рух за «соціалізм із людським обличчям» під керівництвом О. Дубчека. Радянська/советська інтервенція (серпень 1968 р.) та її наслідки. Період «нормалізації». Наростання системних кризових явищ у 1970–1980-х рр. Падіння комуністичного режиму. «Оксамитова революція» 1989 р. В. Гавел як ключова постать трансформаційних процесів. Розпад Чехословаччини у 1993 р. Політичні, економічні та національні трансформації у 1990-х рр. Інтеграція до НАТО та ЄС. Роль Чехії та Словаччини у ХХІ ст. в сучасних міжнародних відносинах. Зовнішня політика Р. Фіцо та П. Павела.

Тема 30. Трансформація політичного режиму в Угорщині: від тоталітаризму до неліберальної демократії (1945–2025 рр.).

Втілення сталінської моделі соціалізму в Угорщині. Антикомуністичні виступи. Угорська революція 1956 р.. Причини, перебіг та жорстоке придушення радянською інтервенцією. Режим Я. Кадара та елементи економічних реформ. Наростання системних кризових явищ та вплив радянської «перебудови». Падіння комуністичного режиму та трансформація в 1989–1990 рр. Інтеграція до НАТО та ЄС. Угорщина у першій чверті ХХІ ст. Відхід від ліберальної демократії. Внутрішня та зовнішня політика В. Орбана. Роль Угорщини у сучасних міжнародних відносинах та її позиція щодо експансії РФ.

Тема 31. Румунія та Болгарія у епоху комунізму і переходу до демократії. Румунія та Болгарія у 1990-х рр. – першій чверті ХХІ ст.

Втілення сталінської моделі соціалізму в Болгарії. Особливості розвитку Румунії за Н. Чаушеску. Криза комуністичних режимів та вплив радянської «перебудови». Падіння комуністичних режимів у 1989 р.: кривава революція у Румунії та відносно мирна зміна влади у Болгарії. Політичні, економічні та соціальні трансформації 1990-х рр. і проблеми корупції. Румунія та Болгарія у першій чверті ХХІ ст. Вступ до НАТО та ЄС. Роль країн у сучасних міжнародних відносинах. Реакція на російську агресію проти України (з 2022 р.).

Тема 32. Югославія: від федерації до національних держав.

Особливості розвитку Югославії. Політика «самоврядного соціалізму» та незалежність від СРСР. Й. Броз Тіто як лідер Руху неприєднання. Криза федерації після смерті Тіто. Наростання етнічних проблем та економічних протиріч. Розпад Югославії на початку 1990-х рр. Війни в Хорватії та Боснії і Герцеговині. Роль етнічних проблем у війні в колишній Югославії. Утворення нових національних держав. Сучасний етап. Невирішене Косівське питання. Роль Сербії у регіоні та її політика балансування між ЄС, Росією та Китаєм.

Тема 33. СРСР у 1945 – 1991 рр. та нові незалежні держави. Експансія Росії.

Повоєнна відбудова СРСР (1945–1953 рр.). Пріоритет ВПК. Сталінська модель соціалізму. Пізній сталінізм, «ждановщина», депортації народів. Голод в Україні 1946–1947 рр.

Утворення РЕВ та початок «холодної війни». «Хрущовська відлига» (1953–1964 рр.). Десталінізація. XX з'їзд КПСС. Берлінська та Карибська кризи. Економічні надпрограми. Період «Застою» (1964–1985 рр., Л. Брежнев). Неосталінізм. Поняття «розвинутий соціалізм». Системна криза, дефіцит. Війна в Афганістані. «Перебудова» (1985–1991 рр., М. Горбачов). Політика «гласності» та «прискорення». Вплив на «оксамитові революції». Серпневий путч (1991 р.). Розпад СРСР та створення СНД. Утворення нових незалежних держав. Експансія РФ (В. Путін). Ідеологія рашизму. Військова агресія проти Грузії та України. Роль РФ у сучасних міжнародних відносинах.

Тема 34. Повсякденне життя та культура у другій половині XX – першій чверті XXI ст.

Науково-технічна революція (НТР): наукові відкриття, нові галузі наук, високі технології, інтеграція науки і виробництва. Динаміка, напрямки і здобутки НТР, їхній вплив на життя суспільства та соціальні наслідки. Зміни у змісті та характері праці. Порівняння соціальної структури модерного (індустріального) та постмодерного (інформаційного) суспільств. Становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. Культура «віртуальної реальності». Розвиток систем соціального забезпечення. Освітні системи. Університети як автономні осередки освіти й науки. Розвиток літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, театру, кіно й спорту: домінуючі тенденції. Базові художні принципи мистецьких течій: «абстракціонізм», «неореалізм», «поп-арт», «постмодернізм», «соціалістичний реалізм», «функціоналізм». Діяльність видатних представників науки, літератури, мистецтв і спорту. Сучасні тенденції в освіті та культурі. Визначення та пояснення різниці в умовах розвитку культури на теренах ЄС та в інших регіонах світу. Пояснення взаємовпливів культури, спорту й політики.

Джерельна база

Основна

1. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади / пер. з англ. Львів: Літопис, 2012. 168 с.
2. Бостан Л., Бостан С. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків, 2019. 730 с.
3. Вандич П. Ціна свободи: історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К., 2004. 462 с.
4. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр. К., 2013. 472 с.
5. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки на початку XXI ст.: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2015. 284 с.
6. Герст Дж. Найкоротша історія Європи / пер. з англ. Київ, 2021. 232 с.
7. Дейвіс Н. Боже ігрище. Історія Польщі / пер. з англ. Київ, 2008. 1080 с.
8. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. Київ, 2020. 1463 с.
9. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 р. Київ: Наш Формат, 2020. 928 с.
10. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про двадцяте століття. Київ: Човен, 2019. 384 с.
11. Джексон Дж. Власне уявлення про Францію. Життя Шарля де Голля / пер. з англ. Київ: КМ-Букс, 2023. 736 с.
12. Дручек О.В. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2024. 186 с.
13. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
14. Зінко Ю.А. та ін. Нариси історії Чехії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 464 с.
15. Іваницька О.П. Історія міжнародних відносин (друга половина 1940-х – 1990-і роки). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 732 с.
16. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945 рр.): навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013. 624 с.
17. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2013): навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 1056 с.

18. Іваницька О.П. Франко – каудильйо Іспанії. Чернівці: Книги ХХІ, 2006. 432 с.
19. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій. Навчальне видання / За ред. В.М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2021. 536 с.
20. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / За заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
21. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. К.: Знання, 2009. 751 с.
22. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи: кінець ХХ – початок ХХІ ст.: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 284 с.
23. Кріль М.М. Історія Словаччини: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 264 с.
24. Лизогуб В.А. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., перероб. Харків: Право, 2024. 504 с.
25. Ліхнекевич І.О. Історія Німеччини. Від початків до сьогодення. Львів, 2010. 232 с.
26. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 2007): навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 544 с.
27. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 – початок ХХІ ст.) / За ред. М. Швагуляка. Львів: Тріада плюс, 2015. 705 с.
28. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. 2-е вид., доп. і переробл. Київ, Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
29. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків: КДС, 2019. 512 с.
30. Плохій С. Ялта. Ціна миру. Харків: КДС, 2019. 418 с.
31. Ріміні Р. Коротка історія США. Київ: Vivat, 2022. 496 с.
32. Сич О. Сполучені Штати Америки в міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.): навч. посіб. Чернівці: Рута, 2003. 64 с.
33. Сокирська В.В. Новітня історія країн Європи та Америки: навч. посіб. У 2 ч. Ч. І (1918–1945). Умань: ФОП Жовтий, 2013. 570 с.
34. Срібняк І.В. Італія / Italia: короткий нарис історії: навч. посіб. Рим–Київ: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2019. 206 с.
35. Терещенко Т.В. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.): навч. посіб. Черкаси, 2025. 248 с.
36. Тищик Б. Велика Британія: історія державності і права (V – початок ХХІ ст.): навч. посіб. Львів: Світ, 2017. 351 с.
37. Тищик Б.Й. Польща: історія державності і права (X – початок ХХІ ст.). Львів, 2012. 510 с.
38. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / пер. з англ. М. Марченко. Київ: АДЦ «Анод»; К.І.С., 2001. 136 с.
39. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 448 с.
40. Троян С.С., Постоловський Р.М., Федорак В.Ф. Світ на зламі епох: історія кінця ХІХ – середини ХХ ст.: навч. посіб. Київ, 2000. 240 с.
41. Чорній В.П. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007. 404 с.
42. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: підруч. для вищ. навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Додаткова:

1. Semenchuk, S., Levandovska, L., Polishchuk, O., Ostrovyi, V., & Kyryliuk, O. Geopolitical attitudes of the Ukrainians in the realities of large-scale military aggression in 2014–2022: historical understanding of dilemmas // Amazonia Investiga. 2022. Vol. 11, Iss. 55. P. 89–96.
2. Качараба С., Сіромський Р. Історія Західної Європи та Америки другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: Практикум для студентів гуманітарних факультетів. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 293 с.
3. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / за заг. ред. Г. Друзенка. Київ: К.І.С., 2010. 536 с.

4. Левандовська Л. Науково-педагогічна діяльність Івана Околата в перемишльських освітніх закладах у період початку 20-х – першої половини 40-х рр. XX ст. // Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія та археологія»). 2023. Вип. 11 (17). С. 1164–1170.
5. Левандовська Л. Товариство прихильників українського мистецтва «Стривігор» у Перемишлі та його діяльність // Вісник науки та освіти (Серія «Історія та археологія»). 2023. Вип. 11 (17). С. 1351–1367.
6. Левандовська Л., Семенчук С. Русофільські Товариства в Перемишлі: діяльність і причини занепаду (друга половина XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. Кам'янець-Подільський, 2022. Т. 37. С. 169–183.
7. Шніцер І. Проблема конституційного врегулювання чесько-словацьких відносин в Чехословаччині в 1946 – 1948 рр. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. Вип. 2 (47). С. 130-138.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: https://kgpa.org.ua/?page_id=7493
2. Веб-сторінка кафедри суспільних дисциплін: https://kgpa.org.ua/?page_id=272
3. Інститут всесвітньої історії НАН України: <https://ivinas.gov.ua/>
4. Електронна бібліотека з історії України та всесвітньої історії: <https://history.vn.ua/>
5. Львівська національна бібліотека України імені Василя Стефаника: <https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/>
6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
7. Національна Парламентська бібліотека України: <http://www.nplu.kiev.ua/>
8. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека: <http://ounb.km.ua/>